

ISSN 0353-9644

БРАНИЧ

Часопис за правну теорију и праксу
Адвокатске коморе Србије

Година СХХХИВ • Нова серија

Број 2/2021

Београд

2021

Власник и издавач:
АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ

11000 Београд, Дечанска бр. 13/II
Телефон: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082
www.aks.org.rs

Досадашњи главни и одговорни уредници:

Милан Ст. МАРКОВИЋ (1887. и 1897–1901); Ђорђе НЕНАДОВИЋ (1888–1890);
Добривоје–Добра ПЕТКОВИЋ (1902–1906. и 1925–1926); Љубомир СТЕФАНОВИЋ
(1927–1930); Др Обрад БЛАГОЈЕВИЋ (1931–1933); Др Видан БЛАГОЈЕВИЋ (1934);
Др Радоје ВУКЧЕВИЋ (1935–1937); Владимир СИМИЋ (1938–1941); Др Александар
МИКУЛИЋ (Адвокатура, 1976–1981); Горазд ОГУРЕК (Адвокатура, 1982–1984);
Михаило МЛАДЕНОВИЋ (Адвокатура, 1985–1990); Мирослав ДИНЧИЋ (1991–1995);
Живојин ШЕСТИЋ (1995–2002); Др Недељко ЈОВАНЧЕВИЋ (2002–2017)

Главни и одговорни уредник

———— * —————

др Мирослав ПАУНОВИЋ

адвокат

Уређивачки одбор

———— * —————

Тихомир ХРЊАК, адвокат, **Оливер Б. ИЊАЦ**, адвокат,
Милош ЦВЕЈИЋ, адвокат, **Драган СОКНИЋ**, адвокат

Припрема за штампу: Душан Ћасић

Адреса редакције

———— * —————

АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ

11000 БЕОГРАД, Дечанска 13/II – Тел.: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082
www.aks.org.rs; e-mail: komora@sbb.rs, a.k.srbije@gmail.com

БРАНИЧ излази тромесечно. Годишња претплата износи 800 динара, а појединачни
број је 250 динара. Рукописи се не враћају. Сарадња у часопису се не хонорише.

Претплата: **Адвокатска комора Србије** – 11000 Београд, Дечанска 13/II,
са назнаком: за Бранич. Жиро-рачун број: 205-12358-68

На основу мишљења Републичког министарства за културу, број 413-00-1737/2001-04,
од 21. 12. 2001. године, часопис је ослобођен од обавеза плаћања пореза на промет.

Штампано у 10.100 примерака

Штампа Службени гласник, Београд

Овај број *Бранича* штампан је у јулу 2021. године.

ISSN 0353-9644

Stamp
Bar Association of Serbia

BRANIČ

Journal of Legal Theory and Practice
of the Bar Association of Serbia

Year CXXXIV • New series

Number 2/2021

Belgrade

2021

Owner and publisher:
BAR ASSOCIATION OF SERBIA
11000 Beograd, Dečanska 13/II
Telephone: +381 11 32 39 875 – Fax: 32 37 082
www.aks.org.rs

Previous editors-in-chief:

Milan St. MARKOVIĆ (1887 and 1897–1901); Đorđe NENADOVIĆ (1888–1890); Dobrivoje – Dobra PETKOVIĆ (1902–1906 and 1925–1926); Ljubomir STEFANOVIĆ (1927–1930); Obrad BLAGOJEVIĆ, PhD (1931–1933); Vidan BLAGOJEVIĆ, PhD (1934); Radoje VUKČEVIĆ, PhD (1935–1937); Vladimir SIMIĆ (1938–1941); Aleksandar MIKULIĆ, PhD (Advocacy; 1976–1981); Gorazd OGUREK (Advocacy; 1982–1984); Mihailo MLADENOVIĆ (Advocacy; 1985–1990); Miroslav DINČIĆ (1991–1995); Živojin ŠESTIĆ (1995–2002); Nedeljko JOVANČEVIĆ, PhD (2002–2017)

Editor-in-chief

— * —

Miroslav PAUNOVIĆ, PhD
Attorney at law

Editorial Board:

— * —

Tihomir HRNJAK, attorney at law, **Oliver B. INJAC**, attorney at law,
Miloš CVEJIĆ, attorney at law, **Dragan SOKNIĆ**, attorney at law

Prepress: **Dušan Ćasić**

Address of the Redaction

— * —

ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE

11000 Beograd, Dečanska 13/II – Tel.: +381 11/32 39 875 – Fax: 32 37 082

www.aks.org.rs; e-mail: komora@sbb.rs, a.k.srbije@gmail.com

Branič is published quarterly. Annual subscription is 800 dinars, and a single issue is 250 dinars. Manuscripts are withheld. Contributions to the journal are not paid.

Subscription: **ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE** – 11000 Beograd, Dečanska 13/II, attention: *for Branič*. Bank account number: 205-12358-68

According to the opinion of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia, number 413-00-1737/2001-04, of December 21st 2001, the journal is exempt from paying VAT.

Circulation: 10.100 copies

Printed by Službeni glasnik, Belgrade

САДРЖАЈ

Увод	9
------------	---

ЧЛАНЦИ

Виктор Гостиљац

Улога адвокатури у процесу доношења уставних амандмана у области правосуђа	11
---	----

Др Ђорђе Сараја

Ненад Ненадовић

Да ли је уговор о доживотним издржавању наследноправни уговор	21
--	----

Мр Стеван Димиријевић

Љубица Каурин Драгићевић

Заштита прединвестиционих улагања – анализа тренутног стања у одабраним међународним инвестиционим уговорима и арбитражној пракси	26
---	----

Др Жељко Фајфрић

Закони Новог Брда Деспота Стефана Лазаревића	45
--	----

Јовица Косић

Денационализација – проблеми и изазови (делимичан осврт)	52
--	----

Др Мирослав Север

Стручњаци у спорту	69
--------------------------	----

Др Пећар Милушиновић

О преторској и судској својини	80
--------------------------------------	----

Душан Пејкић

Приказ Закона о дигиталној имовини 85

Маја Младеновић

Намирење потраживања обезбеђеног регистрованом залогом 99

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

Јелена Милуџиновић

Напомене о усклађености прописа Републике Србије о заштити животне средине са прописима Европске уније 113

Петар Учајев

Кривично дело изазивања панике и нереди – примена члана 343 Кривичног законика у пракси 125

ПРИКАЗИ

Владимир Марић

Сто година Завода за интелектуалну својину 133

Др Мирослав Пауновић

Облигационо право - приказ Приручника за припрему правосудног испита Ненада Војновића 141

TABLE OF CONTENTS

Introduction	9
---------------------------	---

ARTICLES

Viktor Gostiljac

Role of Advocacy in Procedure of Adoption of Amendments to Constitution related to Judiciary	11
--	----

Dorđe Sarapa, PhD

Nenad Nenadović

Is Lifelong Support Contract an Inheritance Contract	21
--	----

Stevan Dimitrijević, MA

Ljubica Kaurin Dragičević, LL.M

Protection of Pre-investment Activities – Analysis of the Current Situation in Selected – International Investment Treaties and Arbitration Practice	26
--	----

Željko Fajfrić, PhD

Laws of Medieval Town Novo Brdo of Despot Stefan Lazarević	45
--	----

Jovica Kosić

Denationalization –Problems and Challenges (Partial Review)	52
---	----

Miroslav Sever, PhD

Experts in Sport	69
------------------------	----

Petar Milutinović, PhD

Notes on Praetorial and Judicial Property	80
---	----

Dušan Pejkić

Review of the Law on Digital Property 85

Maja Mladenović

Settlement of the Receivables Secured by Registered Pledge 99

COMMENTARIES, DISCUSSIONS, RESEARCHES

Jelena Milutinović

Notes in Harmonization of Laws of the Republic of Serbia with EU Regulations Framing Protection of Environment 113

Petar Učajev

Criminal Offence Causing Panic and Disorder –
Implementation of Article 343 of Criminal Code in Practice 125

REVIEWS

Vladimir Marić

Hundred Years of Intellectual Property Office 133

Miroslav Paunović, PhD

Obligation Law - Review of Handbook for Preparation of Bar Examination, by Nenad Vojnović 141

УВОД

Поштоване колегинице и колеге,

Прилози и у овом броју „Бранича” показују колико је широко поље интересовања адвоката – од тема о заштити природе, преко прилога из привредног, финансијског и спортског права, до уставних тема и права међународне инвестиционе арбитраже. У часопису ћете пронаћи написе из области које, по традицији, налазе место на његовим странама, али су обрађене и теме које се односе на нове области професионалног ангажовања адвоката односно које се тичу њиховог положаја и друштвене одговорности.

Савремене појаве у друштву, и не само у области права, наметале су потребу да се и о њима проговори у часопису. Редакција је, тако, обезбедила прилог са критичким приказом најављених уставних промена у области правосуђа, те са анализом новог прописа о такозваној дигиталној имовини. О неким другим актуелним темама (о новим прописима у области енергетике, међународног кривичног права, родне равноправности, кривично-правној заштити од насиља), које нису нашле место у овом броју, биће вероватно речи у септембарском издању. Једна таква тема, она о најављеним изменама и допунама Закона о парничном поступку, која је изазвала посебну пажњу адвокатске и шире јавности је, по својој актуелности, могла да нађе место и у овом броју; међутим, неке од најважнијих критичких примедби адвокатуре на припремне материјале су већ усвојене, а даљи рад на овом пропису ће се одвијати уз активно учешће адвоката. Уколико се покаже да преостале битне примедбе и предлози адвоката не буду усвојени, а измене и допуне Закона ипак остану у процедури, Редакција ће, у оквиру активности адвоката које ће уследити, обезбедити прилоге који ће се критички позабавити не само текстом, већ ће анализирати и околности које су довеле до неприхватљивих одредби, те настојати да разоткрију интересе који иза наметнутих решења стоје.

Часопис је обележио и значајан јубилеј за српско друштво, па и за правнике (сто година од оснивања Завода за интелектуалну својину), а има и прилог из историје српског права (написи о овој историји у претходним бројевима су наишли на одобравање читалаца).

Кад је реч о родној равноправности, о којој се у друштву управо полемички расправља и са језичког становишта, сигурно сте приметили да се колегинице које сарађују у часопису означавају као „адвокатице” или „адвокати”, „приправнице” односно „приправници”, „професорке” или „професори” – управо онако како су се оне саме одредиле одосно како су потписивале своје прилоге; јасно је да Редакција њихов избор у потпуности поштује.

Уређивачки одбор понавља да је „Бранич” отворен за адвокате и припаднике осталих правосудних професија, који су, по вокацији, људи од „речи и пера”. Сарађујући у свом часопису за правну теорију и праксу адвокати могу дати допринос доследној примени права и расправи о темама које заокупљају пажњу правничке и шире јавности.

Јуни 2021. године

Уређивачки одбор

UDK:

Виктор Госиљац,

адвокат у Београду

УЛОГА АДВ – ОКАТУРЕ У ПРОЦЕСУ ДОНОШЕЊА УСТАВНИХ АМАНДМАНА У ОБЛАСТИ ПРАВОСУЂА¹

Сажетак:

Прилог је сачињен на основу излагања аутора у својству председника Управног одбора Адвокатске коморе Србије на јавном слушању о промени Устава у Скупштини Србије дана 19. маја 2021.

¹ Прилог је сачињен на основу излагања аутора, у својству председника Управног одбора Адвокатске коморе Србије, на другом јавном слушању о промени Устава у Скупштини Србије дана 19. маја 2021. године (расправи су присуствовали чланови радних тела Скупштине, представници ЕУ, Савета Европе, ОЕБС-а, као и представници амбасада више држава). На јавном слушању председник Управног одбора Адвокатске коморе је истакао да су Уставни амандмани у области правосуђа тема која заиста заслужује да буде осветљена из различитих углова – из угла правосуђа, и из угла струковних удружења, професуре, представника Владе, а подвукао је да она мора да буде сагледана и са становишта адвокатуре. Захваљујућу Одбору за уставна питања на позиву за учешће на скупу председник Адвокатске коморе Србије је замерио организатору што је позив уследио тек после инсистирања адвоката и посланика Томе Филе да представници адвокатуре учестују у расправи о Уставним амандманима. Подвукао је да је адвокатура уставна категорија у нашем правном поретку, и није прихватљиво да представници једне тако важне професије, без које правни систем било које модерне државе не може да функционише, нису били позвани на прво јавно слушање о променама Устава, а нису била предвиђени ни за учеснике другог слушања.

У чланку се подвлачи да је адвокатура уставна категорија у нашем правном поретку, те да она, као функционални део правосуђа, никако не сме да буде заобиђена у активностима на припреми Уставних амандмана који се односе на ову важну друштвену област.

Пошто је истакао да уставни положај адвокатуре не може да буде промењен, аутор износи предлог за прецизнију дефиницију у којој се истиче њена повезаност са правосуђем односно потврђује да она чини неодвојив део правосуђа. Потом се у чланку, а на основу платформе коју је усвојио Управни одбор Адвокатске коморе, износе критички ставови и предлози адвокатуре о појединим најављеним решењима за промену Устава – по питању састава Високог савета правосуђа и Државног већа тужилаца (посебно решења да се представници адвокатуре искључе из састава ових тела, као и механизма који могу погодovati политичком утицају на њихов рад), затим у погледу првог избора на судијску функцију и сталности судијске функције, те обуке у посебној институцији као услову за обављање судијске дужности.

Аутор на крају износи став да је могуће пронаћи прихватљива решења за уставне промене које ће осигурати независност судства, као кључног елемента начела владавине права и људских права; услов за остваривање овог циља је да се уставним променама приступи са јасном политичком вољом да се такав резултат постигне.

Кључне речи: Устав, Уставни амандмани, правосуђе, адвокатура, независност судства, владавина права, људска права

I. Адвокатура и залагање за правну државу

Питање уставних амандмана у области правосуђа, је за адвокатуру посебно значајно, јер адвокатура не може остварити своју пуну сврху и уставну улогу, уколико о правима својих клијената, а грађана ове државе, не расправља један непристрасан и независан суд.

У протеклом периоду о овој теми је нашој јавности изречено много тога и добро је што између свих учесника овог процеса постоји консензус у погледу вредности и циљева које треба остварити – сви ми желимо да имамо независно судство, а то значи правну државу, засновану на владавини права и подели власти. Оно што је лоше јесте то што је овај конститутивни процес обележила једна лоша атмосфера, а што је констатовала и Венецијанска комисија у свом мишљењу; сведоци смо да је у нашој јавности врло брзо дошло до велике разлике и поларизације између ставова струковних удружења и представника Владе. Адвокатска Комора Србије је донела одлуку да не жели да се опредељује између та два пута, већ је, гледајући ствари из адвокатског угла, донела своју платформу поводом започетог процеса измене Устава Републике Србије.

Примедбе адвоката се, додуше, у деведесет посто случајева поклапају са примедбама струковних удружења, али има и ствари у којима се адвокати разликују у мишљењу и од представника власти и од представника струковних удружења.

Адвокатура је уставна категорија у нашем правном поретку и у том смислу несумњиво је да је адвокатура важна професија без које ниједан правни систем било које модерне државе не може да функционише.

Управни одбор Адвокатске Коморе Србије је, као део платформе Адвокатске коморе, истакао да ће у погледу хармонизације прописа Републике Србије са прописима Европске уније, које се тичу нашег правног система и положаја адвокатури заступати она решења која у основи одговарају традицијама српског правосуђа и српске адвокатури. Чувени правник Савињи је написао да је *„право одраз духа једног народа, и да се оно не сме њрејисивајти“*. Тако и ми сматрамо да препоруке и прописи Европске уније нису записани у камену, да се они не смеју преписивати, односно да се они имају тумачити и прилагођавати нашим правним традицијама. Ми не смемо упасти у замку, што нам се, рецимо, десило у материји кривичног законодавства, које је изгубило свој идентитет тако што су потпуно некритички прихваћене разне установе из различитих правних система, а које се у нашој пракси нису показале као ефикасне и делотворне.

Адвокати сматрају да и ми сами имамо довољно памети и мудрости да дођемо до решења која одговарају овом народу, те да нам, ако ми сами не створимо своје институције, не утемељимо независно судство и не ојачамо институте правне државе, односно ако немамо јасну одлуку да то учинимо, не могу нам помоћи никакви налози или препоруке Венецијанске комисије; у таквом случају, ми се нисмо одмакли од оног доба када нам руски цар слао некога да нам помогне око писања устава као што нам данас помаже Венецијанска комисија.

Ситуација у којој се налазимо је последица великог дисконтинуитета у развоју наших институција, који смо имали од четрдесет пете па до деведесетих година прошлог века, и оне би свакако данас боље изгледале да смо имали сто година несметаног развоја. Овако, ми смо принуђени да у последњих тридесет година поново градимо своје институције и, очигледно је, да за то треба времена.

У протекле четири године Адвокатска комора Србије је више пута износила своје ставове о питањима која се тичу правосуђа и функционисања правне државе. Адвокати су у тим приликама дали негативну оцену о стању наших институција. Адвокати су то чинили увек не са

позиција политике, него са позиција струке, и поступали су тако без обзира на чињеницу да су у протеклом периоду успели да поправе своје односе са државом, да прекину један деструктивни ланац у коме је држава константно занемаривала интересе адвокатуре, а адвокатура се бранила саопштењима и протестима.

Дакле, била је то ситуација која никоме није донела ништа добро. Због тога су адвокати утврдили нови начин реаговања којим су успели да постигну конкретне резултате за своју професију, пре свега кроз активан приступ решавања проблема, који се огледао, између осталог, у учешћу у радним групама и кроз добру сарадњу и комуникацију са Министарством правде као ресорним министарством. Али, ова позитивна оцена сарадње адвокатуре са Министарством правде није утицала на одлуку адвоката да увек реагују на оне појаве за које су сматрали да представљају опасност по правни систем. У том смислу, адвокати су изнели своју негативну оцену и констатовали да код нас данас систем поделе власти није у равнотежи; тај дисбаланс иде у корист извршне власти која је у себи сублимирала и законодавну, а понекад и судску власт. Заправо, код нас је власт увек персонализована, а институције имају другоразредни значај. У таквом систему ми данас покушавамо да пронађемо механизме који ће обезбедити независност судства и покушавамо да искључимо политички утицај на судство. Намерно не користим термин који се код нас врло често употребљава када се каже да треба смањити политички утицај на правосуђе. Наиме, ја сматрам да се независност судства не може степеновати, као што код нас врло често чујемо изјаве у смислу да смо у погледу независности судства направили помак у односу на, рецимо, претходну годину. Судство је независно или то није, и ту нема средине.

Дакле, оно што је основна порука адвоката је да само правна држава која поштује зајамчена права својих грађана, која има уређене институције, која има уређене односе, која има стабилност, која има независно судство, независну адвокатуру, независне медије, дакле, само таква држава може да се у пуном капацитету бори за остваривање интереса друштва у целини. За такав циљ није нам потребан ни новац, ни налази Венецијанске комисије, за то нам је потребна политичка воља и одлука друштва да се трансформише у том правцу.

Да ли таква политичка одлука постоји, остаје да се види, и видеће се ускоро, и није адвокатура дужна да даје одговор на то питање, али је дужна да да свој допринос решавању овог питања.

II. Платформа адвокатуре за измене Устава

Управни одбор Адвокатске коморе Србије је утврдио платформу адвокатуре са ставовима за које ће се Адвокатска комора Србије залагати у процесу измена Устава Републике Србије. Управин одбор је, притом, посебно имао виду чињеницу да је сама адвокатура одређена као уставна категорија.

Полазећи од ставова заузетих у овој платформи Управни одбор је доставио Министарству правде своје примедбе и сугестије на радни текст амандмана на Устав Републике Србије који је понудило ово Министарство.

Треба напоменути да је један број примедби адвокатуре уважен, вероватно из разлога што је Министарство изашло у сусрет мишљењу Венецијанске комисије, које се умногоме поклапало са примедбама адвоката.

Основне напомене, примедбе и сугестије адвокатуре на припремне верзије Уставних амандмана су, у најкраћем, следеће:

1. Пре свега, *адвокати су оценили као позитивно што се предложеним амандманима није дирало у члан 67 став 2 Устава, којим је адвокатура одређена као уставна категорија*. За адвокате је ово јако важно, јер из чињенице да постоје у Уставу адвокати црпе своју снагу да заступају права наших грађана; ово уставно решење представља црвену линију коју адвокатура мора да очува. Ово помињем и због тога што је, када је почео мандат садашњем Управном одбору Адвокатске коморе Србије, било доста гласина да ће адвокатура бити избачена из Устава; ово, наравно, није долазило у обзир, и адвокати су врло задовољни што је уставна одредба о положају и улози адвокатуре остала непромењена.

Једном речју, грађанима је важно ко им пружа правну помоћ, јер им Устав гарантује право на правну помоћ одређеног квалитета. Тај квалитет се огледа у стручности пружалаца правне помоћи, а гаранције се налазе у њиховој високој професионалној одговорности. Позиција адвокатуре је да би свако проширење круга пружалаца правне помоћи умањило достигнути ниво грађанских права и представљало повреду члана 20 став 2 Устава (који говори о достигнутом нивоу људских и мањинских права, који се не може смањивати).

Став Венецијанске комисије о овој одредби Устава наведен је у тачки 40 њеног Мишљења о Уставу Србије усвојеног на 70. пленарној седници у Венецији 2007. године. У односу на члан 67 Устава мишљење гласи „*Ова одредба иде даље од Европске конвенције о људским правима, што је веома позитивно*”.

Мишљење о овој одредби је уједно и једино које је у овој мери афирмативно подржава уставно решење.

2. Устав треба да предвиди нову одредбу, која би дефинисала адвокатуру на следећи начин: „Адвокатура као део правосуђа је самостална и независна служба пружања правне помоћи која се уређује законом”

Оваква одредба потврдила би очигледну истину да је адвокатура у функционалном смислу део правосуђа, без адвокатуре правосуђе не може да функционише, те истакла суштинску разлику између адвокатуре и услуга на тржишту. Ово би за последицу имало да у поступку преговора о приступању Европској унији, адвокатура буде сврстана у поглавље 23 (правосуђе и људска права), где, по својој суштини, и пада.

Овде долазимо до једног старог питања – да ли је адвокатура служба правне помоћи или проста услуга? Познато је да на том плану европска адвокатура борбу махом изгубила. Ми у Србији, у том смислу, немамо дилему да смо пружаоци правне помоћи, а не даваоци обичне комерцијалне услуге. Адвокати су успели да, у сарадњи са Министарством правде, добију у овом погледу добар нацрт Закона о услугама, с обзиром на то да је прихваћен захтев Адвокатске коморе Србије да се у текст Нацрта унесе одредба којом се прецизира да се тај закон не примењује на адвокатуру, која се у целисти уређује прописима о адвокатури.

У сваком случају, сматрамо да је потребно одредити адвокатуру тако да се недвосмислено искаже да је она функционални део правосуђа, јер она представља контролни елемент у служби остваривања и заштите права грађана.

3. Адвокатска комора Србије, сматра да решење које појоградуева искључивање представника адвокатури из састава Високој савети судства и Државној већи тужилаца представља појоирешан корак. Адвокати не разумеју разлоге за овакво решење и противе се таквом концепту. Адвокати су већ навикли да у 21. веку морају да објашњавају шта је то адвокатура, каква је њена улога у једном друштву, те каква је улога адвоката у поступку. Али, не може се разумети зашто је потребно да се из овако важних тела који управљају правосуђем, одстрани једна професија која је у функционалном смислу део тог правосуђа, која је у свакодневном односу са судом и судијама, са тужилашвом и тужиоцима и која свакако има шта да каже о кључним питањима правосуђа. Исто ово важи и за професуру односно правну академску заједницу. Дакле, од присуства адвокатуре у овим телима сви могу имати само

користи, а нико не може имати било какве штете; супротан концепт може указати да исказане намере за деполитизацију правосуђа нису искрене.

Овде се ваља позвати на мишљење Венецијанске комисије, која у вези са решењем да Високи савет судства буде састављен од десет чланова (пет судија које бирају друге судије, и пет истакнутих правника изабраних од стране Народне скупштине), каже следеће:

„Ова одредба ствара могућност да ће половина чланова ВСС-а, укључујући и председника бити кохерентна група сличних ставова, у складу са жељама актуалне Владе. Ово је веома проблематично и потребно је пронаћи другачије решење. У том погледу постоје различите опције”

Као једну од могућих опција Комисија наводи *„да се сивољним орџанима који нису под надзором Владе, као што је Адвокатска комора или Правни факултети, да могућност да именују чланове”*.

Адвокати су сагласни са оваквим ставом Венецијанске комисије који подразумева и једну измену у односу на досадашње решење, а то је да представнике адвокатуре у овим телима бира сама адвокатура а не Народна скупштина. Дакле, адвокатура, као самостална и независна професија, треба да има свог представника у овим телима који је заиста представник професије и не сме да пролази избор у Скупштини, што *de facto* значи да мора бити по вољи владајуће већине у овом представничком телу.

Да је овај став оправдан говори ситуација коју имамо данас. Наиме, недавно је Управни одбор Адвокатске коморе Србије на својој седници тајним гласањем изабрао своје представнике у ВСС и ДВТ, и о томе обавестио Народну скупштину. Ова два тела су конституисана, а да, у међувремену, Народна скупштина није ни ставила на дневни ред питање избора представника адвокатуре у њима. Овакав поступак недвосмислено шаље јасну поруку државе да предложени представници адвокатуре нису по вољи владајуће скупштинске већине и управо показује да је могућ политички утицај на Високи савет судства који би овим уставним амандманима требало да буде елиминисан.

Наравно, при оваквом стању ствари, питање је колико адвокатура може очекивати да њена примедба буде прихваћена.

4. *Адвокатска комора Србије смањра добрим решењем што што се предложеним амандманима укида именовање судија на „пробни период” од три године, који је представљао изузетак од сталности судијске функције и објективну препреку судској независности.*

Међутим, оно у чему се став адвоката разликује од других мишљења о овом питању је то што они сматрају да *први избор судија треба да остане у надлежности Народне скупштинe*. Једноставно, Народна скупштина представља израз суверенитета народа, у чије се име пресуде и изричу, те адвокати подвлаче да је и самим судијама потребно да им Народна скупштина „стави мач на раме” и именује их судијама. То свакако доприноси значају судијске функције, односи се само на први избор, а независност судија брани се тиме што о њиховом даљем каријерном напредовању одлучује Високи савет судства.

5. *Адвокатска Комора Србије сматра позитивним то што су предложени амандманима из састава Високог савета судства искључени представници законодавне и извршне власти*, чиме се обезбеђује самосталност и независност у раду овог тела, при чему адвокатура сматра да већину у Високом савету судства, као и Државног већа тужилаштва треба да имају представници судијске односно тужилачке професије који су изабрани од својих колега.

Овај амандман, наравно, долази до изражаја једино ако се ово одсуство представника законодавне и извршне власти не надомести са пет истакнутих правника које бира Народна скупштина, чиме би Високи савет судства остао у домашају политичког утицаја. На питање да ли постоји још неко решење које би спречило да дође до потпуног отуђења судске власти од друге две главне власти, што такође није прихватљиво, адвокати очекују одговоре и од професуре и од других учесника овог процеса.

6. *Адвокатска комора Србије сматра да посебна обука у институцији за обуку у правосуђу не треба да буде обавезни услов за први избор на судијску или тужилачку функцију*, јер се тиме отежава приступ правосудним функцијама из адвокатуре. Овакво решење ће додатно ојачати баријере између правосудних професија и допринети непотизму и ин-терном протекционизму у поступку избора носилаца правосудних функција.

Адвокати, дакле, сматрају да није прихватљива улога Правосудне академије као „чувара улаза” у правосуђе. Век и по дуга традиција модерног судства показује да је и до сада постојао велики број стручних и добрих судија, па адвокатура сматра да за избор судија том смислу треба наћи неко одговарајуће, боље решење.

7. За адвокате, као и за наше грађане, врло је важно питање уједначавања судске праксе. Адвокати сматрају да је *уједначавање судске праксе од суштинског значаја за обезбеђење правне сигурности и начела*

једнакости грађана пред законом. Због тога у правном поретку морају бити успостављени јасни и делотворни механизми који ће обезбедити да судови у једнаким случајевима доносе једнаке одлуке.

Венецијанска комисија даје неколико опција као одговор на питање који су то механизми. Старије колеге адвокати врло добро знају како се судска пракса раније уједначавала, и како је то функционисало без проблема. Адвокати очекују да се на овом пољу направи видан напредак у интересу грађана .

III. Закључне напомене

Адвокати су јасно изнели своје примедбе и предлоге у досадашњем поступку разматрања и израде Уставних амандмана у области правосуђа. Адвокатска комора Србије ће и даље пратити овај процес и давати своје примедбе и сугестије када буде сматрала да је то потребно.

У погледу успеха овог конститутивног процеса, адвокати нису ни песимисти ни оптимисти, јер успех, то треба да се понови, зависи од политичке одлуке да се омогући стварање и јачање независног судства. Уколико та одлука постоји, **лако ће се наћи најбоља** могућа решења; уколико таква политичка воља не постоји ни најбоља решења неће имати ефикасну примену у пракси.

У сваком случају, Адвокатска комора Србије остаје отворена за разговоре са свим релевантним чиниоцима и у тим разговорима ће увек заступати решења која одговарају традицијама српске адвокатуре, српског правосуђа и нашег народа.

Viktor Gostiljac

attorney at law in Belgrade

ROLE OF ADVOCACY IN PROCEDURE OF ADOPTION OF AMENDMENTS TO CONSTITUTION RELATED TO JUDICIARY

Summary:

Paper is prepared on the basis of author's presentation, in capacity of president of the Administrative Board of the Bar Association of Serbia, at the public hearing devoted to changes of the Constitution held in the National Assembly of the Republic of Serbia on 19 May 2021.

It is emphasized in the article that advocacy is constitutional category in Serbian legal system, and that advocacy, as functional part of judiciary, cannot be excluded from the activities organized in preparation of Constitutional Amendments related to such important social field.

After contention that the constitutional position of advocacy cannot be changed, the author proposes more precise definition of such position of advocacy which underlines and supports its close liaison with judiciary and forming its inherent element. Following that basic concept, and on the ground of platform accepted by Administrative Board of Bar Association, in the article the critical remarks and propositions of advocacy in regard particular solutions contained in preparatory materials for constitutional changes are presented; author specifically mentions constitution of High Council of Judiciary and State Board of Prosecutors (questioning solution that representatives of advocacy are excluded from their structures, and mechanism that may allow political influence to their work), solution related to first election of judges and permanence of their function, as well concept that education in particular institution is condition for serving as a judge.

At the end, the author presents the view that acceptable solutions for the changes of Constitution, that would secure independence of the courts, as inherent element of principles of rule of law and human rights, could be achieved; precondition for such development is existence of firm political will supporting realization of this goal.

Key words: Constitution, Amendments to Constitution, judiciary, advocacy, independence of courts, rule of law, human rights

UDK

Др Ђорђе Сарапа

адвокат у Београду

Ненад Ненадовић

адвокат у Београду

ДА ЛИ ЈЕ УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ НАСЛЕДНОПРАВНИ УГОВОР

Сажетак:

Уговор о доживотном издржавању регулисан је у Закону о наслеђивању као један од наследноправних уговора. То је двострано обавезан и двострано теретан уговор, јер свака уговорна страна закључењем уговора стиче и права и обавезе. По томе се не разликује од било ког другог двострано обавезног и двострано теретног уговора. Специфичност уговора о доживотном издржавању је искључиво у томе што је алеаторан. Међутим, то га не чини наследноправним уговором, јер је алеаторност својство које није везано за наследноправне односе. За разлику од уговора о уступању и расподели имовине за живота, и уговора о наслеђивању, уговора о будућем наследству или испоруци и уговора о садржини завештања, уговор о доживотном издржавању нема везе са наследноправним односима ништа више од било код другог двострано обавезног и двострано теретног уговора. Зато нема основа да се сматра наследноправним уговором и да буде регулисан одредбама Закона о наслеђивању, већ треба да буде уређен одредбама закона којим се уређују облигационоправни односи. С обзиром да није наследноправни уговор, у већини законодавстава је регулисан прописима којима се регулишу облигационоправни односи.

Кључне речи: уговор о доживотном издржавању, наследноправни уговор, двострано обавезан уговор, двострано теретан уговор

I. Законско одређење уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању регулисан је одредбама чланова 194 до 205 Закона о наслеђивању,¹ као један од наследноправних уго-

¹ Закон о наслеђивању – ЗОН, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

вора. Законско одређење уговора о доживотном издржавању је дато у члану 194 („Појам уговора“):

„Уговором о доживотном издржавању обавезује се прималац издржавања да се после његове смрти на даваоца издржавања пренесе својина тачно одређених ствари или каква друга права, а давалац издржавања се обавезује да га, као накнаду за то, издржава и да се брине о њему до краја његовог живота и да га после смрти сахрани.

Прималац издржавања уговором може обухватити само ствари или права постојећа у тренутку закључења уговора.

Ако што друго није уговорено, обавеза издржавања нарочито обухвата обезбеђивање становања, хране, одеће и обуће, одговарајућу негу у болести и старости, трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе.”

II. Правна природа уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању је двострано обавезан и двострано теретан уговор. Свака уговорна страна закључењем уговора стиче и права и обавезе. По томе се не разликује од било ког другог двострано обавезног и двострано теретног уговора. Специфичност уговора о доживотном издржавању је у томе што је алеаторан.² У тренутку закључења уговора је неизвесно колика ће бити обавеза једне уговорне стране, даваоца издржавања, а тиме и висина и узајамни однос престација. Не зна се ни колико ће временски трајати обавеза даваоца издржавања. С обзиром на алеаторну природу, код уговора о доживотном издржавању ниједна уговорна страна се не може позивати на законске одредбе о прекомерном оштећењу (*laesio enormis*), као ни код осталих алеаторних уговора.

1. Обавезе уговорних страна

Обавеза примаоца издржавања је пренос на даваоца издржавања својине тачно одређених ствари или других права, постојећих у тренутку закључења уговора. Суштина је у томе да је он власник ствари и права. Начин стицања имовине примаоца издржавања је ирелевантан.

Специфична је уговорна обавеза даваоца издржавања. Насупрот тачно одређеној уговорној обавези примаоца издржавања, обавеза даваоца издржавања није конкретно одређена. Његова обавеза је да издржава и да се брине о примаоцу издржавања до краја његовог живота и да га после смрти сахрани (члан 194 став 1). Осим обавезе сахране, обавеза

² Од латинског *alea* – коцка, *aleatorius* – коцкарски.

издржавања и бриге о примаоцу издржавању могу имати изузетно много варијетета. Одредба члана 194 став 3, по којој „*ако шћа друго није уговорено, обавеза издржавања нарочито обухвата обезбеђивање становања, хране, одеће и обуће, одговарајућу негу у болесности и старости, шишкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе*”,³ не конкретизује значајније одредбу става 1. Очигледно је да у одређењу обавеза даваоца издржавања, с обзиром на природу уговора о доживотном издржавању, долази до изражаја страначка слобода уговарања. Међутим, то не мења природу уговора о доживотном издржавању као двострано обавезног и двострано теретног уговора.

Ирелевантно је по ком су основу стечене ствари и права које су, након смрти примаоца издржавања, предмет преноса на даваоца издржавања. Ове ствари и права не улазе у заоставштину примаоца издржавања јер се отуђују уговором о доживотном издржавању. Разлика у односу на комутативни уговор је само у часу преноса својине.

Кад је реч о материјалним средствима потребним даваоцу издржавања за испуњавања уговорних обавеза, ирелевантно је на који начин су стечена, или ће бити стечена.

III. Уговор о уступању и расподели имовине за живота, уговор о наслеђивању, уговор о будућем наследству или испоруци, уговор о садржини завештања

Наследноправни уговор у ЗОН-у је и уговор о уступању и расподели имовине за живота, одређен у члану 182: „*Предак може уговором својим потоцима уступити и разделиити имовину.*”

Уговорне стране овог уговора су оставилац и лица која су у часу закључења уговора по закону позвана да га наследе. Дакле, ради се о оставиоцу и његовим наследницима. Уговором оставилац и наследници за живота оставиоца регулишу наследноправне односе. Зато је то наследноправни уговор.

Поред уговора о доживотном издржавању и уговора о уступању и расподели имовине за живота, ЗОН у одредбама Главе четврте („Уговори у наследном праву”) као уговоре у наследном праву наводи и уговор о наслеђивању,⁴ уговор о будућем наследству или испоруци⁵ и уговор о

³ Подвлачење додато.

⁴ ЗОН, члан 179: „*Нишћав је уговор којим неко своју имовину или њен део оставља у наслеђе свом сауговарачу или неком шреће.*”

⁵ ЗОН, члан 180: „*Нишћав је уговор којим неко отуђује наследство коме се нада, као и сваки уговор о наследству неког шреће ко је жив. // Нишћав је уговор о испоруци*

садржини завештања.⁶ Сва три наведена уговора су означена као ништави уговори. Ништавост ових уговора није одређена као у случајевима ништавости иначе допуштених уговора који, услед неких околности, могу бити ништави. Наведени уговори су увек ништави и зато су тако одређени. У свим наведеним уговорима ради се о недопуштеном садржају у вези са наследноправним односима, па се зато, без обзира на ништавост, оправдано наводе као наследноправни уговори.

IV. Закључак

Уговор о доживотном издржавању није наследноправни уговор. Ништа у вези са уговором о доживотном издржавању није везано за наследноправне односе. За разлику од уговора о уступању и расподели имовине за живота, те уговора о наслеђивању, уговора о будућем наследству или испоруци и уговора о садржини завештања, уговор о доживотном издржавању нема везе са наследноправним односима ништа више од било код другог двострано обавезног и двострано теретног уговора. Зато нема основа да се овај уговор сматра наследноправним уговором и буде регулисан одредбама ЗОН-а, већ он треба да буде обухваћен одредбама закона којим се уређују облигационоправни односи.

У већини законодавстава уговор о доживотном издржавању с правом се не сматра наследноправним уговором и није регулисан одредбама у вези са наследноправним односима него одредбама којима се уређују облигационоправни односи.

Потребно је скренути пажњу и на недопустиву погрешку законодавца у формулацији става 2 члана 195. Наводи се у овој одредби да је јавни бележник дужан да „уговорнике нарочито ујозори на то да имовина која је предмет уговора не улази у заоставшћину примаоца издржавања...”⁷ Међутим, предмет уговора о доживотном издржавању није имовина. Уговор о доживотном издржавању је облигациони уговор, а код облигационих уговора предмет уговора је облигационоправни однос, а чине га права и обавезе које темељем уговора настају између уговорних страна.

или другој користи којима се један уговорник нада из наследства које није отворено.”

⁶ ЗОН, члан 181: „Ништав је уговор којим се завешталац обавезује да унесе или не унесе какву одредбу у завештање или да какву одредбу из свој завештања ојозове или не ојозове.”

⁷ Подвлачење додато, непотребно изостављено.

Dorđe Sarapa, PhD

attorney at law in Belgrade

Nenad Nenadović

attorney at law in Belgrade

IS A LIFELONG SUPPORT CONTRACT AN INHERITANCE CONTRACT

Summary:

The lifelong support contract is regulated by the Law on Inheritance as one of the inheritance contracts. It is a bilaterally obligatory and bilaterally onerous contract because each contracting party acquires both rights and obligations by concluding it. It is no different from any other bilaterally binding and bilaterally onerous contract in that respect. The specificity of the lifelong support contract lays exclusively in the fact that it is aleatory contract. However, that does not make it an inheritance contract, because aleatory feature is a property that is not distinctive for relations arising from the Law on Inheritance. Unlike contracts for the assignment and distribution of property during one's lifetime, inheritance contracts, contracts for future inheritance or delivery and contracts regarding the contents of a will and testament, a lifelong support contract has nothing to do with inheritance relations more than any other bilaterally binding and bilaterally onerous contract. Therefore, there is no basis to consider it as an inheritance contract and to have it regulated by the provisions of the Law on Inheritance; it should be, rather, regulated by the provisions of the law which frames obligations in general. Since it is not an inheritance contract, in most legal systems it is subject of laws that regulate obligations.

Key words: lifelong support contract, inheritance contract, bilaterally obligatory contract, bilaterally onerous contract

UDK

Mr Стеван Димитријевић¹

адвокат у Бањалуци

Адвокатска канцеларија Димитријевић и партнери

Љубица Каурин Драгићевић

мастер права

адвокатски приправник

**ЗАШТИТА ПРЕДИНВЕСТИЦИОНИХ УЛАГАЊА –
АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА У ОДАБРАНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ ИНВЕСТИЦИОНИМ УГОВОРИМА И
АРБИТРАЖНОЈ ПРАКСИ****Сажетак:**

Прединвестициона улагања означавају трошкове који се вежу за низ активности неопходних за отпочињање инвестирања, као што су припрема пројектних планова, израда студија, добијање разних дозвола, правно и пословно саветовање у процесу преговарања и сл. Питање накнаде ових трошкова нарочито је актуелно у ситуацијама када до планиране инвестиције не дође због одређених одлука или потеза државе домаћина. Различити арбитражни трибунали, ИКСИД и други, одлучивали су о овом питању. Аутори у овом раду анализирају како досадашњу праксу арбитражних трибунала у споровима о заштити прединвестиционих улагања, тако и регулацију овог питања у одабраним билатералним и мултилатералним инвестиционим уговорима, важући опречна мишљења која постоје у стручној јавности, те дајући предлоге *pro futuro*.

Кључне речи: прединвестиционе активности, прединвестициона улагања, међународна инвестициона арбитража, заштита инвестиција, ИКСИД, инвестициони уговори, арбитражна пракса

¹ Докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду

I. Прединвестициона улагања – појам и значај

Прединвестициона улагања означавају трошкове који се вежу за низ активности неопходних за отпочињање инвестирања. Те активности типично укључују припрему пројектних планова, израду различитих студија (нпр. студија оправданости, студија процене ризика, еколошких студија), добијање различитих дозвола, структурисање инвестиције кроз успостављање посебних ентитета тј. правних лица, организовање финансирања, правно и пословно саветовање (укључујући трошкове преговарања), те припрему друге захтеване документације у случају тендера. Износи ових улагања тј. трошкова могу износити и до неколико милиона америчких долара.²

Обзиром на неопходност прединвестиционих улагања у модерној инвестиционој активности (поготово у одређеним индустријама као што су грађевина, рударство, нафта и гас, производња и снабдевање електричном енергијом), значајну висину средстава које инвеститор нужно утроши како би припремио терен за планирану инвестицију, те међународна настојања да се осигура већа транспарентност у тендерском процесу, питање пружања заштите овим активностима никада није било актуелније, како за инвеститоре, тако за државу домаћина.

С једне стране, инвеститори који издвајају значајна средства за прединвестиционе активности, често условљене самим тендером државе домаћина, имају интерес да таква активност буде заштићена, поготово у случају када држава домаћин не поступи у доброј вери у процесу преговора, па до коначне инвестиције и не дође. С друге стране, државе домаћини, поготово оне у развоју које се у многоме ослањају на прилив иностраног капитала, нису у прилици да овакву врсту заштите олако пружају свим потенцијалним инвеститорима. Постоји и већ уврежен отпор држава (али и теорије) према прешироком тумачењу појма инвестиција, па тиме и проширењу одговорности држава и за некада ефемерне трансакције које каткад немају никакав контакт са државом домаћином.³

² На пример, у *Mihaly v. Sri Lanka* (цитиран ниже), износ трошкова био је скоро 6 милиона америчких долара, што је процењено да би било једнако 2–4% од укупне вредности инвестиције. *Vugu, Charles Chatterjee, „When Pre-Investment or Development Costs May or May Not be Regarded as Part of Investment under Article 25(1) of the ICSID Convention – The Mihaly Case”, Journal of World Investment, Vol. 4, No. 6, 2003, 910.*

³ *Vugu, C. Chatterjee, 914; Стеван Димитријевић, Правни положај мултилатералној инвестиционој суда у праву Европске уније, магистарски рад (необјављено), Бања Лука, 2020, 37–42.*

Овај рад настоји да потражи баланс – уочи, или боље речено, исцрта колико је могуће јасну, али и танку линију између заштићене инвестиције и незаштићене припреме за инвестирање. Ово је учињено кроз анализу одабраних међународних инвестиционих уговора (Поглавље II), те досадашње праксе арбитражних трибунала (Поглавље III). Аутори потом сумирају тренутно стање и дају предлоге *pro futuro* (Поглавље IV).

II. Заштита прединвестиционих улагања у међународним инвестиционим уговорима

Међународни инвестициони уговори, и мултилатерални и билатерални, традиционално нису експлицитно регулисали прединвестициона улагања тј. пружање заштите инвеститорима у прединвестиционој фази. Међутим, пружање овакве заштите је постало растући тренд у модерним инвестиционим уговорима.⁴

1. Билатерални инвестициони уговори

Као што је већ поменуто, међународни инвестициони уговори углавном нису експлицитно регулисали статус прединвестиционих улагања. То посебно важи за билатералне инвестиционе уговоре (енгл. *bilateral investment treaty* тј. ВИТ, „БИТ“) који су настали на ОЕСД моделу који пружа заштиту само оним улагањима која потпадају под дефиницију инвестиције.⁵ Дакле, намера да се инвестира или нужни кораци који претходе инвестицији, а који могу да изискују знатне трошкове за (потенцијалног) инвеститора, не потпадају под окриље заштите ових уговора.⁶

Међутим, постоје и БИТ-ови које пружају заштиту прединвестиционим активностима, иако истовремено прописују екстензивне изузетке од те заштите. То су у првом реду амерички, канадски и неки јапански

⁴ *Bugu*, Marcus Burgstaller, „Pre-Investment in Modern IIAs and Its Interpretation in Arbitration”, Stockholm Energy Charter Treaty Forum, 2016, https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Forums/ECF_Stockholm_2016_P2_Burgstaller.pdf, датум приступа 19. мај 2021, 4.

⁵ Овај модел је оставио земљама да саме уређују питање проширења заштите и на прединвестиционе активности. *Bugu*, ОЕСД, Међународни инвестициони уговори, <https://www.oecd.org/investment/internationalinvestmentagreements/>, датум приступа 19. мај 2021; Borzu Sabahi, Noah Rubins, Don Wallace, Jr, *Investor-State Arbitration (Second Edition)*, Oxford University Press, 2019, 336–337.

⁶ B. Sabahi, N. Rubins, D. Wallace, Jr, 336–337.

БИТ-ови, који прединвестиционим активностима гарантују национални третман и третман најповлашћеније нације.⁷

Начин на који се пружа заштита прединвестиционим активностима варира – кроз дефиницију инвестиције или експлицитно. Тако неки БИТ-ови у дефиницију (заштићене) инвестиције укључују широк спектар активности, али, ипак ограничавају заштиту прописујући додатне услове. На пример, Модел БИТ САД-а из 2012. године у члану 1 дефинише (заштићену) инвестицију као „*свако улагање-имовину које инвеститор поседује или контролише, директно или индиректно*“, али потом даље наводећи захтеве да такав улог-имовина „*има карактеристике инвестиције, укључујући карактеристике као што су обавезивање капиталашала или других ресурса, очекивање добити или профита, или претходна ставка ризика*“.⁸

Такође, неким БИТ-овима заштићена инвестиција дефинисана је путем коначне листе различитих форми инвестиција или инвестиционих активности. Исто тако, могуће је експлицитном листом искључити одређене активности које се не сматрају инвестицијом. Илустративан је Канадски модел БИТ из 2004. године.⁹

2. Мултилатерални инвестициони уговори

(а) ИКСИД Конвенција

ИКСИД конвенција (енгл. *ICSID Convention – Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*) или тзв. Вашингтонска конвенција ужива посебан статус када је у питању заштита прединвестиционих улагања. Ова Конвенција је настала шездесетих година прошлог века (потписана је 1965. године) као израз тенденције да се питања страних улагања регулишу на мултилатералан начин – а настављајући се на праксу Светске банке где је она већ узимала учешће у решавању одређених несугласица на овом плану. Наредне, 1966. године, основан је и Центар за решавање спорова установљен овом Конвенцијом.

⁷ Maiko Meguro, „International Practice on Pre-Investment Conditions”, Energy Charter Secretariat, Investment Group Meeting on 12 May 2016, https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Events/20160614-EMORPIBIE_P3_MMeguro.pdf, датум приступа 19. мај 2021; В. Sabahi, N. Rubins, D. Wallace, Jr, 336–337.

⁸ Модел БИТ САД 2012, члан 1.

⁹ Канадски модел БИТ 2004, члан 1.

ИКСИД конвенција је установила мултилатерални оквир за решавање инвестиционих спорова путем ИКСИД центра (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*). Ово је врло чест форум на који се позивају бројни БИТ-ови, али исто тако и други регионални и мултилатерални међународни споразуми о заштити инвестиција и економској сарадњи.

Преинвестициона улагања нису као таква регулисана ИКСИД конвенцијом. Евентуална могућност заштите може се једино наћи у покушају интерпретације дефиниције инвестиције у контексту члана 25. ИКСИД конвенције, а у светлу којих околности ће инвестициони трибунал одлучивати о својој надлежности *rationae materiae*.¹⁰

ИКСИД конвенција уопште не садржи појам инвестиције, већ једино одредбу да се надлежност за спорове по овој Конвенцији успоставља између држава потписница за оне „*їравне спорове*” који су настали „*директно из инвестиције*”.¹¹ Ово није случајно. Недостатак прецизног одређења инвестиције резултат је чињенице да се државе потписнице нису сложиле око дефиниције овог појма код преговора ради закључења овог међународног уговора. Уместо тога, уведен је механизам у којем се државе могу међусобно обавештавати о врстама спорова које су спремне да препусте надлежности установљеној овом Конвенцијом.¹² Коментатори Водича (упутстава) Светске банке у вези са правним оквиром страних инвестиција (1992) наводе да се код закључења Вашингтонске конвенције намерно изоставило прецизно дефинисање инвестиције, да би се постигло што шире значење, па тако и што шира примена.¹³

Природно, у пракси је дошло до врло широког тумачења појма инвестиције од стране арбитражних трибунала.¹⁴ Увиђајући ову

¹⁰ Rober N. Hornick, „The Mihaly Arbitration”, *Journal of International Arbitration*, Vol. 20, No. 2, 2003, 190–195.

¹¹ Члан 25(1) ИКСИД конвенције.

¹² Члан 25(4) ИКСИД конвенције; IBRD, Report of the Executive Directors on the Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States, 1965, <https://icsid.worldbank.org/resources/rules-and-regulations/convention/report-of-the-executive-directors>, Section V: Nature of the Dispute, датум приступа 19. мај 2021.

¹³ World Bank, Legal Framework for the Treatment of Foreign Investment – Guideline, with Report of the Development Committee, <http://documents.worldbank.org/curated/en/955221468766167766/pdf/multi-page.pdf>, 15, датум приступа 19. мај 2021.

¹⁴ Војин Драшкоци, „Проблем преширокости дефиниције појма инвестиције у двостраним споразумима о међусобном подстицању и заштити улагања између Србије и страних држава”, *Право и привреда*, 5–8/2007, Београд, 2007, 6.

ситуацију, теоретичари и коментатори Вашингтонске конвенције дуго су разматрали да ли је потребно да се успостави објективно мерило за одређење ове дефиниције. Међутим, и у самој пракси арбитражних трибунала јавила се тежња да се успоставе такви, објективни критеријуми (па је тако кроз арбитражну праксу у случају *Salini v. Morocco*, формулисан и већ општепознати *Salini* тест,¹⁵ да би кроз даљи развој арбитражне праксе доживео своје модификације).

Иако је дефиниција инвестиције из Вашингтонске конвенције практично без граница,¹⁶ она је подложна тумачењу у примени од стране арбитражних трибунала. Постоје становишта која образлажу да у случају када је дефиниција инвестиције дата неким другим извором права (нпр. БИТ-ом) ширег обима него што се може закључити тумачењем ИКСИД конвенције, тада не би могла да се заснује надлежност¹⁷ за решавање инвестиционог спора на основу ИКСИД правила, ако се тужилац позива на повреду из тог конкретног БИТ-а. У том случају би странке у спору евентуално могле да се подвргну арбитражи у складу са неким другим правилима (нпр. Правила Комисије Уједињених нација за међународно трговинско право – „УНЦИТРАЛ”, односно „УНЦИТРАЛ правила”; Правила Међународне трговинске коморе – „МТК”, и слично), а примењујући опције избора које су дате у том другом извору права (у конкретном БИТ-у).¹⁸

Оно што је сигурно јесте да ће околности када се тражи заштита за одређену активност која има прединвестициони карактер покренути двоструки механизам код одлучивања арбитра о овоме питању, тј. питању да ли ће уопште постојати надлежност за одлучивање. Најпре ће се детаљно испитати радни материјали и текст саме ИКСИД

¹⁵ *Bugu, Salini Costruttori S.p.A. and Italstrade S.p.A. v. Kingdom of Morocco [I]*, ICSID Case No. ARB/00/4 (*Salini v. Morocco*).

¹⁶ Спор је довољно да је „*правни*” и да потиче „*директно из инвестиције*” да би могла да се успостави надлежност по овој Конвенцији. Инвестиција практично није ни одређена путем дефинисања, али је коришћење овог појма подложно тумачењу у складу са општим правилима о тумачењу, Бечком конвенцијом о уговорном праву из 1969. године, и др.

¹⁷ R. H. Hornick, 195.

¹⁸ Иако се наводи да постоји пракса где се ова разлика не прави, те да се само проверава како је дефинисана инвестиција у извору права који садржи вољу државе да се сагласи на арбитражу, што се сматра довољним за успоставу надлежности у оквиру ИКСИД система (*Middle East Cement Shipping and Handling Co SA v. Arab Republic of Egypt*, ICSID Case No ARB/99/6); овако образлажу и Noah Rubins, Thomas Nektarios Papanastasiou, N. Stephan Kinsella, *International Investment, Political Risk and Dispute Resolution*, Oxford, 2005, 294–296.

конвенције, а затим ће се консултовати и сам БИТ. Ако је БИТ шири у дефиницији у односу на ИКСИД конвенцију, закључак је такав да врло вероватно неће бити могуће установити надлежност арбитражног трибунала по ИКСИД правилима.

Дакле, владајуће мишљење је да се надлежност трибунала по основу ИКСИД конвенције не односи на прединвестициона улагања, чак и када су таква улагања заштићена по основу документа сагласности воља тј. важећег БИТ у сваком конкретном случају.¹⁹ Државе уговорнице нису слободне да усвоје ширу дефиницију инвестиције у БИТ-у од објективног схватања овог појма по члану 25 ИКСИД конвенције, односно, таква дефиниција неће омогућити заснивање надлежности ИКСИД трибунала.²⁰ Надлежност се, са друге стране, може засновати у погледу суђења по другим арбитражним правилима, како је горе наведено.

Разлог за наведено произилази првенствено из метода одређивања инвестиције, који је практично у тексту Конвенције избегао ближе дефинисање (горе поменути члан 25 ИКСИД конвенције). Како одређени аутори наводе, „*Шта је инвестиција је прекознајљиво, али не и подложно дефинисању.*”²¹

Иако су арбитражни трибунали врло често доста ширили примену ИКСИД конвенције, а и појединих БИТ-ова, кроз прихватање надлежности за врло широк дијапазон инвестиционих активности, а за које би се могло полемисати да ли пролазе *Salini* тест или други ужи или строжи тест процене да ли је реч о суштинској инвестицији, овај рад ће мимо тога посебно указати на третман режима прединвестиционих улагања и како она могу да потпадну или не под дефиницију инвестиције. Тиме ће се позабавити у наредном Поглављу 3.

(б) Повеља Енергетске заједнице

Када је у питању инвестирање у области енергетике, готово је извесно да ће инфраструктурни пројекти често изискивати велика прединвестициона улагања. Повеља Енергетске заједнице (енгл. *Energy Charter Treaty*), настала са циљем проширења унутрашњег тржишта енергије ЕУ на регион Југоисточне Европе и црноморски регион, са тре-

¹⁹ Christoph H. Schreuer, Loretta Malintoppi, August Reinisch, Antony Sinclair, *The ICSID Convention: A Commentary*, Cambridge, 2001, 130 („Клаузуле у БИТ које покривају спорове о прихватању или прихватају инвестиција не могу да буду основ за надлежности ИКСИД-а, јер не постоји инвестиција”).

²⁰ R. H. Hornick, 195.

²¹ C. Chatterjee, 918.

нутно 55 пуноправних држава чланица, прописује необавезујуће стандарде када је у питању фаза која претходи прихвату инвестиције од стране државе домаћина. Тако, у члану 10(1) Повеља прописује да ће „свака уговорна страна, у складу са одредбама ове Повеље, подстицати и креирати стабилне, једнаке, поодне и транспарентне услове за инвеститоре других уговорних страна да инвестирају у датом подручју”.²² Међутим, у ставовима 2 и 3 истог члана прописује се да ће уговорне стране „настојати” (енгл. *endeavour*) да пружи инвеститорима третман не мање погодан него држављанима или инвеститорима било које друге уговорне или треће стране.²³ Дакле, систем заштите, иако постоји, није јак.

Даље, члан 1(6)(ф) Повеље дефинише (прихваћене) инвестиције, између осталог, и као „било које право дато правом или уговором”.²⁴ То значи да трошкови који претходе уговору нису предмет заштите ове Повеље.²⁵ Постоји и члан 10(6)(б) Повеље који даје дозволу уговорним странама да добровољно прошире заштиту у виду националног третмана и третмана најповлашћеније нације и на прединвестиционе активности.²⁶ Државе чланице се на ово ипак нису одлучиле.²⁷

Битно је поменути да су тренутно у току преговори о модернизацији ове Повеље, што може резултовати изменама у смислу заштите прединвестиционих улагања.

3. Пракса арбитражних трибунала везана за прединвестициона улагања

О питању прединвестиционих трошкова разни арбитражни трибунали одлучивали су у склопу одлучивања о постојању *ratione materiae* надлежности за одлучивање о меритуму спора. Наиме, као што је већ поменуто, питање *ratione materiae* надлежности везано је за постојање инвестиције.²⁸

²² Повеља Енергетске заједнице, члан 10 (1).

²³ Повеља Енергетске заједнице, чланови 10 (2), 10(3).

²⁴ Повеља Енергетске заједнице, члан 1(6)(ф).

²⁵ Marc Bungenberg, Fabian Blandfort, "International Investment Law and Public Procurement: An Overview", *International Investment Law and Competition Law*, European Yearbook of International Economic Law, (eds.) Katia Fach Gómez *et al*, 2020, 30.

²⁶ Повеља Енергетске заједнице, члан 10(6)(б).

²⁷ M. Burgstaller, 6.

²⁸ *Види изнад*, Поглавље II(2)(а).

Како пракса није богата, аутори у наставку износе сажете студије случаја ИКСИД и осталих трибунала имајући на уму два циља: *прво*, хронолошко предочавање развоја јуриспруденције у вези са прединвестиционим улагањем, и *друго*, разграничење својеврсних прецедентних елемената од ситуација где су специфичне околности случаја утицале да трибунал одлучи и пресуди на одређен начин. Затим се аутори баве анализом досадашње праксе, дајући извесне предлоге *pro futuro*.

(а) Практика ИКСИД трибунала

Mihaly v. Sri Lanka (2002) се сматра првим случајем у пракси у којем је ИКСИД трибунал био суочен са питањем да ли се прединвестициона улагања сматрају инвестицијом у смислу ИКСИД конвенције.²⁹ Америчка компанија *Mihaly International Corporation* ("Mihaly") поднела је тужбу против Шри Ланке, на бази БИТ између САД и Шри Ланке, након пропалог тендера за конструкцију и коришћење електране под окриљем *ВОТ* концесионог уговора.³⁰ Тужбени захтев обухватао је накнаду прединвестиционих трошкова, али и изгубљени профит од пропалог пројекта.

Mihaly је од стране владе одабран као преферирани понуђач, што му је дало ексклузивно право на преговарање у циљу закључења уговора. Однос страна у процесу преговора био је регулисан са три документа – иницијално писмом намере (*Letter of Intent*), те касније писмом сагласности (*Letter of Agreement*), и писмом продужења (*Letter of Extension*). Оно што је карактеристично за сва три документа јесте специфичан језик којим се изричито означава њихова необавезност, односно непостојање правне снагу у смислу сагласности воља страна.³¹ Речима трибунала, „ниједан од [ових] докумената, није креирао уговорну обавезу ни за шужу-оца ниши за Шри Ланку”, те нема доказа који би тврдили супротно.³²

²⁹ *Mihaly International Corporation v. Democratic Socialist Republic of Sri Lanka*, ICSID Case No. ARB/00/2 (*Mihaly v. Sri Lanka*).

³⁰ *ВОТ* (*Build – Operate – Transfer*, прев. изгради – користи – предај) концесиони уговор заснива се на изградњи или реконструкцији и финансирању комплетног објекта, уређаја или постројења, његовом коришћењу и предаји у својину државе у одређеном року. Види, Драго Дивљак, „ВОТ модел пројектног финансирања инфраструктуре”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2006, 275.

³¹ Писмо намере: „[ово писмо] не констатуише обавезе ни за једну страну”; писмо сагласности: „[ово писмо је] условљено закључењем уговора [...] (и) условљено уговором са Јужноазијском Електро Компанијом и другим релевантним уговорима”; писмо продужетка: „[ово писмо] не констатуише обавезе ни за једну страну”. *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 41, 44–46.

³² *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 59.

Процес је окончан тако што није закључен уговор, али је тужилац, сматрајући да постоји неформалан уговор односно разумевање страна да ће до потписивања уговора и реализације пројекта доћи, у припремној фази већ уложио неколико милиона долара у одређене активности. Ове прединвестиционе активности укључивале су организовање финансирања, израду неопходне пројектне документације, те ангажовање консултаната за потребе израде студије изводивости.

Трибунал се огласио ненадлежним, сматрајући да у предметом случају прединвестициона улагања, иако значајна, нису могла да се подведу под дефиницију инвестиције – ни под члан 25(1) ИКСИД конвенције, ни под члан II(2) релевантног БИТ-а.

Битно је напоменути и следеће – прединвестициони трошкови нису направљени преко локалног ентитета тј. компаније основане за потребе развоја пројекта у којој је *Mihaly* имао акције. Да је ситуација била другачија, претпоставка је да би саме акције у локалном ентитету биле довољне за установљење постојања инвестиције по основу члана 25(1) ИКСИД конвенције и члана 7 БИТ-а између САД и Шри Ланке.³³

Одлука трибунала у фокусу има непостојање сагласности државе да прединвестиционе активности прихвати као инвестицију. До сагласности у предметном случају по схватању трибунала није дошло управо због горепоменутих изричитих формулација о необавезности докумената који су регулисали предуговорни однос. Речима трибунала, „*иша више [од овога] је тужени могао да каже да искључи било какву одговорност која би касније могла да тумачи настале трошкове као прихваћену инвестицију*”³⁴

Тужилац је путем вештачења покушао да докаже да је стандардна пословна пракса везана за *ВОТ* концесионе уговоре да се трошкови развоја и припреме инвестиције урачунавају у инвестиционе трошкове. Овакво тумачење није искључио ни тужени, међутим наводећи да то важи само уколико постоји коначни инструмент сагласности воља или сагласност државе домаћина о примитку инвестиције у питању.³⁵ Трибунал се сложио са виђењем туженог, закључујући „*[га] су претоварања током периода ексклузивитета, или чак без ексклузивитета, резултовала успехом, могао би бити случај да новац унрошен током периода претоварања буде кайишиализован и на тај начин постане део инвестиције.*

³³ Индивидуално допунско мишљење арбитра господина *David Suratgar* у случају *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 8.

C. Chatterjee, 923.

³⁴ *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 48.

³⁵ *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 34–35.

Калификацијом трошкова који су настали у фази преговарања, стирани би могле на одређен начин да ретроспективно поведу ове трошкове под окриље инвестиције”.³⁶ Овиме је трибунал оставио могућност да у другим случајевима прединвестициона улагања буду квалификована као инвестиција у смислу ИКСИД конвенције – подразумевајући да је у датом случају дошло до сагласности воља или прихвата инвестиције од стране државе домаћина на други начин. Што се тиче праксе, трибунал је био изричит у ставу да је тужилац требало да докаже праксу државе у правном смислу о примитку прединвестиционих активности као инвестиције, а да се пракса мултинационалних компанија, као фактичка (а на коју се тужилац ослањао), не може узети као релевантна.³⁷

Још једно значајно становиште трибунала, које се веже за овај случај, јесте да износ трошкова није релевантан у случајевима када се одлучује да ли се ти трошкови сматрају инвестицијом (тј. потпадају под дефиницију инвестиције) – трибунал у *RSM Production Corporation v. Grenada* је потврдио ово мишљење.³⁸

Арбитар *Suratgar* је донео допунско мишљење, изражавајући став да у ситуацијама када је одређена економска вредност већ настала, онда она треба да се заштити и мимо постојања уговора. Односно, одговорност државе за пружање заштите оваквој вредности треба да буде тражена и ван уговорног оквира, као на пример, у одговорности за преговоре у доброј вери.³⁹ Такође, неки аутори сматрају да је и члан 1(а)(iii) БИТ између САД и Шри Ланке могао бити релевантан за проширење заштите у конкретном случају, јер укључује у појам инвестиције и „ујужбу за новац” која не мора бити базирана на уговору (тј. сагласности воља).⁴⁰ Исто важи и за *know-how*, којим се у овом случају могла сматрати пројектна документација.⁴¹

³⁶ *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 50.

³⁷ *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 58, 60.

³⁸ *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 51; *RSM Production Corporation v. Grenada*, ICSID Case No. ARB/05/14 (*RSM Production Corporation v. Grenada*).

³⁹ Индивидуално допунско мишљење арбитра господина *David Suratgar* у случају *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 6, 10. Међутим, арбитрабилност таквог спора се доводи у питање – *vugu*, Walid Ben Hamida, „The *Mihaly v. Sri Lanka* Case: Some Thoughts Relating to the Status of Pre-investment Expenditures”, *International Investment Law and Arbitration: Leading Cases from the ICSID, NAFTA, Bilateral Treaties and Customary International Law*, (ed) Todd Weiler, 2005, 62.

⁴⁰ *Bugu*, Farouk Yala, “The Notion of “Investment” in ICSID Case Law: A Drifting Jurisdictional Requirement?”, *Journal of International Arbitration*, Vol. 22, No. 2, 2005, 122; W. B. Hamida, 64; такође, Индивидуално допунско мишљење арбитра г-дина *David Suratgar* у случају *Mihaly v. Sri Lanka*, пар. 7.

⁴¹ W. B. Hamida, 65.

На основу специфичности овог случаја поставило се питање да ли национални акти (горепоменути необавезујући документи) суверене државе могу да ограниче или чак у потпуности надвладају одредбе БИТ-а, као инструмента међународног јавног права.⁴² Ово поготово у односу на члан 27 Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године, која прописује да се држава не може позвати на одредбе у свом интерном (националном) праву, како би оправдала непоштовање међународног уговора.⁴³

У *Zhinvali v. Georgia* (2003), још један ИКСИД трибунал је, ослањајући се на случај *Mihaly v. Sri Lanka*, одбио да инвестицијом сматра прединвестициона улагања у износу од преко 26 милиона долара, настала током трогодишњег преговарања ирског инвеститора са Грузијом које је окончано неуспехом.⁴⁴ Наиме, трибунал је сматрао да такви трошкови нису били обухваћени инвестицијом у смислу грузијског Закона о инвестицијама бр. 473–1S од 12 новембра 1996. године, а није постојала ни сагласност воља, односно прихват ових активности као инвестиције од стране Грузије, па самим тим ни надлежност ИКСИД трибунала.⁴⁵

Ова одлука је донета већином гласова, а арбитар именован од стране тужиоца, господин *Andrew J. Jacovides*, издвојио је мишљење, сматрајући да је постојао основни уговор између тужиоца и Грузије, те да је постојао изванредан број докумената који су конституисали заштићену интелектуалну својину у смислу горепоменутог закона.⁴⁶

PSEG v. Turkey (2004) важи за први случај у коме су прединвестициони трошкови признати као инвестиција у смислу ИКСИД конвенције и БИТ између САД-а и Турске, а по основу закљученог концесионог уговора, који је накнадно раскинут, али пре почетка радова тј. извршења уговора. Иако је концесиони уговор у време раскида садржавао неколико клаузула које нису биле комплетирани, то није спречило трибунал да, разликујући чињенице овог случаја од *Mihaly v. Sri Lanka*, закључи да је до инвестиције дошло, јер је постојао валидан уговор између уговорних страна, а да клаузуле које су недостајале не би одложиле или

⁴² *Bugu*, C. Chatterjee, 923.

⁴³ *Bugu*, C. Chatterjee, 924.

⁴⁴ *Zhinvali Development Ltd. v. Republic of Georgia*, ICSID Case No. ARB/00/1 (*Zhinvali v. Georgia*). *Bugu*, Noah Rubins, „The Notion of ‘Investment’ in International Investment Arbitration”, (eds.) Norbert Horn, Stefan Kroll, *Arbitrating Foreign Disputes: Procedural and Substantive Legal Aspects*, The Hague: Kluwer Law International, 2004, 303–304.

⁴⁵ W. B. Hamida, 68.

⁴⁶ Издвојено мишљење арбитра господина *Andrew J. Jacovides* у случају *Zhinvali v. Georgia*, пар. 19.

спречиле његово извршење.⁴⁷ Трибунал у *Malicorp v. Egypt* (2011) је дошао до истог закључка.⁴⁸

У *F-W Oil Interests, Inc. v. Republic of Trinidad and Tobago* (2006) још један ИКСИД трибунал је одлучивао о прединвестиционим трошковима које је тужилац направио као одабрани понуђач на тендеру, а у припреми за тендер који је касније повучен од стране ентитета у контроли државе (у том моменту је тендер био додељен, преостало је било само формално закључивање уговора). Као и у *Mihaly v. Sri Lanka*, трибунал је одлучио да ни у овом чињеничном склопу прединвестициона улагања нису могла да се подведу под дефиницију инвестиције ни по ИКСИД конвенцији, ни по релевантном БИТ-у између САД-а и Тринидад и Тобага.⁴⁹

У духу овог случаја, изражена су мишљења да је у контексту заштите прединвестиционих улагања неопходно разликовати ситуацију када инвеститор индивидуално преговара са државом од ситуације у којој држава домаћин по спроведеној тендерској процедури одустане од уговора.⁵⁰ У овој другој ситуацији држава домаћин има већи утицај на коначно закључење уговора, од чега и инвеститор треба да има заштиту.⁵¹

Скоро се у случају *Eyre and Montrose Developments v. Sri Lanka* (2020) још један ИКСИД трибунал огласио ненадлежним у спору о прединвестиционим активностима.⁵² Наиме, господин *Eyre*, тужилац у спору,

⁴⁷ *PSEG Global, Inc., The North American Coal Corporation, and Konya Ingin Elektrik Üretim ve Ticaret Limited Sirketi v. Republic of Turkey*, ICSID Case No. ARB/02/5 (*PSEG v. Turkey*), Одлука о надлежности, пар. 102–104.

⁴⁸ Dimitrios Andriopoulos, Pre-Investment Expenditure, Jus Mundi, <https://jusmundi.com/en/document/wiki/en-pre-investment-expenditure>, датум приступа 19. мај 2021.

⁴⁹ *F-W Oil Interests, Inc. v. The Republic of Trinidad and Tobago*, ICSID Case No. ARB/01/14 (*F-W Oil Interests, Inc. v. Republic of Trinidad and Tobago*), пар. 136.

⁵⁰ Abhijit Pandya, Pre-contractual Liability – Another Look Needed: *F-W Oil Interests, Inc. v. Republic of Trinidad and Tobago*, Kluwer Arbitration Blog, 2010, <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2010/03/02/pre-contractual-liability-another-look-needed-f-w-oil-interests-inc-v-republic-of-trinidad-and-tobago-icsid-case-no-arb0114/>, датум приступа 19. мај 2021.

⁵¹ *Bugu*, M. Bungenberg, F. Blandfort, 25–49.

⁵² *Raymond Charles Eyre and Montrose Developments (Private) Limited v. Democratic Socialist Republic of Sri Lanka*, ICSID Case No. ARB/16/25 (*Eyre and Montrose Developments v. Sri Lanka*), пар. 303. Види, Damien Charlotin, Analysis: *Eyre & Montrose v. Sri Lanka* Tribunal Finds That Pre-Investment Activities Without Substantial Contribution or Risk Do Not Qualify as Protected Investment, IA Reporter, 2020, <https://www.iareporter.com/articles/analysis-eyre-montrose-v-sri-lanka-tribunal-finds-that-pre-investment-activities-without-substantial-contribution-or-risk-do-not-qualify-as-protected-investment/>, датум приступа 19. мај 2021.

намеравао је да инвестира у хотелски пројекат на одређеној парцели коју је имао у поседу-власништву. Појавио се проблем са наводњеношћу парцеле, али је инвеститор пројекат адекватно прилагодио. Ипак, Шри Ланка се одлучила на експропријацију.

У тужби, инвеститори су позивајући се на јединство инвестиције (а при чему су иницијалном инвестицијом сматрали одређене претходне пословне односе господина *Eyre* у вези са куповином парцеле), тврдили да је господин *Eyre* активно покушавао да развија хотелски пројекат, контактирајући архитекте и хотелске групе, и састајући се са шриланканским званичницима ради санирања поплаве парцеле и адаптирања пројекта. Међутим, наводећи како господин *Eyre* није добио ни формалну локацијску дозволу, нити закључио уговоре са архитектама, компанијама за хотелијерски менаџмент или финансијерима, трибунал је одлучио да су његове контрибуције биле на нивоу прединвестиционих активности, и испод нивоа операционог ризика који би их квалификовао у инвестицију по ИКСИД конвенцији.⁵³

Као што се да наслутити из овог кратког прегледа ИКСИД-ове праксе, иако не богата, шаролика је, барем по питању конкретних чињеничних околности. Из анализе се нужно намеће неколико закључака, који су потенцијално инструктивни за будуће ситуације.

Прво, да би прединвестициона улагања могла да се подведу под дефиницију инвестиције у смислу члана 25 ИКСИД конвенције, како би им се на тај начин пружила заштита, неопходно је да произилазе из уговора односно сагласности воља страна, или да буду прихваћене као инвестиција од стране државе домаћина.

Ово суштински најзначајније питање изазвало је доста полемике у стручној јавности. Постоје мишљења да постојање уговора тј. сагласности воља не мора нужно бити централно питање у овој проблематици, обзиром да до инвестиције у економском смислу може доћи и мимо уговора. Ако је уговорна одговорност искључена због непостојања уговора, поставља се питање може ли се ова проблематика подвести под вануговорну одговорност, на пример, повреде дужности преговарања у доброј вери. Свакако, остаје питање да ли би у том случају спор био арбитрабилан, јер не произилази из инвестиције.⁵⁴

Остављена је могућност и да се прединвестициони трошкови ретроспективно подведу под окриље инвестиције, али ово само у случају када до инвестиције дође.

⁵³ *Eyre and Montrose Developments v. Sri Lanka*, пар. 302.

⁵⁴ W. B. Hamida, 62.

Друго, поставља се питање значаја дефиниције инвестиције у БИТ, када је у питању ИКСИД арбитража. Као што произилази из анализе у Поглављу II(2)(а), став теорије је да дефиниција инвестиције, како се тумачи по ИКСИД конвенцији, не дозвољава ширење заштите широм дефиницијом у БИТ-у.

Треће, износ прединвестиционих трошкова није релевантан у случајевима када се одлучује да ли се ти трошкови сматрају инвестицијом (потпадају под дефиницију инвестиције).

(б) Пракса *ad hoc* и *грутих* трибунала

William Nagel v. Czech Republic (2002) је наводно прва арбитража по УНЦИТРАЛ правилима у којој се одлучивало о пружању заштите прединвестиционим активностима.⁵⁵ Наиме, господин *Nagel*, држављанин Уједињеног Краљевства, 1993. године је потписао уговор о сарадњи са чешком државном телеком компанијом. Овај уговор је прописивао да ће стране заједно радити на прибављању потребних лиценци и дозвола како би успоставили и управљали мобилном мрежом у Чешкој. Године 1994. Чешка је објавила јавни тендер за два уговора за мобилне мреже, од којих ни један није додељен господину *Nagel*-у. Сматрајући да су овим чином нарушена његова права из уговора о сарадњи, он је одлучио да тужи Чешку по основу БИТ-а између УК и Чешке. Поменути БИТ је садржавао широку дефиницију инвестиције обухватајући "*шужбе за новац или било какву уговорну чиниоцу која има финансијску вредност*".⁵⁶

Трибунал је у својој одлуци тумачио како поменуту дефиницију, тако и уговор између страна. Тумачећи уговор између страна, трибунал је закључио да нема доказа да је Чешка била умешана у закључивање уговора, те да самим тим није одговорна за његово извршење. Потом, тумачећи дефиницију у односу на одредбе датог уговора, закључио је да права која из датог уговора проистичу немају "*финансијску вредност*", те да стога нису заштићена БИТ-ом.⁵⁷

Вредно је поменути да овај трибунал у време одлучивања није био упознат са *Mihaly* одлуком, као и да је у конкретном случају одлучујућа била чињеница неповезаности Чешке са уговором.⁵⁸

⁵⁵ *William Nagel v. The Czech Republic*, SCC Case No. 049/2002 (*William Nagel v. Czech Republic*).

⁵⁶ БИТ између УК и Чешке (1990), члан 1(iii).

⁵⁷ *Vugu*, W. B. Hamida, 73.

⁵⁸ W. B. Hamida, 74.

Nordzucker v. Poland (2008) је арбитража иницирана по УНЦИТРАЛ правилима на основу БИТ-а између Немачке и Пољске.⁵⁹ Немачка компанија *Nordzucker* учествовала је у приватизационом процесу у намери да купи два пољска погона за производњу шећера. *Nordzucker* је проглашен победником, те је са државом започео процес преговарања и сачињавања уговора. Када је уговор већ био парафиран, преостало је неколико корака пре затварања трансакције. Један од њих био је саста-нак акционара ентитета који је у власништву имао наведене погоне, на којем су акционари одлучили да се не сагласе са продајом. *Nordzucker* је одлучио да покрене арбитражу, сматрајући да је већ инвестирао у Пољску у смислу дефинисаним релевантним БИТ-ом.

Трибунал је анализирајући релевантне одредбе поменутог БИТ-а закључио да је у овом случају постојала инвестиција, те потврдио своју надлежност да одлучује у меритуму о питању да ли је Пољска спречавањем закључења трансакције прекршила обавезу промоције немачких инвестиција на својој територији и давања фер и једнаког третмана немачким инвеститорима. Наиме, члан 2(1) БИТ између Немачке и Пољске прописивао је да ће државе уговорнице пружити фер и једнак треман инвестицијама „у сваком случају”, што је за трибунал било довољно да под то подведе прединвестиционе активности у овом случају.

У *Bosca v. Lithuania* (2013), *ad hoc* трибунал је такође одлучивао о истом питању.⁶⁰ Чињенична позадина била је следећа – у процесу приватизационог тендера за литванску компанију пенушавих вина брэнда *Alita*, господин *Bosca* одабран је као понуђач, те је отпочео процес преговора за закључење уговора. Битно је напоменути да је господин *Bosca* већ био укључен у тржиште алкохола у Литванији, јер је брэнд пенушавих вина који је носио његово презиме, *Bosca*, у Литванији био директан конкурент *Aliti* која је била на продају.

Након неслагања око уговарања висине уговорне казне, Литванија се повукла из преговора, због чега ју је господин *Bosca* тужио пред националним судовима по основу одредбе из литванског Грађанског законика о дужности преговарања у доброј вери. Процес је окончан пресудом Врховног суда Литваније којом су тужиоцу додељени трошкови које је претрпио током процеса преговарања. Међутим, господин *Bosca* је одлучио да тужи државу и пред међународним форумом, позвавши се на обавезу заштите инвестиција по БИТ-у између Италије и Литваније.

⁵⁹ *Nordzucker AG v. The Republic of Poland*, UNCITRAL, 2008. (*Nordzucker v. Poland*).

⁶⁰ *Luigiterzo Bosca v. Republic of Lithuania*, PCA Case No. 2001-05, UNCITRAL, 2013 (*Bosca v. Lithuania*).

Испитујући *rationa materiae* надлежност, трибунал је утврдио постојање надлежности, јер је прединвестициону активност господина *Bosca* подвео под Протоколом БИТ-а прописану „*повезану активност*” са његовом претходном инвестицијом у Литванију (претходно поменути *Bosca* пенушава вина), насталу „у циљу закључења уговора”.⁶¹

У меритуму трибунал је одлучио да Литванија није пружила фер и једнак треман господину *Bosca*, али је одлуком о квантуму одбио да му надокнади више него што му је додељено пресудом Врховног суда Литваније. Иако неки сматрају да због специфичне чињеничне позадине овај случај није индикативан за будућу праксу,⁶² ова пресуда је ипак релевантна јер пружа идеју о врсти накнаде штете у случају узалудних или пропалих прединвестиционих активности. Накнада штете ће у том случају вероватно бити ограничена на настале трошкове, а изгубљени профит неће бити надокнађен због неизвесности настанка и извршења уговора тј. остварења профита.⁶³

Обзиром да пракса *ad hoc* и других трибунала није богата, незахвално је извлачити закључке и уочавати трендове. Свакако, вредно је поменути да су трибунали у претходно анализираним случајевима, неоптерећени дефиницијом инвестиције у смислу чл. 25(1) ИКСИД Конвенције, чини се, лакше налазили основ за пружање заштите прединвестиционим активностима. Свакако, треба имати на уму да су ове одлуке биле условљене специфичним чињеницама ових конкретних случајева, те да су и сами трибунали стога лимитирали своја налажења на факте који су им презентовани.

III. Закључак и препоруке

Концепт уважавања прединвестиционих активности као инвестиције тражи баланс између комерцијалног ризика који сноси инвеститор упуштајући се у пословни ризик, и адекватне заштите у случајевима када није оправдано да тај ризик буде на терету инвеститора. Ово је посебно осетљиво питање у случајевима тендерских процедура, поготово када је инвеститор одабран од стране државе да учествује на тендеру за које је неопходно претходно улагање у тендерску документацију.

⁶¹ *Bosca v. Republic of Lithuania*, пар. 104.

⁶² Vilija Vaitkute Pavan, Rapolas Kasaparavicius, Can an Investor Claim Lost Profits for Breach of Pre-contractual Relations?, Kluwer Arbitration Blog, 2013, <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2013/09/20/can-an-investor-claim-lost-profits-for-breach-of-pre-contractual-relations/?print=print>, датум приступа: 19. мај 2021.

⁶³ *Bosca v. Lithuania*, пар. 301–303.

На основу тренутног стања арбитражне праксе, закључује се да су економске активности настале у прединвестиционој фази заштићене (у смислу накнаде штете) само онда када потпадају под појам инвестиције тј. када су довеле до извршења важећег и обавезујућег уговора. Битно је напоменути да су трибунали указивали на специфичности сваког индивидуалног случаја, остављајући простора да се и другачије одлучује у будућим сличним случајевима.

Стручна јавност става је да инвестициона заштита треба да укључује и прединвестициона улагања онда када се улагање у економском смислу десило, без обзира (или са мањим фокусом) на питање постојања уговора, налазећи извор заштите у вануговорној одговорности или преговарању у доброј вери. У светлу глобалне економије, те ослањања земаља у развоју на инострани капитал, пружање заштите прединвестиционим улагањима доприноси подстицању транспарентности у тендерским процедурама, те је подстрек страним инвеститорима да се упусте у скупопцене подухвате улагања у земље у развоју.

Постоје и опречна мишљења. Неки сматрају да би проширење заштите екцесивно умножило број арбитража и потенцијалних тужилаца (на пример, губитници на тендеру могли би бити охрабрени да траже обештећење и када то није оправдано). Такође, сматра се да би таква питања често укључивала корупцију и сличне незаконите делатности, за које је надлежност националних судова адекватнија. Коначно, постоји бојазан да би проширење заштите и одговорност за накнаду штете у тим случајевима потенцијално успорила раст земаља у развоју које би биле оптерећене арбитражним пресудама за неуспеле тендере и неостварене инвестиције.

Поставља се питање да ли је ова бојазан оправдана, јер се ослања на изоловане ситуације и не узима у обзир анализу и одлучивање трибунала у сваком конкретном случају. Чак и ако би прединвестиционе активности потпадале под окриље заштите, то не значи да би она резултирала у накнади штете у сваком случају. Одлука у *Bosca v. Lithuania* је илустративна, где је трибунал закључио да је до повреде дошло, али није досудио више од онога што је тужиоцу припало у домаћој парници, а што је једнако насталим трошковима, те не обухвата измаклу добит.

Када се ради о спречавању настанка спорова о овим питањима, подстицање правне сигурности је проверен начин за избегавање неизвесности арбитражне одлуке у сваком конкретном случају.

Уколико постоји обострани интерес, могућност договора о заштити прединвестиционих улагања увек је добра опција – на пример кроз кон-

кретне „један-на-један” инвестиционе уговоре између инвеститора и државе, где ће ова заштита бити експлицитно уговорена.

Такође, држава може експлицитно искључити предуговорна улагања из дефиниције инвестиције у релевантном закону или БИТ-у (или моделу БИТ-а), како би избегла тужбе по том основу. Може и да изнедри јасну дефиницију шта је заштићено, а шта не, на пример путем позитивног или негативног навођења активности. Када су у питању тендери, држава је у могућности да избегне „сиву зону” јасно наглашавајући у позиву на тендер да не постоји воља да се створи уговорни однос све док се уговор не закључи са одабраним понуђачем.

Stevan Dimitrijević, MA
attorney at law in Banjaluka
Law Office Dimitrijević and Partners
PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade

Ljubica Kaurin Dragičević, LL.M
apprentice at law

PROTECTION OF PRE-INVESTMENTS ACTIVITIES – ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION IN SELECTED INTERNATIONAL INVESTMENT TREATIES AND ARBITRATION PRACTICE

Summary:

Pre-investment activities concern expenditures related to the activities necessary for making of investment, such as project planning, studies preparation, obtaining various permits, legal and business consulting in the negotiation process, *etc.* The question of damages is very topical in situations where planned investment is not realised due to state's decisions or actions. Different arbitral tribunals, both ICSID and non-ICSID, decided on this issue. In this paper authors analyse existing practice of the arbitral tribunals in cases dealing with the protection of pre-investment activities, as well as how this issue is regulated in selected bilateral and multilateral investment treaties, by weighing existing conflicting opinions, and providing some suggestions for the future.

Key words: pre-investment activities, pre-investment expenditures, international investment arbitration, investment protection, ICSID, investment contracts, arbitral jurisprudence

УДК

Др Жељко Фајфрић

адвокат у Шиду

ЗАКОНИ НОВОГ БРДА ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА

Сажетак:

У раду се приказују споменици српског средњовековног права који се односе на област рударства, познати као *Закони Новог Брда*, донети за време владавине деспота Стефана Лазаревића. Даје се преглед правних аката који су обухваћени овим појмом односно термином и расправља о њиховом пореклу и језику. Аутор посебно разматра када су Закони тачно донети, те указује да се ранији погрешни закључци о овом питању и даље понављају у правној и историјској литератури.

Кључне речи: Деспот Стефан Лазаревић, Ново Брдо, Закони Новог Брда, *Закон о руџах*, Статут Новог Брда, Саси (у средњовековној Србији)

І. Уводне напомене

Последњи од споменика српскога права из средњег века јесу Закони Новог Брда деспота Стефана Лазаревића (како су ови закони у нашој литератури познати под називом „Закон о рудницима”, то их и ја у једном делу текста тако називам). Једно време се веровало да су, од свих законских споменика из тога периода, уз Душанов законик (1349. и 1354. година), Закон о рудницима (Закони Новог Брда) једини оригинални споменик српског средњовековног права. Дотадашњи законски споменици, Законоправило (Светосавски номоканон или Крмчија), Синтагма Матије Властара (тзв. Јустинијанов закон) и Земљораднички закон, јесу углавном византијски закони који су преузети у целини или уз неке измене.¹ Но, временом је утврђено да ни Закон о рудницима

¹ О Законоправилу (Светосавском номоканону или Крмчији) видети у Жељко Фајфрић, „Свети Сава као писац правних прописа”, *Бранич*, 3–4/2019, 106–113.

није оригинални српски правни споменик, већ да је преузет са стране (од Саса).

Овим Законом уређени су правни односи рудара из Новог Брда, тад средишњег рударског места у Србији. У то време рударством се баве углавном Немци (Саси) тако да се у Закону могу пронаћи многи немачки изрази који ће тада по први пут ући у српско право, а многи од њих ће и остати.

Исто тако, дуго се веровало да је Закон о рудницима донет од стране деспота Стефана Лазаревића током 1412. године. Та је заблуда тек у новије време отклоњена и утврђено је да је година његовог доношења заправо 1402. година. Дакле, прошло је више од 600 година од како су донети ови Закони.

Ја се овде нећу задржавати на описивању овога Закона нити онога што он регулише. Сматрам да је то нашим правницима довољно познато (или би требало бити), а овај Закон јесте једна од јединица на Правном факултету у предмету Историја; стога претпостављам да је читаоцима познат овај Закон. Мислим да ће бити много интересантније овде расправити о томе како је овај Закон донет и када је то било.

II. Када и како су Закони Новог Брда донети

Дуго се веровало, а и сада се по аутоматици у скоро све књиге уноси да је 1412. година доношења овог Закона. Међутим, има већ више од петнаест година како је питање стварног датума доношења овога Закона у нашој историји решено, али то никако да се прихвати. То само доказује колико се мало прате истраживања, а са њима и нова сазнања.

Исто тако, мало је познато да се дуго није знало за овај Закон. Он је откривен пре нешто више од 50 година. Заправо, то и није закон, већ се ради о кодексу закона. И ту се врло често праве грешке.

Већ из овога наведеног се види да ништа око Рударских закона деспота Стефана није баш тако једноставно како то можда изгледа. Овај текст ће говорити управо о томе.

1. Саставни делови Закона

Након Другог светског рата супруга Францета Хочевара на лицитацији уметничких предмета у Бечу купила је један стари рукопис у којима су били закони за Ново Брдо. Дана 11. априла 1959. године др

Хочевар (тада југословенски амбасадор у Букурешту) поклања овај рукопис Српској академији наука и уметности. Академија ће 1962. године да објави овај рукопис под насловом *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*. Највећи посао око редакције рукописа обавиће Никола Радојчић.²

Иако носи наслов Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића, он то није. Одредбе овога Закона нису намењене свим рудницима у Србији, већ искључиво руднику на Новом Брду. Дакле, није реч о општем закону о рудницима. Из саме преамбуле види се да су рудари Новог Брда тражили да им се обнови *Закон о руџах* који су имали за претходних владара. Исто тако, овај текст садржи заправо два закона, један је Рударски закон, док је други, знатно мањи текст, извод из Статута града Ново Брдо. Дакле, ради се о кодексу закона, али то није одмах откривено и та ће се заблуда још дуго одржати (у уџбеницима за студенте Правног факултета се све до сада наведене грешке око овога кодекса, на жалост, још увек упорно понављају).

Већ сам рекао да је издати Рударски закон састоји из два законска текста. Један је сам Закон о рудницима, док је други законски текст део статута града Ново Брдо. На почетку оба ова текста налази се Преамбула. На крају текста налази се Потврда ових закона. Још је Н. Радојчић приметио да се сва четири текста веома разликују међусобно,³ што може да значи само једну ствар: текстови су рад четири различите руке, а не једне.

Увод Закона о рудницима (преамбула) и његова Потврда на крају текстова урађене су од стране канцеларије деспота Стефана Лазаревића. Но, и између њих постоје значајне разлике (о томе касније). Оно што им је заједничко јесте да су написани тадашњим отменим српским књижевним језиком и стилем.

Закон о рудницима написан је не само претежно српским говорним језиком, него с јасним особинама одређенога дијалекта. Има доста страних речи које су највећим делом немачки рударски термини. Управо овај Закон јесте оно на шта се одувек обраћала највећа пажња.

² Никола Радојчић, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Београд, 1962. Видети и Мехмед Беговић, „Рударска баштина у Србији у 15. и 16. Веку”, *Глас САНУ*, Београд, 1971; Михаило Динић, *За историју рударства у средњовековниј Србији и Босни*, Београд, 1966; Бранислав Ђурђевић, „Када и како су настали Деспота Стефана закони за Ново Брдо”, АНУБИХ, Сарајево, 1987; Мирјана Ђоровић Љубинковић, „Значај Новог Брда у Србији Лазаревића и Бранковића”, *Моравска школа и њено доба*, материјал са симпозијума, Београд, 1972.

³ Н. Радојчић.

Трећи део, Закон Новог Брда (статут града), састављен је говорним језиком, али са нешто више особина књижевног језика. И ту има страних израза, али они нису искључиво немачке речи, него има грчких и романских (прихваћених у приморју).⁴

Шта сада све то значи? У Новом Брду радили су рудари Саси (Немци). У Преамбули закона се јасно говори да канцеларија деспота Стефана није израдила Закон о рудницима већ је постојећи текст само потврдила. Изгледа да је у једној прилици, док је деспот боравио у Новом Брду, новобрдски градски сабор затражио од деспота да потврди рударски закон чији текст је већ био спремљен. Није то било ништа неоубичајено за то време. Тако се радило и на Западу, одакле су ови рудари долазили. Они би само саставили привилегијалну повељу (закон) и подносили је владару на потпис и печат. Тај обичај са Запада у Србији је одмах прихваћен. Овде треба рећи да ни рудари из Новог Брда нису били ти који су написали тај закон – они су њега имали из ранијих времена, можда још из времена од пре цара Душана.

Баш тако у Преамбули пише. Деспот наводи како је дошао у Ново Брдо: *И сабра се вса сабор градски и ѿискаше оѿ ѿсѿодсѿива ми да им учинѹ закон о рудѿах шѿшо су имали за ѿрвѿиѿх ѿсѿод и свейѿоѿочившѿо ми ѿсѿодина рогѿшеља кнеза Лазара*. Деспот Стефан се саветовао са својом властелом и одлучио да потврди закон: *Зайѿоведах да се наидугѿи 24 чловеке добре од друзех месѿех која руду имају, да им учинѹ закон како је и ѿрво било, кои суѿи вешѿи о рудѿах. И шѿшо учине да донесуѿи ѿсѿодсѿиву ми да им ѿсѿодсѿиво ми ѿѿѿврди да си и најред држе*.

Дакле, текст Рударских закона није дело канцеларије деспота Стефана Лазаревића, већ је то закон који су урадили рудари Новог Брда, а деспот је тај закон само потврдио. И сама преамбула каже да Новобрђани треба да донесу закон који ће деспот да потврди. Новобрђани су тада сазвали пороту од 24 човека који су били експерти за рударске послове и то из целе земље. Требало је да они као заклетници учествују у процесу за **онову** и потврду Рударског закона за Ново Брдо. Овај део текста о 24 поротника није баш најјаснији и никада није на задовољавајући начин објашњено због чега је та порота од 24 чловека *добре* састављена и шта је њихов прави задатак био. Но, за нашу тему то није битно.

⁴ О језику Закона Новог Брда видети и Душан Јовић, „О језику ‘Закона о рудницима’ Деспота Стефана Лазаревића”, *Јужнословенски филолог*, књ. 23, св. 3–4, Београд, 1968/9.

2. Време доношења Закона

И сада оно најважније питање: Када је овај Закон заправо потврђен од стране деспота? Односно, питање је када је овај закон донет.

И сада у многим књигама (скоро свим) као датум доношења стоји година 1412. Но, тај податак није тачан. Деспот Стефан је Рударски закон за Ново Брдо потврдио након што се вратио из битке код Ангоре, што би требало бити крајем 1402. или почетком 1403. године. То се види из Преамбуле која је тада писана. Ту деспот спомиње како су Турци овладали и како је морао да призна њихову врховну власт, *поћи на всточноју страну в великују Севасију к великом амуре Пајазитиу, обладујушћоу всточноју страну и зајдњеју*. Он овде говори о својим припремама за велику битку код Ангоре где ће турски султан Бајазит бити заробљен. Након тога, деспот се враћа у Србију, а како је турска моћ знатно ослабила, то је он искористио прилику и ослободио земљу и градове *своја отачастива у великоја амуре Пајазитиа*. Битка код Ангоре одиграла се 1402. године. А те исте године (или почетком 1403.) деспот се вратио у Србију. Зато он каже у Преамбули да је земљу ослободио од Бајазита (*Пајазитиа*).

Дакле, том приликом, када се вратио у Србију, значи – 1402. године (најкасније почетак 1403. године), деспот доноси, односно само потврђује Закон о рудницима – *Закон о руџах*, али не и оне одредбе које се односе на град Ново Брдо. Тај део је донет нешто касније.

Овде треба још нешто додати. Најважнији део за тумачење када је Закон о рудницима донет јесте – Преамбула. Она је одиграла главну улогу око тога да се распозна када је Закон потврђен. Сасвим је извесно да је Преамбулу писала кацеларија деспота Стефана.

О правном језику којим је писан текст Преамбуле би такође требало нешто рећи. Из текста Преамбуле се види да канцеларија деспота Стефана још увек ради са старим изразима. Наводи се израз *учиниши закон*, што значи потврдити закон, а што је стари израз. Исто тако употребљава се доста речи којима се даје поштовање кнез Лазару, али то су епски разливени изрази, итд. Касније ће то бити другачије.

Три године касније (1405. године) извршена је кодификација Закона за Ново Брдо, извршило се сабирање дотадашњих закона у једну целину. У састав ове кодификације ушли су дотадашњи закони, дакле – Закон о рудницима из 1402. године са својом Преамбулом, а додане су и одредбе за град Ново Брдо (Статут заправо). Овај Закон за град Ново Брдо изгледа највећим делом потиче од једнога закона који је можда из времена цара Душана.

Тако извршена кодификација потврђена је санкцијом (потврдом) од 29. јануара 1405. године. Она ће бити снабдевена „златопечатником”. Та санкција јесте четврти део целокупне кодификације (а о њој ћемо касније).

Тако је настао Законик деспота Стефана Лазаревића, а који се тексту санкције назива *Закони Новаїо Брда*. То и јесте најправилнији израз – *Закони Новаїа Брда*. И сада, када се говори о овим Законима, најчешће се каже: Закони о рудницима. Најпре, то смо видели, садржина кодекса није једино Закон о рудницима, већ је ту и Закон за град Ново Брдо, па се неоправдано назив једног закона протеже и на други. И осим тога, ради се о једном Закону о рудницима, а не о њиховој множини.

Ранији Закон о рудницима (из 1402. године) можда је доживео неке измене, али су оне биле незнатне. Слично би било и са Законом за град Ново Брдо. Због тога је ту реч о кодификацији већ постојећих прописа, а не стварању нових.

На крају кодификације налази се текст – четврти део кодификације, а који је писала канцеларија деспота Стефана. То је та потврда (или санкција). У односу на ранију Преамбулу (из 1402. године) она се доста разликује. Правнички језик је знатно другачији од онога који је употребљаван само три године раније. То су сада модерни изрази. Наводи се да је деспот извршио потврду *писана о законех Новаї Брда* која важе од краљева српских и за деспотова оца кнеза Лазара. И овде се дају изрази поштовања према кнезу Лазару, али ту сада више нема епике, већ су изрази правнички и веома сажети.

III. Закључна напомена

Као што сам обећао, нисам расправљао о садржини кодификације, јер мислим (и надам се) да је нашој правничкој популацији она довољно позната. Једино да напоменем да ће касније године и векови показати да је Закон о рудницима знатно надживео онај закон који се односи на град Ново Брдо (Статут). Заправо, Рударски закон ће да надживи и српску државу и ући ће и у турско законодавство. Турци ће га назвати *Саски закон (Канун и Сас)*. Овај Закон ће се наћи у једној компилацији турских закона из времена турског султана Сулејмана Величанственог – Законодавца (1520–1566. година).⁵

⁵ О овоме видети и Фехим Спахо, „Турски рударски закон”, *Гласник Земаљској музеја у БиХ*, ххв, Сарајево, 133–194; Бранислав Бурђев, „Сарајевски кодекс канунама”, *Прилози за оријенталну филологију*, 6–7, 1956–1957.

Željko Fajfrić, PhD

attorney at law in Šid

LAWS OF MEDIEVAL TOWN NOVO BRDO OF DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ

Summary:

The article presents the monuments of Serbian medieval mining regulations, known as *Laws of Novo Brdo* or *Novo Brdo Code*, promulgated during the rule of Despot Stefan Lazarević. The author enumerates the documents compiled and covered by this term and analyzes their origin and language. He precisely determines the year when each particular document was enacted and corrects inaccurate data in that regard existing in the literature and textbooks.

Key words: despot Stefan Lazarević, Novo Brdo, Laws of Novo Brdo, Novo Brdo Code, Statute of Novo Brdo, Saxons (in medieval Serbia)

УДК

Јовица Косић

адвокат у Београду

ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА – ПРОБЛЕМИ И ИЗАЗОВИ

(Делимичан осврт)

Сажетак:

Дана 28. децембра 1958. године Законом о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта национализоване су и прешле у друштвену својину најамне стамбене зграде и најамне пословне зграде у приватној својини грађана, грађанских правних лица, друштвених организација и других удружења грађана преко одређеног својинског максимума утврђеног законом. Смисао и циљ закона је био принудно правно развлашћивање приватног сектора – грађанског друштва који се није уклапао у нови модел државе и новог уређења друштва. Устав ФНРЈ из 1946. године у члану 16 говори о општенародној имовини као главном ослоњу државе у развоју народне привреде. У члану 18 став 5 приватна својина се може ограничити, ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Према ставу 6 цитираног члана, поједине привредне гране или предузећа се могу законом национализовати, ако то тражи општи интерес. У члану 19 став 4 одређује се максимум приватног земљишног поседа. Све до ступања на снагу Устава СФРЈ из 1974. године доношена су решења о национализацији.

Дана 28. септембра 2011. године објављен је у *Службеном гласнику РС* Закон о враћању одузете имовине и обештећењу, после педесет три године. Закон је ступио на снагу 6. октобра 2011. године. Закон поставља одређена ограничења како у предмету, времену, територији и личности, као и начела враћања у натури, према члану 8 закона, начело заштите стицаоца имовине према члану 10 закона и начело да се исплатом обештећења не сме угрозити макроекономска стабилност земље и њен привредни раст (члан 30 закона).

Кључне речи: национализација, денационализација, натурална реституција, обештећење, евиденције, дискриминација грађана

I. Увод

Дуг и тежак је био пут од доношења Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта 28. децембра 1958. године¹ до 6. октобра 2011. године када је ступио на снагу Закон о враћању одузете имовине и обештећењу.² Шта ће се учинити до 6. октобра 2021. године, на десетогодишњицу ступања на снагу Закона о враћању одузете имовине и обештећењу тек ће се видети. Решавање питања реституције прошло је доста неизвесан и трновит пут, без стварног одговора што се толико дуго чекало. Колико је цео проблем постављен на добрим намерама и циљу који се желео постићи показаће време. Грешке су бројне са надом да ће бити отклоњене и да ће се поштовати Уставом гарантована права, као и права гарантована Европском конвенцијом о људским правима.

Словенија је имала закон о денационализацији већ 1991. године,³ чија примена је доста каснила. Закон је предвиђао у члану 2 натуралну реституцију, натуралну супституцију и монетарну реституцију у виду државних обвезница са полугодишњим ратама плативим у наредних 20 година са 6% камате. До јуна 2009. године окончано је преко 95% захтева.

II. Историјат денационализације

Први нацрт Закона о денационализацији у Републици Србији сачињен је 1995. године у оквиру Копаоничке школе природног права. После тога, тек тамо негде 2001. године, Министарство правде започиње активности на изради закона, које после преузима Министарство финансија. У лето 2002. године представљен је Закон о враћању имовине црквама и верским заједницама.

Маја 2003. године Народној Скупштини Републике Србије достављају се нацрти Закона о повраћају одузете имовине и Закона о привременој забрани располагања одузетом имовином од стране групе грађана „Народна иницијатива за реституцију”, уз пуно поштовање Закона о рефе-

¹ Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 52/58 ... 30/67.

² Закон о враћању одузете имовине и обештећењу, *Службени гласнику РС*, бр. 72/11.

³ *Урадни листи Републике Словеније*, бр. 27/91... 66/00, коригован одлукама Уставног суда Словеније.

рендуму и народној иницијативи.⁴ Мишљења сам да је то први пут у историји српског парламента да је „народ” израдио нацрт неког закона и доставио га Народној скупштини на разматрање и усвајање. Дати нацрти никада нису стављени на дневни ред Скупштине, нити предлагачи позвани од стране председника Скупштине на евентуалне консултације. Право дато у Закону остало је мртво слово на папиру, а била је то историјска прилика да се по њему поступи. Овако, само у сећањима актера остаје величина и значај предузетих активности које држава није схватила или није желела да види. После толико времена могу изразити своје уверење да је то био први озбиљан покушај решавања проблема одузете имовине и навођење државе да се мора пронаћи законско решење, ако је намера грађења демократског друштва стварна и озбиљна.

Током 2005. године донет је Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине⁵ да би се само пријавила Републичкој дирекцији за имовину и евидентирала имовина која је одузета без тржишне накнаде после 9. марта 1945. године.

Зашто тада није донет и Закон о привременој забрани располагања одузетом имовином остаје нејасно. Постојало је преко 140.000 пријава Дирекцији за имовину што је морао бити сигнал о озбиљности проблема и потреби очувања те имовине. Циљ и потреба доношења Закона о привременој забрани располагања одузетом имовином били су сасвим јасни: обезбедити подржављену имовину и омогућити већи обим враћања имовине у натури и тиме поједностављење поступка реституције и обезбеђење да реституција не кошта државу више него што треба.

III. Проблеми

1. Утврђивање вредности одузете имовине

Што је држави био потребан Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине остаје отворено питање.

Претпоставка је да је Закон донет да би држава могла да процени величину своје обавезе, мада ни једном његовом одредбом таква обавеза није утврђена. Више сам склон веровању да се за овако нешто чекају нека друга времена. Према члану 7 Закона, Републичка дирекција за

⁴ Закон о референдуму и народној иницијативи, *Службени гласник РС*, бр. 48/94 и 18/98.

⁵ Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине, *Службени гласник РС*, бр. 45/05 и 72/19.

имовину само води евиденцију о пријављеној имовини. Пореска управа и остале државне институције требало је да воде рачуна о имовини и имају већ све потребне податке која је то имовина и колико вреди. Интересантно је да се, и након усвајања наведеног Закона и сачињених база поднетих пријава и пописа одузете имовине, није знало колико та имовина вреди. Чињеница је да је било доста некомплетних и неуредних пријава, што је, могуће је, отежавало рад на сређивању прикупљених података, али је све то могло да буде много боље уређено самим Законом, ако је Закон то имао за циљ. Није постојала могућност одбацивања захтева или налагања за допуну под претњом одбачаја, или упоређење и упаривање података из пријава са постојећим евиденцијама код Републичког геодетског завода, Служби катастра непокретности, Републичке дирекције за имовину Републике Србије и Пореске управе при Министарству финансија Републике Србије. Једини лимитирајући фактор је био време (30. јуни 2006. године) односно рок до када су могле да буду поднете пријаве. Да је тај Закон боље и детаљније урађен, сигурно је да би процена вредности била много лакша и не би се на тај посао толико чекало.

Процене вредности одузете имовине су биле различите и значајно веће од две милијарде евра.

„Политика” у интернет издању објављује чланак 2. октобра 2009. године под насловом „Не зна се вредност одузетог” где се говори о изузетно великој вредности те имовине према проценама Пореске управе, значајније већ од две милијарде евра. Интернет издање „Блица” од 17. маја 2015. године преноси вест БЕТЕ под насловом „Држава нема евиденцију имовине, зато губи значајне приходе”, где се наводи да Државна ревизорска институција (ДРИ) саопштава да држава Србија нема потпуну јединствену евиденцију своје непокретне имовине због непоступања надлежних органа и корисника и мањкавости прописа.

Закон и државном премеру и катастру⁶ у члану 6 утврђује да су слови државног премера, катастра непокретности, катастра водова, основни геодетски радови, адресни регистар, топографско-картографска делатности, процена вредности непокретности ... од општег интереса за Републику Србију.

Закон о министарствима⁷ у члану 34 даје тачно и прецизно дефинисана овлашћења Републичке дирекције за имовину Републике Србије.

⁶ Закон и државном премеру и катастру, *Службени гласник РС*, бр. 72/09 ... 9/20.

⁷ Закон о министарствима, *Службени гласник РС*, бр. 128/20.

У време доношења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу био је на снази Закон о министарствима⁸ где се у члановима 28 и 29 јасно дефинишу обавезе Републичког геодетског завода и Републичке дирекције за имовину.

Питање је, ако се ни у време доношења Закона о пријављивању и евидентирању одузете имовине није знало колико вреди одузета имовина, шта је спречавало државу да усвоји и закон и обезбеђењу те имовине или такво обезбеђење унесе у Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине 2005. године. Различите процене вредности одузете имовине изнете током 2007, 2008. и 2009. године требало је да буду снажан сигнал нужности обезбеђења те имовине, јер свима је било јасно да та имовина има велику вредност. Да се не говори о користи коју је имао ондашњи режим од одузете имовине, а свакако да и данас има од наплате закупа све до повраћаја имовине. Потврда тога је и износ од 13,6 милијарди евра који је Влада Републике Србије користила код израде коефицијента. Да су процене вредности биле урађене савесно и брижљиво, у Закону не би стајао износ од само две милијарде евра, него, сматрам, неки већи односно приближнији износ, те тако и субјекти обештећења не би били значајно закинути у новчаном обештећењу.

Процес денационализације је кренуо у другим републикама, некадашњим чланицама СФРЈ, много раније и могли су се видети проблеми у другим државама, те поступати разумно, учећи на моделима и грешкама других, и чувањем онога што је у својини државе.

То обезбеђење је дефинисано тек у члану 62 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу и то почев од 6. октобра 2011. године, од дана ступања на снагу тог Закона.

Шта је разлог оваквог недوماћинског поступања нејасно је.

Члан 7 Закона о пријављивању и евидентирању одузете имовине сам „признаје” да све податке о одузетој имовини имају државни органи и организације, органи и организације територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавне службе и други органи и организације.

Дате процене су биле толико драстично различите.

После колико година се изашло у јавност да вредност имовине која се потражује износи 13,6 милијарди евра, иако се све могло знати, претпостављам, са окончањем пријављивања одузете имовине Републичкој дирекцији за имовину Републике Србије почев од 1. јула 2006. године, односно Агенцији за реституцију након истека рока за пријављивање одузете имовине?

⁸ Закон о министарствима, *Службени гласник РС*, бр. 16/11.

Од 2005. године, када је ступио на снагу Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине, питање је колико је имовине отуђено из својине Републике Србије, те тиме оштећени бивши власници и њихови наследници да остваре реституцију у пуном обиму. Ако је у члану 7 Закона дато право и обавеза Дирекцији за имовину да води евиденцију о пријављеној имовини, због чега није било довољно слуха и разумевања да данашњи члан 62 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу не буде саставни део ранијег Закона? Реституција у природи је могла бити завршена у много већем проценту, а што би било од користи како за субјекте реституције, тако и за саму државу, кроз наплату пореза на имовину, пореза на пренос апсолутних права због оствареног промета враћене имовине, пореза на приход од издавања пословног простора и сл.

Јуна 2006. године ступа на снагу Закон о враћању одузете имовине црквама и верским заједницама.⁹

Тек 6. октобра 2011. године, како је наведено, ступа на снагу Закон о враћању одузете имовине и обештећењу,¹⁰ који је новелиран у више наврата.¹¹ Изменама од 21. децембра 2020. године¹² усложњава се члан 30 Закона где се уводе категорије „за обештећења која не прелазе износ од 1.000 евра по подносиоцу захтева”, у члану 31 се мења време за изразу рока утврђивања коефицијента који је већ био истекао, а у члану 35 скраћује време доспелости обвезница.

Имам утисак да је послератни режим био далеко бржи и ефикаснији, почев од 1945. године када је започео процес успостављања комунистичке власти, доношењем бројних прописа на основу којих је власницима у корист државе одузимана имовина, методама правног развлашћивања у највећем броју случајева због саме чињенице поседовања „вишка имовине” по датим моделима закона. Колико породица и појединаца је на тај начин остало без имовине стицане на легалан начин и доведено до просјачког штапа?

Доношење Закона о враћању одузете имовине и обештећењу има за циљ отклањање неправде нанете од стране старог комунистичког режима, успостављање основних начела демократског друштва, успостављање правне сигурности и неприкосновености приватне својине,

⁹ Закон о враћању одузете имовине црквама и верским заједницама, *Службени гласник РС*, бр. 46/06.

¹⁰ Закон о враћању одузете имовине и обештећењу, *Службени гласник РС*, бр. 72/11.

¹¹ *Службени гласник РС*, бр. 108/13, 142/14, 88/15, 95/218 и 153/20.

¹² *Службени гласник РС*, бр. 153/20

успостављање одузетих права и враћање ствари како би се исправила неправда учињена ранијим власницима.

2. Неједнак третман грађана – натурална реституција и обештећење

Право на враћање имовине признато је само у односу на имовину која је одузимана актима побројаним у члану 2 Закона само физичким лицима и задужбинама (члан 5).

Основна идеја Закона је да се имовина враћа у натуралном облику (чланови 4 и 8), а ако иста није могућа, даје се обештећење у виду државних обвезница и у новцу у складу са члановима 30 до 37 Закона.

Да ли је реч о праведном решењу у складу са Уставом гарантованим правима, посебно оним из чланова 21 и 58 Устава РС?

Ако је Устав објављен дана 10. новембра 2006. године,¹³ шта је то спречавало Комисију за израду закона да води рачуна о уставним правима грађана.

И Закон о забрани дискриминације, који је објављен 30. марта 2009. године,¹⁴ пре доношења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, указује на забрану дискриминације, прокламујући у члану 4 начело једнакости (да су сви једнаки и уживају једнаки положај и правну заштиту, без обзира на своја лична својства).

Када би се и покренуо евентуални поступак због дискриминације створене Законом, јер је очигледно неједнак третман реституције са субјектима реституције који остварују натуралну реституцију и субјеката који добијају обештећење, Државно правобранилаштво Републике Србије би имало оправдање, објективан и оправдан разлог за различитост поступања, јер је тако Законом регулисано. Дискриминација као неоправдано чињење разлике између одређених лица наметнута је Законом, о чему је, сигуран сам, законодавац морао да води рачуна. Надлежни парнични суд не би био надлежан да оцењује неуставност неког закона или одредбе Закона, као ни сама Агенција за реституцију. То право припада само Уставном суду. И ето зачараног круга.

Чланови 30 и 31 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу управо праве значајну разлику између натуралне реституције и обештећења. У члану 30 став 3 Закона одређује се укупан износ обештећења у висини од две милијарде евра увећан за камату, а у члану 31

¹³ Устав РС, *Службени гласник РС*, бр. 98/06.

¹⁴ Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник РС*, бр. 22/09.

став 3 лимитира се износ обештећење тако да не може прећи 500.000 евра.

Вредност државних обвезница чува се признавањем камате по стопи од 2% годишње на преостали износ обештећења.

Признаје се право на краћи рок исплате обвезница лицима старијим од 65, односно 70 година.

Дају су привилегије, чини позитивна дискриминација код права мањег значаја, а чини негативна дискриминација код једнаког односа према свим субјектима реституције. Сви су на једнак начин трпели, одузета им је легално стечена имовина на легитиман начин, законима ондашњег режима, а данашњи демократски систем на различит начин отклања нанете неправде. А декларативно, према члану 15 став 2 Закона о забрани дискриминације, сви имају право на једнаку заштиту својих права.

У члановима 2, 3, 4. и 12 Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта¹⁵ ограничава се обим приватне својине, без икакве разлике, сваком сопственику непокретности на територији тадашње ФНРЈ. Разлика се прави у члановима 10 и 11 у односу на зграде страних држава и међународних организација, као и просторије које служе верским заједницама.

Шта је то руководило Комисију за израду Закона да поставља дате границе, Владу Републике Србије да прихвати дати нацрт закона и Народну скупштину да усвоји поднети предлог закона?

Члан 30 став 3 Закона даје општу формулацију да примена Закона „не сме да угрози макроекономску стабилност и привредни раст Републике Србије”, што се може прихватити као разумљиво и објективно образложење, али нема званичних података да ли је Републичка дирекција за имовину утврдила, након 1. јула 2006. године, колики је обим одузете имовине, колика је вредност те имовине, колико имовине је у власништву Републике Србије, колико може да се врати у природу, колико је уништено, колико средстава је потребно обезбедити за стварно обештећење, колики је обим имовине са којом располаже Република Србија и колико она вреди, који су економски ефекти реституције. Ако су такви послови и рађени у Дирекцији, деловање јој је било отежано због некомплетности Закона о пријављивању и евидентирању одузете имовине, који је морао бити много детаљнији и одређенији у погледу надлежности Дирекције, а не да је сведе само на просто вођење евиденција предмета.

¹⁵ Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 52/58 ... 30/67.

Дана 21. јануара 2021. године Влада Републике Србије је закључком 464–342–/2021, сходно члану 31 став 2 Закона, утврдила да коефицијент за обештећење износи 0,15. До наведеног коефицијента дошло се стављањем у однос износа из члана 30 Закона и процењене вредности имовине која не може да се врати у природи у висини од 13,6 милијарди евра.

У члану 31 став 2 Закона дати су право и обавеза Влади РС да, на предлог Министарства финансија, утврди коефицијент у року од девет година од објављивања јавног позива датог у члану 42 став 1 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, тј. у року од две године од дана објављивања јавног позива Агенције на веб сајту Министарства финансија.

Што је требало толико времена, ако се већ од 1. јула 2006. године, након истека рока за пријављивање и евидентирање имовине, знало шта се и колико се имовине тражи, шта се може вратити, а шта не? Да ли је могуће да је рачунање трајало од 1. јула 2006. године до 20. јануара 2021. године? До доношења Закона о враћању одузете имовине и обештећењу објективно могло се знати „колико ће реституција коштати” државу. Зашто је требало осам година, према чл. 50 став 2 Закона, да Агенција достави Влади РС процену укупног износа основице обештећења?

Да ли је дати износ од две милијарде евра у закону свесно био одређен као очигледно мали или су процене биле погрешне?

Шта се фактички догодило?

Решењима о утврђивању вредност имовине дате су вредности одузете имовине према подацима Пореске управе. Пореске управе поступају сходно члану 32 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу у вези са чланом 58 и 58-а Закона о пореском поступку и пореској администрацији,¹⁶ уз примену Упутства за утврђивање вредности одузетих непокретности по захтеву Агенције за реституцију, а на основу Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, које је донео Директор Пореске управе.¹⁷

Наведено Упутство даје овлашћење организационим јединицама Пореске управе да приликом процене чак умање вредност непокретности која не постоји у време процене од 25% до 40% поредећи квалитет градње у време одузимања и данашњи квалитет градње. Како ће то

¹⁶ Закон о пореском поступку и пореској администрацији, *Службени гласник РС*, бр. 80/02 ... 144/20.

¹⁷ Упутство број 464–273/2012–18 од 6. новембра 2013. године.

комисија утврђивати, ако нема објеката? Слободном проценом квалитета градње објеката пре Другог светског рата и данас, а стандарди градње су били различити???

Добијени износи се множе коефицијентом који утврђује Влада и доносе се, почев од 22. јануара 2021. године, решења о обештећењу.

Субјектима реституције припада 15% од вредности имовине коју процени Пореска управе; ова вредност имовине се утврђује у поступку који одговара поступку утврђивања пореске основице пореза на пренос апсолутних права и то према вредностима на дан процене, методама из чланова 58 и 58-а Закона о пореском поступку и пореској администрацији.

Најчешће су решења о утврђивању права на обештећење рађена пре две, три и више година, али искуствено закључујем да су дате вредности прометоване непокретности мање од стварних – тржишних, те су и због тога субјекти обештећења оштећени. Добијају 15% не од стварне тржишне вредности него мање. Да ли се тиме поштује начело заштите права грађана?

Решења о обештећењу се раде, како је наведено, почев од 22. јануара 2021. године.

Цене некретнина се мењају – увећавају, али закон не даје корективни фактор (стопу инфлације или раст трошкова живота) да би се колико-толико заштитила вредност имовине.

Члан 32 став 1 Закона утврђује да се основица за обештећење за одузету имовину даје према процени надлежног органа на дан процене. Било који коректив у току доказног поступка је могућ само на иницијативу странке у поступку, да би се спречила *априори* примена записника Пореске управе сачињеног без посебног образложења.

Утврђени износ обештећења исплатиће се кроз аконтације и државне обвезнице на начин како је то регулисано члановима 35 и 37 Закона у року од 12 година од године када је исплаћена аконтација.

Закон даје, како је наведено, привилегију особама старијим од 65, односно 70 година на дан ступања на снагу Закона (2011. године) да им се обвезнице исплаћују у року од 10, односно 5 година. Реч је суштински о лицима која данас, 2021. године, имају 65+9, односно 70+9 година.

Да ли је признато обештећење реално обештећење, у односу на субјекте реституције који су остварили право на натуралну реституцију?

Држава има објективно оправдање да та имовина не може да буде предмет натуралне реституције и да мора да чува макроекономску стабилност и привредни раст, те да је због тога принуђена и овлашћена да проналази прихватљива решења.

Али, да ли су тиме осујећена основана очекивања и уверавања субјеката реституције да ће понуђена решења бити и за њих објективно и тржишно прихватљива?

Простом математиком долази се до јединог могућег одговора – да су субјекти реституције који остварују своје право кроз обештећење у ствари дискриминисани и оштећени, јер добијају само 15% вредности национализоване имовине.

Да ли је то објективно и разумно обештећење или је у питању „друга национализација“?

То јесте законско решење по моделу који не угрожава државу, али, оцењујући вредност датог модела решења новчаног обештећења од свега 15% од утврђене вредности, не може се доћи до закључка да је то разумно решење и за субјекте обештећења, јер се тиме угрожава сама суштина права на реституцију.

Ако члан 21 став 2 Устава говори о праву на једнаку заштиту, без дискриминације, ако члан 15 Закона о забрани дискриминације утврђује да свако има право на једнак приступ и једнаку заштиту својих права пред судовима и органима јавне власти, а то је и Агенција за реституцију, како је могуће да Закон о враћању одузете имовине и обештећењу управо прави разлику субјекта натуралне реституције и субјекта обештећења?

Не може се порећи да су субјекти натуралне реституције и субјекти новчаног обештећења у различитом законском положају. Али, у тај положај нису доведени својим деловањем, већ деловањем државе, која таквим моделом штити себе, а не грађане. А ко чини државу?

Републичка дирекција за имовину је вероватно могла од 2006. године да сачини озбиљне и објективне процене вредности имовине у поступку реституције, а не само да води просту евиденцију пријава у *excel* табели, те да таквом проценом утврди колико је стварно потребно средстава за обештећење и да предложи Влади Републике Србије да је супституција праведније решење које не оптерећује буџет, не угрожава макроекономску стабилност државе и обезбеђује једнакост субјеката реституције, а од користи је и субјектима таквог обештећења и самој држави. То је могла да уради и Агенција за реституцију, пошто је утврдила, према члану 50 став 1 Закона, вредност одузете имовине која не може да се врати у природу, те да у сарадњи са Дирекцијом за имовину достави предлог Влади за увођење натуралне супституције, као прихватљивог и разумног решења и за државу и субјекте реституције

Републичка дирекција за имовину Републике Србије сходно члану 34 важећег Закона о министарствима¹⁸ води јединствену евиденцију непокретности у јавној својини, те послове управљања стварима у својини Републике Србије за коју није одређен корисник или носилац права коришћења као и друге послове, уз примену Уредбе о евиденцији непокретности у јавној својини,¹⁹ где постоје корисници и носиоци права.

Разумљиво је, како је речено, да се у поступку реституције не сме угрозити макроекономска стабилност и привредни раст Републике Србије, али се то не може постићи на начин да субјекти реституције остварују различити обим враћања одузете имовине. Легитимна су очекивања свих у поступку реституције да остваре једнак обим права, у циљу обезбеђења правичности и равноправности (правичне равнотеже обима враћеног).

Где је једнакост у обиму враћања кад неко добија све што му је одузето, а неко 15% од вредности одузетог? Субјектима новчаног обештећења не треба правдање државе и законско покриће да се држава мора штити, него стварно обештећење и једнак приступ и једнака заштита права пред органима јавне власти, како то предвиђа члан 15 Закона о забрани дискриминације.

Натурална супституција је могућа, само је потребно објективно сагледати постојеће околности, према подацима из РГЗ, Републичке дирекције за имовину, те стању на наменском рачуну за потребе обештећења код Министарства финансија, утврдити обим имовине Републике Србије где није одређен корисник или носилац права коришћења. Ово би био основ да се направи модел идеалног законског решења, а без угрожавања ичијег интереса.

Било је предлога и сугестија да се постојећи закон новелира увођењем натуралне супституције, као трећег облика „враћања” одузете имовине, што фактички не би оптерећивало буџет Републике Србије, јер би се давала друга имовина у власништву Републике Србије, која би била одмах предмет опорезивања порезом на имовину и стављана у промет, па опорезована порезом на пренос апсолутних права, те би буџет имао само користи од овакве натуралне супституције.

Нажалост, није се стигло даље од идеје. Зашто, тешко је знати.

Основаног сам веровања да Република Србија има имовине која може бити предмет натуралне супституције.

¹⁸ Види фусноту 7.

¹⁹ Уредба о евиденцији непокретности у јавној својини, *Службени гласник РС*, бр. 70/14 ... 13/17.

Интересантно је да још увек нема нигде јавно доступне информације да ли има и колико средстава за измирење обавезе новчаног обештећења, јер је за то морао бити формиран наменски рачун код Министарства финансија, а како то предвиђа члан 36 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

3. Субјекти реституције

Право на враћање имовине и обештећење признато је, како је напред наведено, лицима дефинисаним у члану 5 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу. То је превасходно бивши власник, односно његови законски наследници, у складу са прописима о наслеђивању и одредбама самог Закона. Активна легитимација субјеката реституције утврђује се правноснажним оставинским решењима, изводима из матичне књиге рођених, матичне књиге умрлих или решењима суда којима се утврђује круг законских наследника у ванпарничном поступку, као специфичном поступку на основу чланова 45 и 47 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу. Наведено решење производи правно дејство само у поступку пред Агенцијом за реституцију. Тестаментални наследници, ако нису истовремено и законски наследници, немају право на реституцију.

Право имају и страни држављани, под условима реципроцитета (узајамности). Евентуално непостојање међународног споразума, односно билатералног споразума између Републике Србије и неке друге државе о решавању питања реституције не може бити разлог за одбијање захтева за враћање имовине, односно обештећење. Претпоставка узајамности се примењује ако је реч о држави која није уредила враћање имовине, при чему је Агенција за реституцију надлежна да утврди постојање узајамности и садржину страног права. За страног држављанина битно је да достави и потврду надлежног органа стране државе да није обештећен.

Право на враћање имовине имају и она лица чија је имовина конфискована после 9. марта 1945. године, под условом да је бивши власник рехабилитован сходно одредбама Закона о рехабилитацији,²⁰ односно лице чија је имовина експроприсана до 15. фебруара 1968. године, под условом да бивши власник на име накнаде није добио другу непокретност, станарско право или други облик најшире правне власти. Решење суда о рехабилитацији је за Агенцију обавезујуће, јер се осуђено

²⁰ Закон о рехабилитацији, *Службени гласник*, бр. 33/06 и 92/11.

лице коме је имовина конфискована сматра неосуђиваним. То произилази из члана 145 став 3 Устава РС и свакако члан 6 став 1 Закона.

Закон препознаје акте од 9. марта 1945. године. Зашто је узет наведени датум? Претпоставка је да је то учињено, јер је тада створена Демократска Федеративна Југославија којом се прекида континуитет са Краљевином Југославијом. Колики је број тих закона и динамика њиховог доношења јасно се види у члану 2 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу. Приватна својина је одузимања противно вољи власника да би се градио нови систем вредности и друштва. Уништена је грађанска класа. Мислим да је вредно указивања да је Законом о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта (у члановима 2 и 3) био одређен далеко шири круг обвезника национализације (грађани, грађанско правна лица, друштвене организације и друга удружења грађана), од субјеката реституције који су одређени чланом 5 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу (физичко лице и задужбина).

Из реституције су, садашњим законским решењем, искључена многа правна лица, као што је и Адвокатска комора Србије. Наиме, решењем Комисије за национализацију при НОО Стари град Н.2220/59 национализована је и имовина Адвокатске коморе НР Србије из Београда, која је имала у поступку национализације статус грађанско-правног лица, која по одредбама Закона о враћању одузете имовине и обештећења нема активну легитимацију у постојећем облику реституције. АК Србије је имала у власништву три зграде – у Београду у ул. Моше Пијаде бр. 13, у Косовској бр. 4 и Македонској бр. 15. У поступку национализације је указивано на нужност изузимања означене имовине за потребе рада Коморе, специфичан положај адвокатске коморе, али је Комисија за национализацију решењима одузела имовину и оставила само минимум за организацију и функционисање адвокатуре. Дана 8. априла 2021. године Адвокатска комора Србије започела је разговоре са Владом РС и Министарством правде ради решавања питања враћања имовине Адвокатској комори Србије и Адвокатској комори Војводине.²¹

Понуђени модел субјеката реституције је видно селективан, без икаквог оправдања или основа, што даје за право Комори да тражи решење ради повраћаја легално стечене имовине и пружања адвокатури свих бенефита поседовања имовине и пружања могућности подизања статуса и даљег развоја адвокатури. Реч је о имовини Адвокатске коморе, која поготово сада у експанзији броја адвоката и нужности очувања

²¹ *Адвокат* бр. 5, мај 2021, 7.

угледа и статуса адвокатуре, захтева обезбеђење адекватног простора за квалитетно и функционално организовање и уређење адвокатуре као самосталне и независне службе пружања правне помоћи и сталне едукације адвоката и адвокатских приправника ради обезбеђења права и интереса физичких и правних лица којима је правна помоћ потребна. Број адвоката је значајно већи, обим права и овлашћења адвоката је увећан, уведена је Адвокатска академија. Положај коморе је, мора се признати, свакако специфичан, имајући у виду и чињеницу уставно-правног положаја адвокатуре.

4. Предмет враћања

Предмет враћања имовине одређен је у члану 15 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу.

Проблеми у овом погледу настају у ситуацијама када је у решењу о одузимању имовине односно решењу о национализацији наведен идеалан, а не реалан део који се одузима. Ово би требало да буде отклоњено у доказном поступку пред Агенцијом уз стручну помоћ вештака одређене струке, да би решење о враћању одузете имовине и утврђивању права својине било подобно ради уписа код надлежне Службе катастра непокретности.

Проблеми настају и онда када национализована имовина има закупца. Закупац има посебна права да настави да обавља своју делатност, али не дуже од три године од извршности решења о враћању одузете имовине, с тим да се бивши власник, односно наследник и обвезник могу споразумети другачије. Ако уговор о закупу не буде закључен, свака страна (субјект реституције и закупца) може од суда тражити да у ванпарничном поступку уреди тај однос. Ценећи постојећу ефикасност поступања судова, пре ће истећи законом утврђен рок, него да се правноснажно оконча ванпарнични поступак. Питање засада и винограда је посебно решено у члану 20 став 2 Закона.

Различита су тумачења шта шта се дешава ако постојећи уговор о закупу пословног простора истекне у току три године од извршности решења о враћању имовине. Да ли би закупца имао право да настави да користи непокретност по бенефицираним условима сходно члану 20 став 3 Закона или би субјект враћене имовине могао да тражи исељење закупца или плаћање закупнине по тржишним условима?

Интересантно је да закон нема поглавље о извршењу решења, тако да у случају да обвезник реституције не поступи добровољно, Агенција не може да изврши своје решење, а општински орган одбија да поступи

с позивом на члан 193 став 1 Закона у управном поступку,²² према коме извршење спроводи орган који је донео првостепено решење.

У члану 48 Закона о враћању одузете имовине и обештећењу говори се о правним средствима и одређује да о жалбама на првостепена решења одлучује Министарство финансија у року од 90 дана, а да Управни суд мора поступати хитно. Међутим, искуство показује у овом погледу нешто сасвим супротно – нити Министарство финансија доноси одлуке у законом прописаном року, нити Управни суд поступа хитно, већ уобичајено споро. Ни Закон о управном поступку, ни Закон о управним споровима,²³ ни Упутство о канцеларијском пословању органа државне управе²⁴ не садрже дефиницију појма хитности.

Било је и иницијатива Уставном суду ради оцене уставности и законитости појединих одредаба Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, јер су иницијатори сматрали да су поједине одредбе неодређене и непотпуне, али је Уставни суд иницијативе одбацио сматрајући да Устав не познаје једнакост као општи апстрактни појам, већ једнакост у оквиру исте категорије правних субјеката, односно исте врсте права.²⁵

У интернет издању листа „Данас” од 5. фебруара 2021. године, у тексту под насловом „Бившим власницима 15 одсто од процењене вредности” износе се процене Агенције да је до сада враћено 95 одсто имовине која је могла да се врати у природи (објекти и пословни простор) и 76 одсто земљишта.

Како ће тећи обештећење, то још нико не зна. Да ли има пара?

Jovica Kosić
attorney at law in Belgrade

DENATIONALIZATION – PROBLEMS AND CHALLENGES (PARTIAL REVIEW)

Summary:

Article examines deficiencies of regulations framing the matter of denationalization in Serbia. Author starts from the position that citizen is always a victim of the regime and illustrates this by example of Law on Nationalization of 1958 under

²² Закон у управном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 33/97 ... 30/10.

²³ Закон о управним споровима, *Службени гласник РС*, бр. 111/09.

²⁴ Упутство о канцеларијском пословању органа државне управе, *Службени гласник РС*, бр. 10/93 ... 3/17.

²⁵ Одлука Уставног суда ИУз. 462/2011 од 11. априла 2013. године.

which the citizens were deprived in general interest, for their property, legally created and obtained. Law on Return of Nationalized Property, promulgated in 2011, created the hope that dawn of a democratic society would finally emerge and that acts of nationalizations would be rectified. However, the Law introduced discrimination among subjects to whom the nationalized property should be returned – the nationalized property which remained in state hands will be transferred back to original owners in its entirety; on the other hand, the owners of the property which was alienated will be compensated for only 15% of its value. The legal rationale supporting this solution is protection of general interest, *i.e.* safeguard of national economy. The author submits that this legal solution can be considered highly unfair for significant number of subjects of denationalization and advocates for other viable ways of compensation that should be elaborated and implemented, maintaining equality among the citizens and always preserving the general interest.

Key words: nationalization, denationalization, natural restitution, compensation, evidence, discrimination of citizens

UDK

Др Мирослав Север

адвокат из Београда

СТРУЧЊАЦИ У СПОРТУ

Сажетак:

Спортско право препознаје велики број лица која се налазе у систему спорта. Међу њима се налазе и физичка лица која нису видљива сваком појединцу, а која дају значајан допринос у развоју спортског права. Стручњаци у спорту дефинитивно изазивају у стручној јавности велике полемике у смислу разумевања и идентификовања овог појма.

Кључне речи: стручњаци у спорту, спортска организација, образовање

I. Увод

Стручњаци у спорту, заједно са спортским стручњацима, представљају „остала физичка лица” у систему спорта. Закон о спорту¹ уводи наведену подкатегорију у оквиру категорије „физичких лица у спорту”, с обзиром на то да систем спорта не чине искључиво спортисти, већ и друга лица која кроз свој рад и допринос омогућавају да спорт системски функционише. За разлику од спортских стручњака, који обављају стручни рад у спорту, стручњаци у спорту обављају стручне послове у спорту. Обављање стручних послова у спорту може бити врло захтевно и комплексно, с обзиром да произилази из потребе за конкретизацијом и применом знања које у основи није у вези са спортом и које егзистира изван спорта, али које у тренутку своје примене у спорту указује на стручност коју дато лице мора да поседује како би могао понети епитет стручњака у спорту.

Успостављањем појма стручњака у спорту, законодавац је указао на сложеност система спорта и начина на који функционише спорт, што је свакако врло битан моменат у развоју теорије спортског права. Тиме се

¹ Закон о спорту, *Службени гласник РС*, бр. 10/2016.

уједно омогућава и стварање праксе у спорту која мора имати своје теоријско образложење, обзиром да се на тај начин ствара чврста подлога за разумевање комплексности односа који произилазе из спорта. Спортско право је млада грана права која се у великој мери ослања на практична решења која се нуде у датом тренутку, али која не морају увек бити адекватна и правилна. Из тог разлога, неадекватна примена аналогije у спорту, а приликом настојања изналажења решења за неки правни проблем, често доводи до погрешног концептуалног приступа, који не може опстати у правном систему, с обзиром да није производ ширег познавања система правних норми.

Увођењем стручњака у спорту у законски оквир, законодавац је свакако препознао утицај и допринос који наведена лица имају у систему спорта. Међутим, стручњаци у спорту немају законом прописану прецизну дефиницију, нити је законодавац успоставио принцип за разликовање стручњака у спорту од других лица, изван спорта, која поседују, ако не иста, оно бар подједнака знања и способности из области у којима делују стручњаци у спорту. На тај начин је отворен пут за различит приступ и тумачење појма стручњака у спорту, нужно се намећу питања: – ко су стручњаци у спорту; – како се постаје стручњак у спорту; – које су квалификације да би физичко лице за себе могло да каже да је стручњак у спорту и да ли једно лице уопште може за себе да каже да је стручњак у спорту. Наравно, ту се отвара и низ других питања, подједнако значајних, а која треба да уоквири ову специфичну подкатегорију физичких лица у спорту.

II. Разматрање законске дефиниције стручњака у спорту

Закон о спорту прецизно дефинише спортске стручњаке, не остављајући простор за било какву дилему или погрешно тумачење.² Стручњаци у спорту, са друге стране, су много више од чисте инверзије речи у односу на спортског стручњака, али исто тако, Закон о спорту није у потпуности изоставио конкретну одредбу која би дефинисала или бар указала на основне карактеристике ових лица. Закон је дао специфичну дефиницију стручњака у спорту која није у тој мери довољна за потпуно разумевање ових лица и захтева посебан приступ. Услед тога, стручњаци у спорту су више емпиријска категорија, остављена пракси да пружи своје тумачење, руководећи се законским смерницама. Закон о спорту, поред набрајања у члану 25 став 1, ко чини „остала физичка

² Закон о спорту, чл. 26 и 27.

лица” у систему спорта, даје својеврсно појашњење да су стручњаци у спорту „лица других занимања која имају одговарајуће образовање за те врсте послова и доприносе остваривању спортивских активности и спортивских делатности, у складу са Законом”.³

Наведена дефиниција је комплексна, али истовремено и потпуно отворена за прилагођавање потребама спорта, односно спортских организација. У том смислу, потребно је сагледати и покушати протумачити конкретне појмове дате законске дефиниције, а у циљу разумевања појма „стручњака у спорту”:

- а) Лица „других занимања” су занимања на која се мора гледати као на занимања која нису у директној вези са спортом, јер физичка лица са „спортским занимањем” могу бити искључиво спортски стручњаци, али не и стручњаци у спорту. Поставља се питање која су то друга занимања у систему спорта. Одговор мора бити сагледан у што ширем смислу, из разлога што систем спорта, да би функционисао, захтева ангажовање лица различитог образовања, попут правника, или економиста на пример. Систем рада и пословања конкретне спортске организације у великој мери зависи од тих „лица другог занимања”, из разлога што рад и пословање једне спортске организације почива на примени норми различитих закона који регулишу велику област која постоји изван спорта, али се примењује и у спорту, чинећи на тај начин спортску организацију правним лицем које егзистира, у правном поретку Републике Србије, у пуном капацитету, а не само у области спорта. Оно што је јавности видљиво у спорту, свакако су спортисти и резултати који се остварују. Међутим, „изван видокруга” јавности, у спорту се налазе и лица „других занимања” која омогућавају пре свега законити рад спортских организација, али и дефинишу и решавају интерне односе унутар чланова спортске организације.
- б) Закон о спорту даље наводи да лица других занимања треба да имају „одговарајуће образовање”. Шта се подразумева под одговарајућим образовањем за наведена лица, Закон не наводи, али то нужно подразумева минимум образовања потребног за званично, законом дозвољено, бављење конкретним послом. У праву би то значило да конкретно лице има диплому правног факултета, у економији диплому економског факултета и тако даље. Дакле, минимални услови су предвиђени Законом о спорту; међутим, даље разврставање је

³ Закон о спорту, чл. 25 ст. 4.

остављено самим спортским организацијама, које могу, у складу са својим потребама да дефинишу сложеније услове за ангажовање лица која су им потребна за обављање „те врсте послова”.

- в) „*Та врста послова*” је специфичан законски приступ који дозвољава спортским организацијама да самостално дефинишу и одреде услове за које сматрају да су им потребни за ангажовање конкретних лица других занимања, а како би обављали послове који треба да им омогуће остваривање спортских активности и спортских делатности.
- г) „*Дојринос остваривању спортишких активности и спортишких делатности*” је субјективни приступ који треба да омогући спортој организацији успех у раду и пословању.

Дакле, Закон о спорту јесте успоставио минимум услова да би неко лице могло да буде означено као стручњак у спорту, али питање даљег разврставања тих лица зависи од саме спортске организације и њеног схватања појма остваривања спортских активности и спортских делатности. Међутим, и поред тога што можемо да уочимо настојање законодавца да оваквим приступом наведеној категорији физичких лица у систему спорта остави спортским организацијама слободу ужег прецизирања наведене групе лица, и даље остаје непознаница ко су та лица, с обзиром да се Закон о спорту, осим у члану 25 став 1 и став 4, више не бави стручњацима у спорту.⁴

III. Финансијски аспект дефинисања стручњака у спорту

Интересантно је приметити да Закон о порезу на доходак грађана, у члану 84а, препознаје стручњаке у спорту као подкатегорију физичких лица која је предвиђена Законом о спорту. Наведени члан прописује да

„приходи спортиста и спортских стручњака обухватају примања која остваре професионални спортисти, спортисти аматери, спортски стручњаци и стручњаци у спорту, од спортске организације, односно организације за обављање спортске делатности, спортских друштава и савеза, која немају карактер зараде у смислу прописа којима се уређује спорт.”⁵

⁴ Закон о спорту још у члану 105 став 1 наводи да се спортски стручњаци и стручњаци у спорту могу ради уређивања и остваривања стручних спортских питања од заједничког интереса удруживати у стручна спортска удружења (удружења тренера, спортских судијаи др.).

⁵ Закон о порезу на доходак грађана, *Службени гласник РС*, бр. 24/2001, 80/2002, 80/2002 – др. закон, 135/2004, 62/2006, 65/2006 – испр., 31/2009, 44/2009,

Цитирани члан Закона о порезу на доходак грађана, стручњаке у спорту, у првом делу норме, најпре ставља у подкатегорију спортских стручњака, обзиром да су основни приходи спортиста и спортских стручњака, заправо примања која, у другом делу норме, остварује шири круг лица, односно професионални спортисти, спортисти аматери, спортски стручњаци и стручњаци у спорту. На овај начин се, у прилично конфузној норми, спортски стручњаци фактички ипак издвајају као посебна група „осталих физичких лица у систему спорта”, а на начин који је успоставио Закон о спорту. У сваком случају и независно од тумачења дате норме, неспорно је да стручњаци у спорту јесу „категиорија за себе”, као и да приходи које остваре у обављању одређених послова спорту имају своје специфичности и посебан приступ. Та специфичност се огледа у томе што су приходи који се остварују по основу примања, која немају карактер зараде, подвргнути посебном пореском третману.⁶ То даље значи да стручњаци у спорту, по Закону о порезу на доходак грађана, не могу бити лица која су запослена у спортским организацијама.

Неспорно је, дакле, из угла Закона о порезу на доходак грађана да стручњаци у спорту не смеју бити у радном односу са спортском организацијом, односно примања која остварују стручњаци у спорту не смеју имати карактер зараде. Међутим, посматрано из угла Закона о спорту, поставља се питање да ли лица која су ангажована у спортској организацији по основу уговора о раду, по ком основу примају зараду, могу бити третирана као стручњаци у спорту, или ипак, епитет стручњака у спорту може бити само привилегија „других лица” која су ангажована у спортској организацији по неком другом основу. Да ли је, дакле, тачка разврставања стручњака у спорту, заправо, начин ангажовања у спортској организацији, односно, да ли лице које прима зараду у спортској организацији, а испуњава све минималне критеријуме које Закон о спорту успоставља за стручњака у спорту, може бити сматран за стручњака у спорту у правној конотацији овог појма. На овај начин се питање са почетка овога текста (ко су стручњаци у спорту?), додатно

18/2010, 50/2011, 91/2011 – одлука УС, 7/2012 – усклађени дин. изн., 93/2012, 114/2012 – одлука УС, 8/2013 – усклађени дин. изн., 47/2013, 48/2013 – испр., 108/2013, 6/2014 – усклађени дин. изн., 57/2014, 68/2014 – др. закон, 5/2015 – усклађени дин. изн., 112/2015, 5/2016 – усклађени дин. изн., 7/2017 – усклађени дин. изн., 113/2017, 7/2018 – усклађени дин. изн., 95/2018, 4/2019 – усклађени дин. изн., 86/2019, 5/2020 – усклађени дин. изн., 153/2020, 156/2020 – усклађени дин. изн., 6/2021 – усклађени дин. изн. и 44/2021), чл. 84а

⁶ Закон о порезу на доходак грађана у чл. 84а ст. 3 утврђује да опорезиви приход чини бруто приход умањен за нормиране трошкове у висини од 50%.

проширује и врло је важно утврдити да ли су стручњаци у спорту реална правна категорија или њихов *raison d'être* произилази искључиво из пореског третмана и приступа.

IV. Присутност појма стручњак у спорту у подзаконским актима

Правилник о номенклатури спортских занимања и звања, који је донео Министар омладине и спорта Републике Србије, у својој редакцији из 2013. године, прописује да се стручњаци у спорту разврставају у занимања и звања која одговарају степену образовања и називу стеченом за обављање одређеног занимања, односно одређених стручних послова у спорту, у складу са законом и правилником којим се уређује стручно оспособљавање за обављање одређених стручних послова у спорту.⁷

Наведени Правилник се систематично бави појмом стручњака у спорту, дефинишући да стручњаци у спорту морају имати степен образовања који одговара занимању којим се конкретно лице бави, а што даље омогућава бављење стручним пословима у спорту. То је свакако ужи спектар знања од знања којим располаже конкретно лице одређеног звања, али који је нужан за бављење стручним пословима у спорту. Уколико узмемо, на пример, дипломираног правника са положеним правосудним испитом и уписаног у именик адвоката, морамо запазити да је његов спектар знања свакако шири од знања потребног за обављање конкретног стручног посла у спорту. Дакле, линија којом се мора сагледати овакав приступ иде од ширег ка ужем знању, никако обрнуто, обзиром да је бављење одређеним послом без стеченог звања, а за новчану накнаду, законом кажњиво. Исто тако, искуство у обављању одређеног стручног посла у спорту, а без стеченог образовања, такође није основ за стицање звања стручњака у спорту, па макар опсег стеченог знања био и већи и садржајнији од знања лица одређеног образовања. Стручњак у спорту мора, дакле, бити лице одговарајућег образовања за обављање конкретних стручних послова у спорту. Са друге стране, поново се отвара и питање да ли два лица, истог образовања и сличног знања, од којих је један ангажован од спортске организације за обављање конкретних послова, а други је познавалац спортског права, али истовремено и изван ангажовања од стране спортске организације, могу бити третирана, у правном смислу, као стручњаци у спорту. Ко дакле може бити назван стручњаком у спорту и шта то звање са собом носи?

⁷ Правилник о номенклатури спортских занимања и звања, *Службени гласник РС*, бр. 7/2013, чл. 3 ст. 4.

Да бисмо одговорили на постављена питања, морамо сагледати и временски след нормативног приступа појму стручњака у спорту, који је успостављан Правилницима о номенклатури спортских занимања и звања. У том контексту, ранији Правилник о номенклатури спортских занимања и звања из 2010,⁸ као и Правилник о номенклатури спортских занимања и звања из 1999,⁹ не баве се категоријом стручњака у спорту, док је тренутно важећи Правилник о номенклатури спортских занимања и звања,¹⁰ потпуно изоставио категорију стручњака у спорту, коју је садржао претходни Правилник. Обзиром да важећи Правилник о номенклатури спортских занимања и звања у члану 97 предвиђа да Правилник из 2013. године престаје да производи правно дејство даном ступања на снагу новог Правилника, то су одредбе Правилника из 2013. године, који је садржао својеврсни шири приступ разумевања појма стручњака у спорту, престале да важе. У том смислу, питање правног приступа категорији стручњака у спорту, остављено је искључиво одредбама Закона о спорту, схватању праксе, али и врло важном теоријском приступу.

V. Ко може понети епитет стручњака у спорту

Приликом разматрања појма стручњака у спорту, можда је нужно најпре покушати одговорити на питање због чега је законодавац успоставио подкатегорију стручњака у спорту у оквиру осталих категорија лица у систему спорта. Стручњаци у спорту свакако да постоје у систему спорта и свакако да доприносе остваривању спортских активности и делатности, али, правно гледано, намеће се питање из којих разлога су они издвојени у посебну групу физичких лица у спорту. Са једне стране, неопходност постојања ових лица није спорна, као и чињеница да стручњаци у спорту у великој мери доприносе развоју самог спорта и разумевања појма спорта у правном смислу те речи. Међутим, са друге стране, да ли можемо рећи да су стручњаци у спорту искључиво лица која су ангажована од стране спортских организација за обављање одговарајућих послова, а у циљу остваривања спортских активности и спортских делатности. Стручна лица, која свој посао раде изван спорт-

⁸ Правилник о номенклатури спортских занимања и звања, *Службени гласник РС*, бр. 53/2010.

⁹ Правилник о номенклатури спортских занимања и звања, *Службени гласник РС*, бр. 30/1999.

¹⁰ Правилник о номенклатури спортских занимања и звања, *Службени гласник РС*, бр. 86/2020.

ских организација, а дотичу се спортске регулативе, попут адвоката или професора спортског права на пример, једнако утичу на разумевање и развој самог спортског права. Ипак, врло је важно направити разлику између колегијалног признања да је конкретно лице стручњак за спортско право, као и општег прихватања стручности и компетентности тог лица, у односу на лице које је у складу са нормативним актима спортске организације ангажовано због своје стручности и компетентности. Стручњаци у спорту, у смислу познавања и примене норми спортског права, могу бити и једно и друго поменуто лице; међутим, сходно постојећем Закону о спорту, суштински је важно утврдити да ли поље деловања поменутих лица утиче, директно или индиректно, на развој спортских активности и спортских делатности једне спортске организације. На тај начин долазимо до одговора на питање ко може понети епитет стручњака у спорту у законском смислу те речи. То, дакле, може бити само лице које има непосредно учешће на развој спортске активности и спортске делатности, односно које делује из саме спортске организације. Исто тако, то лице не сме да се налази на радном месту које произилази из акта о организацији и систематизацији радних места конкретне спортске организације, већ своје постојање мора црпети из других аката који регулишу питања од посебног значаја за спортску организацију. На тај начин се Закон о спорту и Закон о порезу на доходак грађана синхронизују и допуњују.

Уколико, са друге стране, направимо паралелу између шефа правне службе спортске организације који обавља врло озбиљне правне послове за спортску организацију и лица које је због своје стручности ангажовано у спортској организацији на месту члана/председника конкретне комисије која обавља, такође, важну улогу у раду спортске организације, можемо видети да спектар знања који задовољава потребе квалитета за рад на конкретном месту, није у великој мери различит; али, када се погледа допринос остваривању спортске активности и спортске делатности саме спортске организације, онда свакако да се епитет стручњака у спорту везује за члана/председника конкретне комисије, а не за шефа правне службе спортске организације. Шеф правне службе у свом делокругу послова не обавља, као своје основне обавезе, рад који је у уско стручној вези са спортским активностима и спортским делатностима, већ рад који се односи на свакодневно пословање спортске организације у правном систему Републике Србије. Закон о спорту спортске активности дефинише као сваки облик физичке и умне активности који, кроз неорганизовано или организовано учешће, имају за циљ изражавање или побољшање физичке спремности и духовног благостања, стварање

друштвених односа или постизање резултата на такмичењима свих нивоа, док спортске делатности дефинише као делатности којима се обезбеђују услови за обављање спортских активности, односно омогућава њихово обављање, а нарочито: – организовање учешћа и вођење спортских такмичења, укључујући и међународна такмичења, обучавање за бављење спортским активностима и планирање и вођење спортских активности; – спортско суђење; – организовање спортских припрема и спортских приредаба; – обезбеђење и управљање спортском опремом и објектима; – стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и информисање у области спорта; – научноистраживачки и истраживачко-развојни рад у спорту; – пропаганда и маркетинг у спорту; – саветодавне и стручне услуге у спорту; – спортско посредовање, организовање пословања организација у области спорта.¹¹ У том смислу, члан/председник комисије спортске организације кроз свој рад доприноси остваривању спортских активности и спортских делатности једне спортске организације, обзиром да обавља уско стручне послове који врше директни (кроз саветовање, давање мишљења, односно кроз стварање потребних конкретних аката), или индиректни (кроз доношење одлука) утицај на развој спортске активности односно спортске делатности. У поменуте комисије спадају на пример етичка комисија, дисциплинска комисија, комисија за интегритет и слично. То су све специфични органи једне спортске организације који захтевају да чланови тих комисија испуњавају услове које дефинише Закон о спорту када говори о спортским стручњацима, а истовремено та лица нису запослена у спортској организацији, већ своја права и обавезе црпе из других аката спортске организације попут статута, дисциплинског правилника и слично.

Лица изван спортских организација која могу доприносити раду наведених органа, у ширем смислу те речи, а кроз заштиту интереса појединих лица у поступку, попут адвоката на пример, такође нису стручњаци у спорту у законском смислу те речи. Наведена лица својим приступом могу, посредно, довести до утицаја на измену норми у конкретним актима, али не могу утицати на развој спортске активности и спортске делатности на начин на који то чине лица у саставу поменутих органа спортских организација и која су због тога и постављена у дате органе спортске организације.

Важно је нагласити да стручњаци у спорту свој рад морају обављати као континуирану активност, а то најчешће подразумева мандатни период учешћа у раду конкретног органа спортске организације. Ово из разлога што се једино на тај начин може системски утицати на развој

¹¹ Закон о спорту, чл. 3 ст. 1 т. 1 и 2.

спортске активности и спортске делатности. Са друге стране, повремено ангажовање неког лица у раду спортске организације, попут учешћа у раду посебно формиране једнократне комисије за израду конкретног акта, свакако ће у крајњем домету утицати на развој спортске активности односно делатности, али не у мери која се захтева Законом о спорту, обзиром да по нашем схватању, стручњак у спорту може бити искључиво лице које је континуирано ангажовано у спортској организацији, а на начин описан у овом раду, а не спорадично и краткорочно.

Једна од специфичности која доприноси схватању и бољем разумевању појма стручњака у спорту, а може се повезати са различитим улогама које се испољавају у једном лицу, јесте и функција арбитра у спортском арбитражном суду. Арбитри у спортској арбитражи су најчешће адвокати, познаваоци спортског права. Наведена лица, док не буду изабрана на функцију арбитра спортског арбитражног суда, не могу понети епитет стручњака у спорту у законском смислу те речи, иако их је управо стручност и компетентност из дате области, кандидовала за обављање функције арбитра спортског арбитражног суда. У тренутку када дође до избора на функцију арбитра спортског арбитражног суда, наведено лице се у правном смислу те речи сматра стручњаком у спорту. Дакле, бити стручњак у спорту, није квалификација знања једног лица, иако то мора бити неспорно, већ способност и могућност да се кроз непосредно ангажовање, утиче, директно или индиректно на развој спортске активности односно спортске делатности конкретне спортске организације. Како би конкретно лице могло бити изабрано на функцију арбитра, неопходно је да спортска организација кроз одговарајуће акте предвиди формирање спортског арбитражног суда, као и услове за избор арбитра. Арбитри, дакле, кроз свој рад и одлучивање у поступцима који се пред њих износе, исцрпљују своју улогу и дају непосредни допринос развоју спортске активности и спортске делатности конкретне спортске организације. Треба имати у виду да постојање спортског арбитражног суда при спортској организацији произилази из законске могућности да се оснује спортски арбитражни суд,¹² а последично, вршење функције арбитра спортског арбитражног суда, кроз умне активности, омогућава да се кроз доношење одлука, односно кроз примену прописа, стварају услови за садржајнији развој правних норми које регулишу спортску делатност и усмеравају спортске активности конкретне спортске организације.

¹² Закон о спорту, чл. 53.

VI. Закључак

Специфичност која прати појам стручњака у спорту огледа се у томе што ова лица кроз обављање стручних послова у спорту доприносе остваривању спортских делатности и спортских активности у мери која је производ њиховог образовања, а услед чега остварују врло важну улогу у систему спорта. Обзиром да су стручњаци у спорту законом предвиђена категорија физичких лица у система спорта, ова лица, да би понела епитет стручњака у спорту, нужно морају своју функцију обављати као активни и непосредни део спортских организација, предвиђен одговарајућим актима, што практично значи да морају деловати изнутра, односно кроз одговарајуће органе саме спортске организације. За своје ангажовање на унапређивању спортске активности и спортске делатности, стручњаци у спорту добијају одговарајућу накнаду која не сме имати карактер зараде, обзиром да би, у супротном, изашли из пореског третмана стручњака у спорту. Међутим, није Закон о порезу на доходак грађана тај који раздваја стручњаке у спорту од других лица, већ је то утицај који ова лица имају на развој система спорта, што чине кроз обављање специфичних спортских послова којима се у великој мери врши утицај на тумачење и развој спортских норми.

Miroslav Sever, PhD
attorney at law in Belgrade

Experts in sport

Summary:

Sports law recognizes a large number of persons who are part of the sports system. Among them are experts in sport. The article considers this notion of expert in sport, *i.e.* physical persons that give a significant contribution to the development of the sports law. The author discusses the various conditions that a person should satisfy in order to be treated as an expert in sport in light of definition of this term provided in the laws regulating the sport area.

Key words: experts in sports, sport organization, education

UDK

Др Петар Милушиновић

адвокат у Ваљеву

О ПРЕТОРСКОЈ И СУДСКОЈ СВОЈИНИ

Сажетак:

У чланку се приказују и упоређују институти преторске својине Римског права и судске својине домаћег грађанског права. Аутор указује да у разматраној области стицања својине постоји сукоб закона и морала, те да ова два института разрешавају овај сукоб.

Кључне речи: преторска својина, бонитарна својина, судска својина, Римско право

І. Увод

Преторска или бонитарна својина везана је за Римско право, а судска својина за домаће грађанско право, те се поставља питање зашто уопште повезујемо означене правне институције.

Идеја аутора чланка је у томе да укаже да, кроз историју, долази до понављања специфичних правних ситуација и до понављања истоврсних правних решења.

Тематика је посебно битна због тога што у разматраној материји постоји сукоб права и морала, те је интересантно приказати како се тај сукоб решава у правној пракси.

Поред општих напомена о преторској и судској својини, биће речи и о односу између ова два правна института, затим о терминолошком питању и о њиховом моралном основу, а на крају ће бити дато закључно разматрање.

ІІ. О преторској својини

Стари Римљани разликовали су, поред осталих подела ствари, и поделу ствари на *res mancipi* и *res nec mancipi*, а с обзиром на њихову економску вредност и значај за привредни живот Римљана.

Res Mancipi чиниле су, поред непокретности, и одређене покретне ствари, као што су стока за обраду земље, алат и робови. *Res Mancipi* чинила је и једна бестелесна ствар – земљишне службености. Разликовање означених ствари је учињено због тога што је пренос својине на *res Mancipi* био могућ искључиво применом свечане форме *per aes et libram* или фиктивним спором уступања на суду.

Пренос својине манципацијом се обављао у присуству службеног мерача са вагом (*libripens*), најмање пет сведока – пунолетних римских грађана, те преносиоца и прибавиоца ствари. Било је потребно донети ствар или њен симбол: део зграде, руно од овце и сл. Прибавилац је узимао бронзану шипку и изговарао формулу: „Тврдим да је ова ствар моја по квиритском праву и нека ми буде прибављена овом бронзом и бронзаним тегом”. Дакле, ради се о фиктивној продаји ствари.

In iure cessio представља фиктивни спор о уступању на суду. Странке долазе пред претора, те прибавилац ствари ставља руку на ствар или њен симбол и тврди да је она његова по квиритском праву. Потом претор пита противника у спору да ли ће извршити контра-виндикацију, а како овај каже да неће или ћути, претор пресуђује у корист прибавиоца ствари.

III. О судској својини

Раније донети закони о промету непокретности прописивали су писмену форму као битан елеменат уговора о промету непокретности, тако да је уговор који није био закључен у означеној форми био ништав и није производио правно дејство. Важећи Закон о промету непокретности прописује форму јавне исправе, односно оверу уговора код нотара или јавног бележника као битан елеменат уговора о промету непокретности.

Код судске својине се поставља питање заштите прибавиоца и држалаца ствари – купца који није државину стекао закључењем уговора који има карактер јавне исправе, а што је очигледно био случај и код преторске својине, већ је стекао простом неформалном предајом непокретности – ствари (*traditio*). У овој хипотези прибавилац ствари – купац не стиче својину на непокретности због недостатка прописане форме, па имамо појаву двоструког власништва и код преторске и код судске својине. Наиме, код преторске својине економски власник је стицалац ствари – држалац који непокретност није прибавио прописаном формом *mancipatio*, док је квиритски власник и даље остао продавац ствари који је ствар продао и предао купцу. По истом принципу, а код судске својине,

економски власник постаје купац – прибавилац ствари, али продавац и даље остаје грађанско-правни власник продате и предате ствари.

IV. Однос преторске и судске својине

Однос преторске и судске својине види се из поређења сличности односно заједничких карактеристика, те прегледа разлика ова два правна института.

1. Заједничке карактеристике преторске и судске својине

Као паралеле могу се посматрати заједничке карактеристике преторске и судске својине.

Нису њо важећим правним правилима – Претпоставка је да преторска и судска својина нису у складу са важећим правним правилима, јер у супротном не би ни постојала разматрана проблематика, будући да би стицаоци, закључењем правног посла, стекли неспорну својину на предмету правног посла.

Удјуђују на стицање својине на одређеним предметима – Предмети на којима се могу стећи обе разматране својине су, пре свега, непокретности (земљиште, зграде), као и одређене покретне ствари у Римском праву (робови, стока за обраду земље, алати и бестелесне ствари – земљишне службености).

Оба правна института подразумевају стицање својине оригинарним путем – Оба правна института имају за циљ да прибавилац ствари стекне својину на ствари и то путем одржаја, а по протеклу одређеног рока.

Оба правна института подразумевају то да није испуњена предвиђена форма за пренос својине на одређеној ствари – Оба правна института подразумевају да је по основу уговора странака одређена ствар продата и предата стицаоцу односно купцу и то на један неформалан начин (*traditio*).

Оба правна института немају нейосредни основ у закону, односно у правним правилима, већ у моралу – Морални основ је суштина стицања својине код оба правна института

Код оба правна института постоји сукоб закона и морала – Сукоб закона и морала постоји јер је крајње неморално да уговорна страна, која није закључила уговор у прописаној форми, а притом је продала и предала ствар, те наплатила цену, истиче да је уговор о промету ствари ништав због недостатка правне форме.

2. Разлике између преторске и судске својине

Постоје четири разлике разматраних облика својине.

Различити процесна средства за заштитиу савесној прибавиоца –

Код бонитарне својине постоје два процесна средства за заштиту савесног прибавиоца ствари: први је приговор продате и предате ствари (*exceptio rei venditae et traditae*), а други је *actio Publiciana* која подразумева фикцију да је рок за одржај прошао и да је прибавилац постао квиритски власник.

Код судске својине не постоје било каква процесна средства за заштиту савесног прибавиоца ствари. Аутору нису познате судске пресуде о томе да парнични судови штите прибавиоца ствари конституисањем одређеног процесног средства које није прописано у Закону о парничном поступку.¹

Рокови за одржај су различити – Рок за одржај у Римском праву за означене ствари је био две године, док је у домаћем праву рок одржаја знатно дужи.

Разлике у заштити државине – Код бонитарне својине постоји заштита купца – прибавиоца ствари у смислу заштите државине, а код судске својине се не зна да ли постоји ова заштита државине, јер не постоји судска пракса у том погледу.

V. Терминолошко питање и морални основ

Већ на први поглед је видљиво да разматрани облици својине нису именовани према важећим правним правилима, јер су производ правне праксе претора, односно парничног суда. Но, сматрамо да су термини одговарајући.

Са гледишта примене основних моралних начела и правила није прихватљиво да се уговорник, који је закључио уговор неважећи у погледу форме, позива на своју несавесност и да на тај начин остварује права у складу са законом. У таквом случају је очигледно да се ради о злоупотреби права која не ужива правну заштиту, јер је супротна циљу права и идеји права и правде.

¹ Вид. Радослав Тадић, „Конвалидација уговора о промету непокретности”, *Зборник радова о нејокрећним стварима*, Савез удружења правника Југославије, 1987, 71–82.

VI. Закључно разматрање

Код ова два разматрана правна института ради се о истоврсним правним институтима којима се решава тзв. сукоб закона и морала у напред описаном смислу.

Очигледно је да се применом правног института судске својине понавља преторска пракса из Римског права.

У обе варијанте ради се о тзв. прелазним својинама, јер оне егзистирају док се не испуне услови за стицање својине по основу одржаја.

И у примеру преторске својине потврђује се правна вештина старих Римљана и значај Римског приватног права и у савременим условима и то са временском дистанцом дужом од петнаест векова.

Концептом ова два облика својине афирмише се морални поредак и његов друштвени приоритет и значај у односу на правни поредак. Овим морал и у савременим условима постаје друштвена вредност највишег ранга, што је очигледно основано и друштвено прихватљиво.

Petar Milutinović, PhD

attorney at law in Valjevo

NOTES ON PRAETORIAL AND JUDICIAL PROPERTY

Summary:

The paper presents and compares the legal institutes of praetorian property of Roman Law and judicial property of contemporary civil law. Author finds that conflict between law and moral existing in this field may be settled by application of these two legal concepts.

Key words: praetorian property, judicial property, Roman Law

UDK

*Душан Пејкић*адвокат из Београда¹

ПРИКАЗ ЗАКОНА О ДИГИТАЛНОЈ ИМОВИНИ

Сажетак:

Доношењем Закона о дигиталној имовини, Србија, као једна од првих земаља у свету, покушава да на свеобухватан начин регулише област крипто имовине и са њом повезаних финансијских технологија. Циљеви доношења закона се тичу смањења ризика и злоупотреба које су повезане са пословањем са крипто имовином, као и њеног даљег развоја. Међутим, изазови који су стављени пред законодавца у овој области свакако нису мали и постоје бројне недоумице. Стога је пожељно у наредном периоду пратити ефекат и адекватност регулаторних решења за које се определио српски законодавац.

Кључне речи: дигитална имовина, виртуелне валуте, дигитални токени, крипто имовина, крипто валуте, блокчеин, дистрибуиране базе података

I. Разлози за регулисање и обухват Закона

Закон о дигиталној имовини² усвојен је у децембру 2020. године, а самим Законом је предвиђено да ступа на снагу 8 дана након доношења, а да се примењује по истеку шест месеци од дана његовог ступања на снагу.

Према образложењу из нацрта предлога Закона, најважнији разлози за доношење ЗДИ су: 1) регулисање тржишта дигиталне имовине, у циљу његовог унапређења и развоја, с једне стране, и спречавања злоупотреба дигиталне имовине у криминалне сврхе, с друге стране, 2) омогућавање финансирања помоћу инвестиционих токена, 3) унапређење и развој тржишта капитала коришћењем дигиталне технологије и 4) јачање оквира за борбу против злоупотреба на тржишту дигиталне имовине, као и прања новца и финансирања тероризма.

¹ Заједничка адвокатска канцеларија Томић Синђелић Гроза, Београд

² Закон о дигиталној имовини – ЗДИ, *Службени гласник РС*, бр. 153/2020.

Разлози за доношење ЗДИ се могу поделити у две групе: 1) оне који се односе на развој дигиталне имовине и 2) оне које се односе на спречавање злоупотреба дигиталне имовине. Без обзира на прокламоване разлоге, чини се да је друга група била преовлађујући мотив за доношење ЗДИ, с обзиром да се дигитална имовина сасвим лепо развијала и без интервенције законодавца. На то указује и чињеница да бројна друга законодавства покушавају да пронађу одговарајуће решење на основу којег би спречила злоупотребе у овој области, посебно у вези са финансирањем тероризма и прањем новца.

ЗДИ уређује следеће области: 1) издавање дигиталне имовине и секундарно трговање дигиталном имовином, 2) пружање услуга повезаних с дигиталном имовином, 3) заложно и фидуцијарно право на дигиталној имовини, 4) надлежност Комисије за хартије од вредности (у даљем тексту: Комисија) и Народне банке Србије; 5) надзор над применом ЗДИ.³

II. Проблеми у регулисању дигиталне (крипто) имовине

Крипто имовина представља подврсту дигиталне имовине, односно финансијске технологије (енг. *Fintech*), која је базирана на технологији „блокчеина” (енг. *Blockchain*) и дистрибутивних база података (енг. *Distributed Ledger Technology – DLT*) или друга слична технологија.

Развој крипто имовине и крипто валута почиње 2008. године стварањем „биткоина” (енг. *Bitcoin*), као прве и типичне криптовалуте. Након тога, крипто валуте су доживеле нагли развој, тако да у овом тренутку постоји на хиљаде крипто валута које су настале по том или сличном моделу, а укупна тржишна капитализација биткоина износи преко 751 милијарди америчких долара.⁴

Биткоин је од почетка препознат као поуздано средство од стране криминалних организација, тако да је често коришћен за плаћање забрањених роба и услуга и илегалне трансакције уопште. Примера ради, коришћен је за плаћање роба и услуга на „веб сајту” *Silk Road* на коме се трговало са преко 13.000 контролисаних супстанци, а на посебним листинзима се налазио малициозни софтвер, пиратски медијски садржаји, лажни пасоши и хакерске услуге.⁵ О опсегу забрањених активност на овом сајту говори и то да су истрагу заједнички водиле бројне америчке федералне агенције за борбу против криминала са врло раз-

³ ЗДИ, чл. 1.

⁴ <https://coinmarketcap.com/all/views/all/>, 20. 5. 2021.

⁵ Report to the Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, U.S. Senate, United States Government Accountability Office, 2014, 30.

ноликим надлежностима – *FBI, DEA, IRS, ICE-HIS, BATFE, Secret Service, U.S. Marshals Service, and Treasury's Office of Foreign Assets Control* – заједно са полицијским званичницима из Њујорка, Аустралије, Исланда, Ирске и Француске.⁶

Велике могућности за злоупотребу крипто имовине, а посебно крипто валута, потиче из анонимности коју ове технологије пружају својим корисницима, тако да су погодне за прање новца, финансирање тероризма и пореску евазију.⁷ Ипак, нису све крипто валуте анонимне, односно неке од њих пружају само псеудоанимност, што значи да се применом значајних средстава и комплексних метода може доћи до идентитета њихових корисника.⁸ Тако је биткоин псеудоанонимна крипто валута, а пример за валуту која пружа потпуну анонимност је „монеро” (*Monero*).

Следећи изазов за регулаторе је то што је крипто имовина до сада измицала успешном дефинисању, тако да не постоји ни приближан консензус око њене природе. У погледу крипто валута, као врсте крипто имовине, присутна су мишљења да се ради 1) о новцу, односно да крипто валуте имају све карактеристике новца, 2) о покретним стварима, 3) о роби, 4) о хартијама од вредности, те 5) о *sui generis* појави, која има све или неке карактеристике претходно наведених појмова. Осим тога, њихова појава је довела до преиспитивања добро познатих појмова, попут новца или хартија од вредности, а решења се траже и у историјским монетарним системима, попут златног стандарда,⁹ или немачког система издавања приватног новца из 19. века¹⁰. То је довело и до великих разлика у регулаторном приступу, а предлози и примењена решења иду од потпуне или делимичне забране стварања и употребе крипто имовине до њене потпуне либерализације.¹¹

⁶ *Ibid.*

⁷ Robby Houben, Alexander Snyers, „Cryptocurrencies and blockchain: Legal context and implications for financial crime, money laundering and tax evasion”, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, 2018, 53.

⁸ *Ibid.*

⁹ Hossein Nabilou, André Prüm, „Ignorance, Debt, and Cryptocurrencies: The Old and the New in the Law and Economics of Concurrent Currencies”, *Journal of Financial Regulation*, Volume 5, Issue 1, 2019, 41.

¹⁰ Ousmène Jacques Mandeng, „Cryptocurrencies, Monetary Stability and Regulation: Germany's Nineteenth Century Private Banks of Issue, LSE, Institute of Global Affairs, 2018, 17.

¹¹ За преглед различитих регулаторних решења видети: Regulation of Cryptocurrency Around the World, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center, 2018.

Посебан проблем повезан са крипто имовином је изразито висока волатилност, односно флукуација њене вредности, као и са тим повезан ризик.

Међутим, од почетка су крипто валуте коришћене и за легитимне сврхе, мада су и тада уживале велико неповерење јавних власти, пре свега с обзиром на то да су могућности за пореску евазију огромне. Потреба да се прошири употреба дигиталне (крипто) имовине у легитимне сврхе је један од главних разлога за регулисање ове области.

Такође, треба имати у виду да постоје докази да регулаторне активности, па и саме вести о потенцијалним регулаторним активностима и променама статуса крипто валуте, имају јак утицај на тржиште крипто валута, што указује да је могуће остварити ефикасан регулаторни оквир у овој области.¹²

III. Предмет регулисања ЗДИ и дефиниција дигиталне имовине

Основни предмет регулисања према ЗДИ су: 1) дигитална имовина, 2) виртуелне валуте и 3) дигитални токени. Појам дигиталне имовине је шири појам који у себи обухвата и виртуелне валуте и дигиталне токене, као и њихове хибридне облике.

1. Дигитална имовина

Према ЗДИ, дигитална имовина, односно виртуелна имовина, означава дигитални запис вредности који се може дигитално куповати, продавати, размењивати или преносити и који се може користити као средство размене или у сврху улагања.¹³ Наведена дефиниција обухвата све облике дигиталне имовине, укључујући и институте који су од раније познати у домаћем законодавству и који су регулисани другим законима, попут електронског новца, који је уређен Законом о платним услугама¹⁴ Због тога је у самој дефиницији уведен и коректив по коме *законско средство плаћања и група финансијска имовина која је уређена*

¹² Raphael Auer, Stijn Claessens, „Regulating cryptocurrencies: assessing market”, *BIS Quarterly Review*, 2018, 63.

¹³ ЗДИ, чл. 2, ст. 1, тач. 1.

¹⁴ Закон о платним услугама, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014 и 44/2018. Електронски новац у великој мери подсећа на стабилне крипто валуте чија је вредност повезана с вредношћу законског средства плаћања или једног или више имовинских права која имају мале промене вредности (попут злата), тако да постоје одређени проблеми њиховог раздвајања у теорији и пракси.

групим законима не представља дигиталну имовину, осим када је груписање уређено ЗДИ.

Овако широко постављена дефиниција дигиталне имовине, по којој скоро сваки дигитални запис са одређеном вредношћу спада у дигиталну имовину осим ако није искључен посебним законом, може довести до прешироког обухвата овог закона, као и проблема са разграничењем између примене ЗДИ и других прописа којима су регулисани институти који иначе садрже све карактеристике дигиталне имовине.

Посебно треба имати у виду да дигитална имовина сама по себе није проблематична са аспекта регулисања, већ управо супротно, у највећем броју случајева се ради о одавано познатим институтима (попут дематеријализованих хартија од вредности), чија дигитализација је заправо олакшала посао регулаторима и контролорима, с обзиром да је ову имовину и трансакције повезане са њом изузетно лако пратити, као и да се ти процеси могу значајно аутоматизовати.

Категорија дигиталне имовине која је проблематична са регулаторног и контролног аспекта је крипто имовина, односно ова врста дигиталне имовине која је до сада измицала било ком ефикасном поступку контроле услед својих инхерентних особина и начина функционисања, а већина законодавстава је једноставно затечена наглим и аутономним развојем ових финансијских технологија.

Осим тога, на овај начин се разводњава регулаторни утицај тако што се правила којима је уређена одређена област са посебним карактеристикама која, према томе, захтева и специфична законодавна решења, примењују и у областима које те карактеристике немају.

Примера ради, према предлогу Уредбе европског парламента и већа о тржиштима крипто имовине и измени Директиве (ЕУ) 2019/1937) изричито је предвиђено да се први циљ прописа односи на правну сигурност, односно да је потребан снажан правни оквир да би се омогућио развој тржишта крипто имовине у Европској унији којим се јасно дефинише регулаторни третман свих облика криптоимовине који нису обухваћени постојећим прописима о финансијским услугама.¹⁵

2. Виртуелна валута и токен

На сличан начин ЗДИ дефинише и виртуелну валуту и дигитални токен, односно не везује их искључиво за технологије крипто имовине.

¹⁵ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937, Brussels, 24.9.2020 COM(2020) 593 final2020/0265 (COD), 2, – Предлог Уредбе ЕУ о криптоимовини.

Виртуелна валута је дефинисана као врста дигиталне имовине коју није издала и за чију вредност не гарантује централна банка, нити други орган јавне власти, која није нужно везана за законско средство плаћања и нема правни статус новца или валуте, али је физичка или правна лица прихватају као средство размене и може се кувати, продавати, размењивати, преносити и чувати електронски.¹⁶

У вези са виртуелним валутама од значаја је и дефиниција „дигиталног токена“ који је врста дигиталне имовине и означава било које нематеријално имовинско право које у дигиталној форми представља једно или више других имовинских права, што може укључивати и право корисника дигиталног токена да му буду пружене одређене услуге.¹⁷

Такође, ЗДИ прокламује начело технолошке неутралности, односно прописује да се његове одредбе примењују на сву дигиталну имовину без обзира на технологију на којој је та дигитална имовина заснована,¹⁸ као и на пружање свих услуга повезаних с дигиталном имовином без обзира на технологију на којој се заснива пружање тих услуга.¹⁹

IV. Издавање дигиталне имовине и секундарно трговање дигиталном имовином

Генерално узев, поступак издавања дигиталне имовине подсећа на поступак јавне понуде хартија од вредности (енг. *Initial Public Offering – IPO*), укључујући и објављивање проспекта, чак и када то није уређено прописима.²⁰ Анализом одредби ЗДИ се може закључити да је примењен управо овај модел.²¹ Такође, приметан је утицај Предлога Уредбе ЕУ о крипто валутама, с обзиром на сличност правила између два прописа.

ЗДИ предвиђа либералан режим у погледу услова за издавање (креирање) дигиталне имовине, односно издавање дигиталне имовине је дозвољено по себи, без додатних услова и ограничења.²² Међутим, оглашавање иницијалне понуде дигиталне имовине која се издаје у Србији је дозвољено само под условима прописаним законом.²³

¹⁶ ЗДИ, чл. 2, ст. 1, тач. 2.

¹⁷ ЗДИ, чл. 2, ст. 1, тач. 3.

¹⁸ ЗДИ, чл. 8, ст. 1.

¹⁹ ЗДИ, чл. 8, ст. 2.

²⁰ Издавање крипто валута се тако и означава, или прилагођено контексту, *Initial Coin Offering – ICO*.

²¹ Види: Закон о тржишту капитала, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 112/2015, 108/2016, 9/2020 и 153/2020.

²² ЗДИ, чл. 16, ст. 2.

²³ ЗДИ, чл. 16, ст. 3.

Услови за оглашавање иницијалне понуде дигиталне имовине зависе пре свега од тога да ли је одобрен „бели папир” или не. Бели папир представља документ 1) који се објављује приликом издавања дигиталне имовине, 2) који садржи податке о издаваоцу дигиталне имовине, дигиталној имовини и ризицима повезаним с дигиталном имовином и 3) који омогућава инвеститорима да донесу *информисану* инвестициону одлуку.²⁴

Надзорни орган решењем одобрава бели папир, а у поступку одобравања проверава да ли су испуњени услови предвиђени законом.²⁵ Неопходно је нагласити да одобрење објављивања белог папира не подразумева да је надзорни орган одобрио сврсисходност издавања дигиталне имовине нити да је потврдио приказане финансијске и техничке информације.²⁶ Бели папир мора да садржи све информације о лицима која су одговорна за тачност и потпуност информација, а сву одговорност за садржај белог папира сносе 1) издавалац, 2) одговорно лице издаваоца, односно његов заступник, као и 3) независни ревизори издаваоца (у вези са информацијама из финансијских извештаја из белог папира који су обухваћени њиховим извештајем о ревизији), и 4) друго лице које преузме одговорност за тачност и потпуност информација у делу белог папира за који је преузело одговорност (само у вези са тим информацијама).²⁷ Овде се ради о важним законским одредбама, јер чињеница да је бели папир одобрен од стране надлежних органа не би требало да створи утисак код инвеститора да су ризици инхерентни дигиталној (крипто) имовини елиминисани или да је издавање дигиталне (крипто) имовине подржано, односно гарантовано од стране надлежних органа Републике Србије.

Као што је горе наведено, садржина белог папира подсећа на садржину проспекта код јавне понуде хартија од вредности. Бели папир треба да садржи: 1) податке о издаваоцу, укључујући и главне учеснике у дизајнирању и развоју дигиталне имовине, 2) детаљан опис разлога за иницијалну понуду и намене средстава прикупљених иницијалном понудом, 3) податке о дигиталној имовини која се нуди, укључујући детаљан опис права и обавеза који проистичу из дигиталне имовине, податке о секундарном трговању дигиталном имовином, као и податке о количини (броју јединица) дигиталне имовине која се нуди, односно

²⁴ ЗДИ, чл. 2, ст. 1, тач. 9.

²⁵ ЗДИ, чл. 23, ст. 1 и 2.

²⁶ ЗДИ, чл. 23, ст. 3.

²⁷ ЗДИ, чл. 21.

о начину одређивања количине дигиталне имовине која се нуди, 4) детаљан опис услова иницијалне понуде, укључујући и детаљан опис свих посебних услова иницијалне понуде који важе за различите категорије стичалаца, посебно у погледу дигиталне имовине коју стичу издавалац и са њим повезана лица, и праг успешности (ако постоји), 5) опис ризика везаних за издаваоца, дигиталну имовину, иницијалну понуду дигиталне имовине и спровођење пројекта који се односи на ту имовину, 6) детаљан опис техничких процедура на основу којих се врши издавање дигиталне имовине, 7) детаљан опис процедура и технологије који се примењују ради очувања сигурности новчаних средстава и дигиталне имовине прикупљене путем иницијалне понуде, 8) опис процедура које обезбеђују испуњење обавеза у вези са спречавањем прања новца и финансирања тероризма, 9) одредбе о примењивим прописима и надлежности судова, и 10) изјаве одговорних лица.

Иницијалну понуду дигиталне имовине за коју није одобрен бели папир је без акта надзорног органа могуће оглашавати у следећим случајевима: 1) ако је иницијална понуда упућена мањем броју од 20 физичких и/или правних лица, 2) ако укупан број дигиталних токена који се издају није већи од 20, 3) ако је иницијална понуда упућена купцима/инвеститорима који купују/улажу у дигиталну имовину у вредности од најмање 50.000 евра по купцу/инвеститору, и 4) ако је укупна вредност дигиталне имовине коју током периода од 12 месеци издаје један издавалац мања од 100.000 евра.²⁸ Такође, и у овом случају је могуће објавити бели папир без обзира што није одобрен, али је неопходно то нагласити у самом белом папиру.²⁹

Секундарно трговање дигиталном имовином је дозвољено у сваком случају и без обзира да ли је дигитална имовина издата у Србији или у иностранству, као и да ли је бели папир одобрен. Ипак, као и код иницијалне понуде, прописана су ограничења у вези са оглашавањем дигиталне имовине за коју бели папир није одобрен. У том случају је оглашавање дозвољено само у складу са актом надзорног органа, осим 1) када је за такву дигиталну имовину одобрен накнадни бели папир, 2) када је за такву дигиталну имовину у држави чланици Европске уније одобрен бели папир, односно документ који одговара белом папиру и 3) када се ради о дигиталној имовини којом се у значајној мери тргује на глобалном тржишту преко лиценцираних, односно регистрованих платформи у складу с прописима Европске уније којима се уређује

²⁸ ЗДИ, чл. 17, ст. 2.

²⁹ ЗДИ, чл. 17, ст. 3.

спречавање прања новца и финансирања тероризма, односно у складу са другим одговарајућим прописима којима се уређује спречавање прања новца и финансирања тероризма.³⁰

На одобравање накнадног белог папира, који се може објавити када је у питању дигитална имовина која је већ издата, сходно се примењују правила која уређују објављивање белог папира.

Постоје два начина обављања секундарног трговања дигиталном имовином. Први начин се спроводи путем платформе за трговање дигиталном имовином којом управља организатор платформе: на овај начин могу да тргују друштва која имају дозволу надзорног органа за пружање услуга повезаних с дигиталном имовином, као и сва друга правна лица, предузетници и физичка лица.³¹ Такође, дозвољено је *ОТС* трговање, односно закључивање и спровођење трансакција путем *ОТС* трговања, када уговорне стране нису дужне да користе услуге било ког пружаоца услуга повезаних с дигиталном имовином.³²

Осим тога, на издавање дигиталне имовине која има све одлике финансијског инструмента, као и на секундарно трговање и пружање услуга повезаних с таквом дигиталном имовином, примењује се закон којим се уређује тржиште капитала, осим у случају када су испуњени следећи услови: 1) када дигитална имовина нема одлике акција, 2) када дигитална имовина није заменљива за акције, и 3) када укупна вредност дигиталне имовине, коју током периода од 12 месеци односно током примарне продаје издаје један издавалац, не прелази износ од 3.000.000 евра. Наведени изузетак је прописан како би се олакшао тзв. *Crowd Funding* и повећао приступ капиталу мањим привредним субјектима.

Коришћење „паметних уговора” у секундарном трговању дигиталном имовином је дозвољено, с тим што је пружалац услуга повезаних с дигиталном имовином дужан да за коришћење паметних уговора прибави пристанак корисника дигиталне имовине.³³

Најзад, виртуелне валуте не могу се уносити као улог у привредно друштво, али се ова забрана не односи на дигиталне токене. С обзиром да је код многих облика виртуелне имовине јако тешко проценити ком тачно облику припадају, Комисија за хартије од вредности утврђује листу токена који се у ову сврху могу користити.³⁴

³⁰ ЗДИ, чл. 31, ст. 5.

³¹ ЗДИ, чл. 32.

³² ЗДИ, чл. 36.

³³ ЗДИ, чл.37.

³⁴ ЗДИ, чл. 14.

V. Заложно и фидуцијарно право на дигиталној имовини

На дигиталној имовини се може успоставити заложно право, на које се, с обзиром на специфичности предмета залогe, примењују примарно одредбе ЗДИ као посебног закона. Уговором о залози на дигиталној имовини обавезује се залогодавац према повериоцу (у даљем тексту: заложни поверилац) да му пружи обезбеђење за његово потраживање према залогодавцу или трећем лицу тако што ће се повериочево право залогe на дигиталној имовини залогодавца успоставити у складу са одредба ЗДИ.³⁵ Законом су прописани обавезни елементи уговора о залози на дигиталној имовини, као и његова правна форма (електронска или писмена форма, односно на трајном носачу података који омогућава чување и репродуковање изворних података у неизмењеном облику).³⁶

У начину стицања заложног права на дигиталној имовини, а посебно на крипто имовини, огледа се сва специфичност залагања ове врсте имовине. Наиме, за крипто имовину је карактеристично да се њоме може располагати само ако се поседује криптографски кључ који то омогућује. Ово правило је у тој мери изражено да губитак криптографског кључа по правилу води и губљењу права на крипто имовини, односно ова имовина постаје неупотребљива и њоме се не може даље располагати. С обзиром на то, може се аргументовати да се државина над крипто имовином успоставља контролом над криптографским кључем.

Друга карактеристика крипто имовине које је од значаја је њена децентрализованост, односно код крипто имовине не постоји централни орган који би могао ограничити њен даљи пренос и располагање; за учествовање у трансакцији, корисник се легитимише криптографским кључем. Због тога се код ове имовине публицитет и контрола над предметом залогe може постићи само ако треће лице има контролу над криптографским кључем, а из контроле над криптографским кључем су искључени залогодавац или други учесници у послу, попут заложног повериоца или заложног дужника.

Због тога је услов за упис заложног права на дигиталној имовини у регистар заложног права да је дигитална имовина која је предмет заложног права претходно поверена на чување и администрирање пружаоцу услуга повезаних са дигиталном имовином који има и дозволу за вођење регистра заложног права на дигиталној имовини.³⁷ Истовремено,

³⁵ ЗДИ, чл. 98, ст. 1.

³⁶ ЗДИ, чл. 98, ст. 2 и 5.

³⁷ ЗДИ, чл. 99, ст. 2.

пружалац услуга је дужан да приликом уписа заложног права *ономоћући даље располагање заложеном дигиталном имовином, као и да обезбеди да заложеном дигиталном имовином није моћуће располагајући све до намирања обезбеђеног потраживања, односно брисања заложног права.*³⁸ Изузетно, уговором о залози може бити дозвољено располагање заложеном дигиталном имовином, али у том случају пружалац услуга чува заложену дигиталну имовину до намирања обезбеђеног потраживања, односно брисања заложног права.³⁹

Осим залогe, на дигиталној имовини се може успоставити фидуција. Уговором о фидуцији дигиталне имовине обавезује се фидуцијарни дужник (у даљем тексту: фидуцијант) према фидуцијарном повериоцу (у даљем тексту: фидуцијар) да на њега, у сврху обезбеђења потраживања, пренесе право својине на дигиталној имовини, а фидуцијар се обавезује да, у складу са тим уговором, примљена или еквивалентна средства обезбеђења врати фидуцијанту по извршењу обезбеђеног потраживања, односно истовремено с тим извршењем.⁴⁰ Уговор о фидуцији дигиталне имовине може се, осим у сврху обезбеђења потраживања, закључити и у другу сврху која у том случају мора бити дефинисана самим уговором о фидуцији дигиталне имовине.⁴¹

VI. Пружање услуга повезаних са дигиталном имовином

Ради пружања услуга повезаних са дигиталном имовином неопходно је добијање дозволе надзорног органа, а сам пружалац услуга може да обавља само оне послове и услуге који су непосредно повезани са услугама повезаним с дигиталном имовином.⁴²

Услуге повезане с дигиталном имовином обухватају: 1) пријем, пренос и извршење налога који се односе на куповину и продају дигиталне имовине за рачун трећих лица, 2) услуге куповине и продаје дигиталне имовине за готов новац и/или средства на рачуну и/или електронски новац, 3) услуге замене дигиталне имовине за другу дигиталну имовину, 4) чување и администрирање дигиталне имовине за рачун корисника дигиталне имовине и са тим повезане услуге (обухватају контролу над средствима помоћу којих се приступа дигиталној имовини – нпр. крип-

³⁸ ЗДИ, чл. 99, ст. 3.

³⁹ ЗДИ; чл. 99, ст. 4.

⁴⁰ ЗДИ, чл. 121, ст. 1.

⁴¹ ЗДИ, чл. 121, ст. 4.

⁴² ЗДИ, чл. 4, ст. 1 и 2.

тографски кључеви), као и са тим повезане услуге (нпр. администрирање средствима обезбеђења), 5) услуге у вези са издавањем, понудом и продајом дигиталне имовине, са обавезом њеног откупа (покровитељство) или без те обавезе (агентура), 6) вођење регистра заложног права на дигиталној имовини, 7) услуге прихватања/преноса дигиталне имовине, 8) управљање портфолиом дигиталне имовине, 9) организовање платформе за трговање дигиталном имовином.⁴³

Искључена је примена ЗДИ: 1) на трансакције с дигиталном имовином ако се те трансакције врше искључиво у оквиру ограничене мреже лица која прихватају ту дигиталну имовину,⁴⁴ 2) „рударење” дигиталне имовине, односно стицање дигиталне имовине учествовањем у пружању услуге рачунарског потврђивања трансакција у информационим системима који се односе на одређену дигиталну имовину (рударење је поступак типичан за крипто имовину).⁴⁵

Пружалац услуга повезаних са дигиталном имовином мора бити организован у форми привредног друштва, а предвиђен је и услов минималног капитала привредног друштва и то: 1) 20.000 евра – ако привредно друштво намерава да пружа услуге повезане с дигиталном имовином из члана 3 став 1 тачке 1 до 6 ЗДИ; 2) 50.000 евра – ако привредно друштво намерава да пружа услуге повезане с дигиталном имовином из члана 3 став 1 тачке 7 и 8 ЗДИ; 3) 125.000 евра – ако привредно друштво намерава да пружа услуге повезане с дигиталном имовином из члана 3 став 1 тачка 9 ЗДИ.⁴⁶ Осим наведених услова, пружалац услуга повезаних са дигиталном имовином има и бројне друге обавезе којих је дужан да се придржава у свом пословању, попут обавеза: 1) у погледу управе друштва,⁴⁷ те 2) кадровске и организационе оспособљености⁴⁸.

Пружалац саветодавних услуга није дужан да за пружање тих услуга прибави дозволу надзорног органа, али је у том случају дужан да то саопшти сваком кориснику, као и да ту информацију истакне на својој интернет презентацији.⁴⁹

⁴³ ЗДИ, чл. 3, ст. 1.

⁴⁴ ЗДИ, чл. 6, ст. 1.

⁴⁵ ЗДИ, чл. 6, ст. 2.

⁴⁶ ЗДИ, чл. 54, ст. 1.

⁴⁷ ЗДИ, чл. 60.

⁴⁸ ЗДИ, чл. 63.

⁴⁹ ЗДИ, чл. 55, ст. 1 и 4.

VII. Надлежност и надзор

Надлежни органи за одлучивање у управним поступцима, доношење подзаконских аката, надзор над обављањем послова и остваривање других права и обавеза надзорног органа су 1) Народна банка Србије и 2) Комисија за хартије од вредности. Подела надлежности је установљена тако што је Народна банка надлежна за виртуелне валуте, а Комисија за хартије од вредности је надлежна за дигиталне токене и дигиталну имовину која има одлике финансијских инструмената.⁵⁰ Надлежност је подељена када одређени облик дигиталне имовине има истовремено карактеристике и виртуелне валуте и дигиталног токена.⁵¹

VIII. Закључак

Дигитална имовина, а посебно њена категорија крипто имовина, у све већој мери заокупља пажњу законодаваца широм света. Примера ради, у овом тренутку се Европска унија налази при крају процеса усвајања Уредбе ЕУ о крипто имовини чији је циљ, између осталог, и хармонизација прописа држава чланица у овој области, посебно имајући у виду да се у већини држава чланица услуге повезане са крипто имовином пружају ван регулаторног оквира.⁵² Решења која усваја ЗДИ су углавном на трагу предлога ове Уредбе, мада постоје и одређена одступања.

С друге стране, с обзиром на бројност различитих приступа овој теми и на непостојање довољно емпиријских података о утицају регулаторних модела на ову област финансијских услуга, у овом тренутку није ни приближно могуће с извесношћу проценити адекватност законодавног приступа за који се определио српски законодавац. Међутим, ово није могуће урадити ни поводом могућих алтернатива.

С обзиром на то, у наредном периоду је пожељно пажљиво евалуирати ефекте ЗДИ и подзаконских аката на учеснике на тржишту дигиталних имовина, као и на ефикасност у погледу сузбијања злоупотреба и поспешивања даљег развоја ових технологија. Ово тим пре што се ради о изузетно динамичној области, чија је будућност крајње неизвесна.

Досадашњи развој ових финансијских услуга се одвијао у крајње либералној атмосфери, са мало или нимало утицаја из сфере легисла-

⁵⁰ ЗДИ, чл. 10, ст. 1 и 2.

⁵¹ ЗДИ, чл. 10, ст. 3.

⁵² Предлог Уредбе ЕУ о крипто имовини, 4.

тиве. С тим у вези, велико је питање како ће субјекти, који су навикли да послују на одређени начин, успети да се прилагоде новим условима пословања, у којима имају обавезе усклађености које се могу мерити са обавезама банака и субјеката тржишта капитала.

На крају, без обзира што честе промене прописа генерално нису пожељне, у овој области може бити препоручљиво усвојити проактиван приступ како би се на законодавном плану постигли жељени циљеви.

Dušan Pejkić

attorney at law in Belgrade
TSG Law Office, Belgrade

REVIEW OF THE LAW ON DIGITAL PROPERTY

Summary:

With the adoption of the Law on Digital Property, Serbia, as one of the first countries in the world, is trying to comprehensively regulate the area of crypto assets and related financial technologies. The goals of the Law are to reduce the risks and abuses associated with cryptocurrency services, as well as its further development. However, the challenges posed to the legislator in this area are certainly not insignificant and there are numerous doubts. Therefore, it is desirable to monitor the effect and adequacy of regulatory solutions chosen by the Serbian legislator in the coming period.

Key words: digital assets, virtual currencies, digital tokens, crypto assets, cryptocurrencies, blockchain, distributed ledger technology

UDK

Маја Младеновић

адвокат из Београда¹

НАМИРЕЊЕ ПОТРАЖИВАЊА ОБЕЗБЕЂЕНОГ РЕГИСТРОВАНОМ ЗАЛОГОМ

Сажетак

Уредно испуњење обавезе и успешно намирење потраживања представљају крајњи циљ правних субјеката при заснивању облигационих односа, а извесност при извршавању обавеза дужника је темељ за изградњу савременог правног и економског система. Ради лакшег остварења наведеног циља и веће сигурности у промету још у вавилонском праву наилазимо на институте којима се обезбеђује уредно намирење потраживања. Паралелно са развојем друштва, средства обезбеђења потраживања кроз историју мењају своје облике, прилагођавају се економским потребама правних субјеката, те се и даље, у савременим правним системима, трага за механизмима који отклањају недостатке традиционалних врста заложног права. Овај рад се ограничава на поступак, предности и мане обезбеђења потраживања регистрованом залогом, као стварноправним средством обезбеђења потраживања. Поред анализе самог института регистроване залогe, поступка намирења потраживања из предмета регистроване залогe, рад садржи и анализу података о раду Регистра залогe, као показатељ положаја овог института у пракси.

Кључне речи: регистрована залогa, обезбеђење потраживања, намирење потраживања.

I. Регистрована залогa

Економски недостаци традиционалног облика залагања покретних ствари, тј. ручне залогe (потреба за потпунијим коришћењем кредитног и производног потенцијала ствари), утицали су да почетком деведесетих година прошлог века земље континенталне правне традиције отворе врата развоју бездржавинске залогe на покретним стварима. Велики утицај на правац развоја права регистроване залогe у Европи имале су међународне институције које су креирале модел-законе, законодавне водиче и сличне документе. У домаћем праву Модел-закон Европске

¹ Докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду

банке за обнову и развој и основни принципи закона о обезбеђењу потраживања из 1997. године су имали одлучујући утицај на садржину првобитног текста Закона о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар из 2003. године.²

Наведеним Законом регистрована залога је дефинисана као заложно право на покретним стварима и правима које настаје уписом у одговарајући регистар, а власник предмета залогe остаје његов држалац и након успостављања обезбеђења. Према одредбама Закона предмет регистроване залогe могу бити покретна ствар којом залогодавац може слободно располагати, потраживања и друга права. Регистрована залога се уписује у Регистар залогe који се води при Агенцији за привредне регистре Републике Србије, а изузетно се може уписати и у друге регистре (регистри који се воде при Заводу за интелектуалну својину). Регистрованом залогом се обезбеђује новчано потраживање, изражено било у домаћој, било у иностраној валути, а односи се и на главни дуг, камате и трошкове наплате потраживања.

Субјекти регистроване залогe могу бити сва физичка и правна лица, домаћа и страна. У пракси, као заложни повериоци се најчешће срећу банке (61,02%), док се физичка лица најчешће појављују као залогодавци.

II. Регистар залогe

Регистар залогe је јавни регистар заложних права на покретним стварима и правима и представља јединствену, централну, електронску базу података о заложним правима на покретним стварима и правима. Регистар је отпочео са радом 2005. године у оквиру Агенције за привредне регистре Републике Србије. Дакле, у домаћем систему орган надлежан за вођење базе података и регистровање регистроване залогe представља засебну државну институцију, за разлику од неких земаља у нашем окружењу, где су за наведене послове надлежни јавни бележници, судови и Министарство правде.³

² Закон о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар, *Службени гласник РС*, бр. 57/2003, 61/2005 – испр., 99/2011 – др. закон, 31/2019.; Милош Живковић, Драгор Хибер, *Средства обезбеђења и учвићења поштраживања*, Београд, 2015, 174–175.

³ Уредба о оснивању регистра залогa, *Службени лист РЦГ*, бр. 31/03, чл. 1; Оквирни закон о залозима, *Службени гласник БиХ*, бр. 28/04, 54/04, чл. 16.

Јадранка Савић, *Право обезбеђења поштраживања примена и ефикасност сировођења у Републици Србији*, Нови Сад 2016, 225.

Упис заложног права у Регистар залогe обезбеђује две значајне функције – функцију заснивања, с обзиром на то да упис у Регистар залогe има конститутивно дејство, и функцију публицитета, јер уколико је заложно право уписано у Регистар залогe ниједно треће лице се не може позвати на околност да му подаци садржани у бази података Регистра залогe нису били познати.⁴ Заложни поверилац који је стекао заложно право предајом покретних ствари у државину има у односу на заложног повериоца који на истој ствари има заложно право које је стечено уписом у Регистар залогe првенство приликом намирења потраживања само уколико је то заложно право уписано у регистар залогe. Дакле, законодавац је дао предност регистрованој залози у односу на ручну залогу са циљем веће правне сигурности и обезбеђења публицитета. Сваки поверилац може бити сигуран да ће његово потраживање бити приоритетно намирено уколико не постоји раније регистровано заложно право на одређеном предмету, а што се може утврдити увидом у јавно доступне информације објављене на интернет страници Регистра залогe.

Релативно мали број неуредних регистрационих пријава упућује на закључак о једноставном поступку регистрације, доступности информација о истом, јасним и транспарентним критеријумима у поступању Регистра залогe.

У Регистру залогe на дан 31. мај 2021. године регистровано је укупно 185.928 активних заложних права, а током 2020. године примљено је 11.219 регистрационих пријава за упис заложног права. У претходној години приметан је знатан пад у односу на број регистрованих заложних права током 2019. године (24.83% мање регистрованих заложних права), а што је вероватно последица утицаја епидемије на токове редовног пословања и кредитирања у друштву.

III. Предмет регистроване залогe

Када је реч о предмету регистроване залогe, српско право прати европске и светске тенденције у виду активирања заложног потенцијала што већег броја објеката који имају имовинску вредност, а који се могу лакше прилагодити потребама савременог тржишта.⁵

⁴ Вид: Ненад Тешић, „Обезбеђење на покретним стварима и потраживањима”, Форум за грађанско право за југоисточну Европу, II књига, Београд 2008, 229.

⁵ Наш законодавац је широко поставио избор предмета залогe, за разлику од неких других правних система међу којима су италијанско, француско, швајцарско

Покретна ствар, да би као таква била предмет заложног права, мора имати одређене карактеристике, односно да је индивидуално одређена или индивидуализирана генеричка ствар, затим мора имати одређену имовинску вредност и мора бити у слободном промету. Уколико нека ствар има једино афекциону вредност за заложног дужника, те није погодна за уновчавање, она може представљати само средство притиска на дужника да изврши дуговану обавезу, али приликом остварења друге функције заложног права, која се односи на намирење, таква ствар не би била адекватна.⁶

Предмет регистроване залогe у српском праву може бити и збир покретних ствари. Законом постављен услов за залагање збира покретних ствари јесте да се оне налазе на одређеном месту. Дакле и збир ствари мора бити прецизиран и то кроз одређивање места у коме се он налази (роба у тачно одређеном складишту). На питање на који начин уредити ситуацију када након успостављања регистроване залогe на збиру покретних ствари које се налазе на одређеном месту, нове покретне ствари постану део тог заложеног збира, наш законодавац је дао одговор последњим изменама Закона о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар. Поступајући у складу са захтевима Светске банке, законодавац је одступио од начела специјалности и у наведеном случају одредио да се заложно право *ipso iure* проширује на све покретне ствари које након успостављања регистроване залогe постану део предметног збира.⁷

Оваквим уређењем заложног права на збиру покретних ствари, српско право се приближава правним системима англосаксонског права и подсећа на њихов институт „лебдеће залогe“. У енглеском праву „*Floating charge*“ дозвољава заложном повериоцу да установи заложно право на свим стварима и правима које се нађу у имовини заложног

право, који избор субјектата залогe сводe само на таксативно одређене категорије покретних ствари.

⁶ Ненад Тешић, „О предмету заложног права“, *Правни живоиш*, бр. 10/2003, Београд, 2003, 118–119

⁷ На овакав начин произвођач одређене врсте ствари може да заложити збир ствари које производи, а које су намењене даљој продаји, а истовремено може несметано и након успостављања залогe да настави са обављањем своје делатности, као и да се конституисано заложно право прошири и на у међувремену произведене ствари, не угрожавајући на тај начин интерес заложног повериоца.

Вид: Министарство правде Републике Србије, *Образложење Нацрта Закона о изменама и дојунaма Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар*, <https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

дужника, а која није константног садржаја, нити вредности.⁸ До фиксирања предмета залогe долази у моменту испуњења уговорних услова.

Наш законодавац у односу на наведене институте ипак остаје приврженији начелу специјалности, те не дозвољава могућност залагања целокупне имовине друштва. Међутим, оно што наш законодавац допушта, а што према последицама такође подсећа на залагање целокупне имовине дужника, јесте могућност залагања 100% удела у одређеном друштву.

Када је реч о залагању права, предмет залогe могу бити сва имовинска права којима њихов ималац може слободно располагати. Законодавац је изменама закона из маја 2019. године изричито дозволио успостављање заложног права на постојећим и будућим средствима на наменском банковном рачуну. Предмет оваквог заложног права јесте новчано потраживање чији се новчани еквивалент, у складу са уговорима из којих настаје, уплаћује на посебан, регистрован рачун заложног повериоца, а што може представљати ефикасно средство обезбеђења у ситуацијама када је поверилац сигуран у редован приход залогодавца. Пре ступања на снагу наведених законских измена, предмет залогe су могла да буду само средства на рачуну која постоје у тренутку заснивања залогe (дакле, само до износа салда у моменту успостављања залогe),⁹ чиме су поштована ограничења која намеће начело специјалности.

Као заложено потраживање може се јавити и потраживање из банкарске гаранције које се сматра будућим потраживањем и које ће настати тек кад се испуне услови за наплату по гаранцији.¹⁰ Улога и значај залагања потраживања из банкарске гаранција све више добија на значају, нарочито у привредном саобраћају са елементом иностраности. Међународна трговинска комора је Једнообразним правилима за гаранцију унапредила процес унификације института обезбеђења потраживања банкарском гаранцијом на светском нивоу,¹¹ а самим тим је утицала и на сигурност правних субјекта различитих правних система при залагању потраживања обезбеђених банкарском гаранцијом.

⁸ Раденко Јотановић, „Регистрована залогa према Оквирном закону о залозима”, *Српска правна мисао*, Бања Лука, 2014, 21–22

⁹ Мишљење Министарства економије и регионалног развоја – Сектора за управне и надзорне послове у области привредних регистара број: 300–06–00–80/2011–09 од 20. маја 2011. године.

¹⁰ Исто.

¹¹ Саво Минић, *Правна обележја банкарске гаранције као институција обезбеђења потраживања*, Нови Сад, 2018, 13

У пракси најзаступљенији предмет регистроване залогe су моторна возила, а затим и различите машине и опрема.

IV. Реализација права намирења код регистроване залогe

Право заложног повериоца да, уколико дужник по доспелости не исплати обезбеђено потраживање, намири потраживање из вредности предмета залогe представља основно овлашћење заложног повериоца. Поступак намирења се састоји из два сегмента – прибављање државине на предмету залогe и уновчавање и намирење обезбеђеног потраживања из остварене вредности предмета.

1. Стицање државине предмета залогe

Моментом доспелости обезбеђеног потраживања заложни поверилац стиче *ex lege* право на државину предмета залогe и право да из вредности заложене ствари намири обезбеђено потраживање (главницу, камату, као и трошкове остварења наплате потраживања).

Како би покренуо поступак намирења свог обезбеђеног потраживања, заложни поверилац је дужан да Регистру залогe достави обавештење о намери да своје доспело потраживање намири из вредности предмета заложног права, а ради објављивања обавештења и уписа забележбе намирења. Исто обавештење заложни поверилац је дужан истовремено да пошаље и дужнику и залогодавцу, када то није исто лице, као и трећем лицу код кога се заложена ствар налази.¹²

Залогодавац је дужан да сарађује са заложним повериоцем у поступку намирења обезбеђеног потраживања из вредности предмета залогe, да заложном повериоцу пружи потребна обавештења ради успешне реализације намирења потраживања, да трпи намирење из предмета залогe, као и да се уздржава од радњи којима би се евентуално смањила вредност предмета заложног права и да предузме и друге радње

¹² Више није неопходно за започињање поступак намирења да обавештење буде достављено дужнику, а што је било обавезно пре ступања на снагу последњих законских измена, имајући у виду да је често долазило до злоупотребе овог права од стране дужника, који су избегавали пријем наведеног обавештења. Сада заложни поверилац и даље има обавезу обавештавања о намери намирења, али је уведена рок од 30 дана од дана објављивања обавештења, по чијем истеку, независно од тога да ли је обавештење примљено, поступак намирења се сматра започетим.

које су неопходне да би заложни поверилац могао да намири своје потраживање. Повреда наведених обавеза од стране залогодавца ствара право заложног повериоца на накнаду штете.

По објављивању обавештења о намери намирења потраживања из вредности предмета залогe, залогодавац више не може слободно располагати предметом залогe, без сагласности заложног повериоца. Ипак, забрана располагања не производи правно дејство према савесном прибавиоцу уколико залогодавац продаје предмет залогe у оквиру своје редовне делатности и прибавилац у том случају стиче право својине на предмету залогe без терета.

Залогодавац је дужан да, по објављивању обавештења, преда предмет заложног права или исправу која је неопходна за стицање државине заложном повериоцу на његов захтев, а заложни поверилац, по истеку рока од 30 дана од дана објављивања обавештења, има право да предмет узме у државину. Поставља се питање да ли наведено значи да заложни поверилац по истеку поменутог рока може да успостави државину применом дозвољене самопопоћи. Из тога што је Законом о основама својинскоправних односа¹³ одређено да држалац има право на самопомоћ против онога ко га неовлашћено узнемирава у државини или му је одузео, под условом да је опасност непосредна, као и да је самопомоћ нужна и да начин њеног вршења одговара приликама у којима постоји опасност, следи да само држалац чија је државина одузета има право да путем дозвољене самопомоћи уз испуњење додатних услова врати одузету ствар. Како поверилац регистроване залогe није над предметом залогe током трајања односа обезбеђења стекао државину предмета залогe, нема право да успостави државину применом дозвољене самопомоћи.¹⁴

Ради прибављања државине принудним путем, заложни поверилац покреће пред надлежним судом извршни поступак уз достављање овереног извода из Регистра залогe, са уписаном забележбом намирења, који представља извршну исправу, као и уговора о залози. Рокови за поступање у извршном поступку су кратки, у складу са начелом хитности извршног поступка – суд је дужан да о предлогу заложног повериоца одлучи у року од три дана од дана подношења захтева и поступак

¹³ Закон о основама својинскоправних односа, *Службени листи СФРЈ*, бр. 6/80 и 36/90, *Службени листи СРЈ*, бр. 29/96, *Службени гласник РС*, 115/2005 – др. закон.

¹⁴ Вид: М. Живковић, Д. Хибер, 199–201, те Никола Бодирога „Вансудски извршни поступак на основу Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2010, 338–340.

одузимања предмета залог се спроводи у истом року од дана доношења решења којим је усвојен предлог заложног повериоца. Такође, у року од три дана од дана пријема решења о одузимању предмета залог, залогодавац може уложити приговор, који не одлаже извршење, да повериочево потраживање или заложно право не постоји, или да је дуг исплаћен, уз обавезно подношење писмених доказа.

Такође, предвиђен је и посебан поступак у случају да је предмет заложног права због своје природе неподобан за пренос у државину када суд, на предлог заложног повериоца, може одредити администратора који ће се старати о предмету заложног права до тренутка намирења заложног потраживања. Овакав начин је подобан за обезбеђење намирења када се као предмет залог јавља удео у привредном друштву; међутим у досадашњој пракси примена ове одредбе није била нарочито заступљена.

2. Начини намирења потраживања обезбеђеног регистрованом залогом

Уговарање начина намирења потраживања обезбеђеног регистрованом залогом зависи од тога ко се јавља у улози залогодавца. Законодавац, у циљу спречавања евентуалне злоупотребе лоше материјалне ситуације залогодавца и његове нестручности, прописује различита правила намирења када је залогодавац физичко лице у односу на ситуацију када се у том својству јавља привредни субјект (привредно друштво, предузетник и друго физичко лице које у виду занимања обавља привредну делатност).

Наведено се види пре свега при законском уређењу могућности уговарања *lex commisorio* и „Марцијанског пакта”.¹⁵ Када је залогодавац физичко лице, наведене одредбе се могу уговорити тек по доспелости обезбеђеног потраживања. Осим тога, законодавац прописује одређена посебна правила чија је функција заштита залогодавца и када је реч о могућности уговарања вансудске продаје предмета залог.

¹⁵ *Lex commisorio* представља клаузулу којом се одређује да ће, уколико дужник не испуни своју обавезу о доспелости, својина на предмету заложног права прећи на заложног повериоца, док „Марцијански пакт” представља одредбу уговора о залози која овлашћује повериоца да по доспелости ненамиреног потраживања може предмет залог продати по унапред одређеној цени или по истој цени га задржати за себе

а) Судска продаја предмета залогe

Након објављивања обавештења о намери намирења обезбеђеног потраживања у Регистру залогe, заложни поверилац може захтевати од суда доношење одлуке о продаји предмета залогe на јавној продаји, у складу са одредбама којим је уређен извршни поступак. У циљу заштите залогодавца, законодавац одређује да, уколико би трошкови јавне продаје били несразмерно велики у односу на вредност предмета залогe, суд може одлучити да заложни поверилац предмет залогe прода по цени утврђеној проценом стручњака, или да га задржи за себе по тој цени.

У досадашњој судској пракси поставило се питање схватања одредбе о намирењу потраживања обезбеђених регистрованом залогом судским путем. Наиме, судови су поступак судског намирења регистроване залогe схватили као посебан вид судског извршног поступка, који није био детаљније уређен Законом о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, а ни Закон о извршењу и обезбеђењу није садржао посебне одредбе које се односе на наведени вид намирења потраживања. Судска пракса је стајала при ставу да

„Продаја судским путем није регулисана ни било којим другим процесним законом. ... Ако не постоје одредбе о поступку, ако не постоји процесни закон који регулише процедуру за остварење неког права, онда и одредбе материјалног права не могу имати своју ефикасну примену, те право може остати прокламовано, а непримењиво и принудно неоствариво. Право да од суда затражи судску продају зложених ствари, залогопримац има према одредбама Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, али ниједан закон не прописује процедуру по којој би то право могао остварити. Зато исто и није фактички остварљиво, па постоји потреба да законодавац на посебан начин уреди ово питање и попуни правну празнину”.¹⁶

У правној теорији као потенцијални одговор на наведену „забуну” суда указивало се на одредбе Закона о облигационим односима које се примењују на продају предмета залогe ради намирења потраживања обезбеђених ручном залогом, које такође не уређују детаљно поступак намирења, а примењују се као такве већ дужи низ година.¹⁷

Последица наведеног правног става судске праксе да се у конкретном случају ради о *sui generis* поступку намирења је то да је законодавац

¹⁶ Одговори на питања трговинских судова који су утврђени на седницама Одељења за привредне спорове Вишег трговинског суда одржаним 28. октобра 2009. и 24. новембра 2009. године и на седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове одржаној дана 29. октобра 2009. године, *Судска пракса трговинских судова – Билтен* бр. 3/2009 (неојшребно изостављено).

¹⁷ Вид: Н. Бодирoга, 344–345 и М. Живковић, Д. Хибер, 204–205.

последњим изменама Закона о извршењу и обезбеђењу,¹⁸ додао нови члан којим изричито предвиђа да се судско извршење ради намирења новчаног потраживања на основу извода из регистра залогe као извршне исправе спроводи по одредбама тог закона, а које уређују поступак извршења ради намирења новчаног потраживања на покретним стварима. Осим наведене законске измене, законодавац је и последњим изменама Закона о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар изричито прописао да се извршење спроводи у складу са законом који уређује поступак извршења и обезбеђења.

Поступак судског намирења покреће се предлогом за извршење на основу извршне исправе, овереног извода из регистра залогe са уписаном забележбом намирења, а извршење на покретним стварима се спроводи пописом и проценом ствари, продајом тих ствари и намирењем заложног повериоца, као извршног повериоца из продајне цене.

Законом о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар нису посебно изузете од могућности залагања ствари које су Законом о извршењу и обезбеђењу изузете од извршења, а ради обезбеђења основне егзистенције дужника (одећа, обућа, постељина, посуђе, храна, ордење, медаље, помагала потребна особи са инвалидитетом, кућни љубимац...), те се поставља питање шта би се десило у ситуацији када би се као предмет залогe јавила одређена ствар која је изузета од извршења и да ли таква ствар уопште може бити предмет регистроване залогe. Иако би залагање ствари које су изузете од извршења представљале прилично сигурну гаранцију за извршење обавезе, ипак је потребно повући одређене прихватљиве границе, које не би утицале на основне људске потребе и достојанство.¹⁹ Осим наведеног, имајући у виду да се Закон о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар изричито позива на одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу при намирењу, сматрам да намирење из предмета залогe, који је изузет из извршења сагласно одредбама закона који уређује извршни поступак, не би било могуће ни дозвољено, а тиме ни залагање таквог предмета не би било сврсисходно и изгубило би једну од својих функција.

Продаји покретних ствари се може приступити по правноснажности решења о извршењу, а продаја се може спровести путем усменог надметања или непосредном погодбом. Начин продаје одређује над-

¹⁸ Закон о извршењу и обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019.

¹⁹ Вид: Н. Тешић (2003) 119.

лежни јавни извршитељ који спроводи извршење, закључком о продаји покретне ствари, а при чему се руководи постизањем најповољније цене. Продаја јавним надметањем одређује се ако ствар има већу вредност или се очекује да се прода по цени већој од процењене вредности, али независно од начина продаје коју је одредио јавни извршитељ, странке могу да се споразумеју о продаји ствари непосредном погодбом.

Продаја путем јавног надметања одржаће се по протеку рока од најмање 15, а највише 30 дана од дана објављивања закључка о продаји покретне ствари на огласној табли Коморе јавних извршитеља. Закон о извршењу и обезбеђењу одређује најнижу цену по којој ствар може бити продата на јавном надметању и она износи 70% од процењене вредности ствари, када је реч о првом јавном надметању, а 50% од процењене вредности ствари на другом јавном надметању. У ситуацији када и друго јавно надметање не буде успешно, обзиром да је дозвољено одржавање највише два јавна надметања, извршни поверилац има право да у року од 15 изабере намирење продајом ствари непосредном погодбом или преносом права својине на ствари.

Предмет залог се може продати непосредном погодбом у циљу намирења потраживања уколико је тако одређено закључком о продаји, ако се странке тако споразумеју или ако после неуспеха другог јавног надметања извршни поверилац тако одабере.

б) Вансудска продаја предмета залог

За разлику од поступка судске продаје предмета залог, вансудско намирење је уређено непосредно одредбама Закона о заложном праву на покретним стварима и правима уписаним у регистар. Да би се спровела вансудска продаја предмета залог ради намирења потраживања неопходно је да ова врста продаје буде пуноважно уговорена. Као што је већ наведено, када је реч о уговарању вансудског начина намирења, законодавац пружа посебну заштиту физичким лицима која успостављају заложно право ради обезбеђења потраживања насталих ван оквира њихове делатности, те ова лица могу уговорити да ће предмет залог бити продат на вансудској продаји тек по доспелости потраживања које је обезбеђено.

Вансудска продаја предмета залог се може спровести по истеку рока од 30 дана од дана објављивања обавештења о намери намирења потраживања из вредности предмета залог. Извод из Регистра залог са уписаном забележбом намирења овлашћује заложног повериоца да

у име и за рачун власника заложене ствари закључи уговор о продаји предмета залог у поступку вансудског намирења.

Уговором о залози је могуће уговорити да се предмет залог може продати на јавној продаји путем надметања по текућој или берзанској цени. Уколико предмет нема тржишну или берзанску цену,²⁰ уговором се може предвидети да заложни поверилац може предмет залог продати на начин на који би то учинио разуман и пажљив човек, чувајући интересе дужника и залогодавца. Заложни поверилац може поверити спровођење јавне продаје и стручном лицу које се редовно бави таквом делатношћу. У наведеној ситуацији заложни поверилац и лице коме је поверена продаја предмета заложног права солидарно су одговорни залогодавцу уколико му проузрокују штету приликом продаје.

Обавештење о месту и времену одржавања вансудске продаје објављује се на интернет страници Регистра залог најмање 15 дана пре дана одржавања вансудске продаје. Пропуштање подношења захтева за објављивање наведеног обавештења не утиче на пуноважност продаје и намирења, али може створити обавезу накнаде штете за заложног повериоца, уколико је иста таквим поступањем причињена залогодавцу или дужнику.

Избегавање улоге суда у поступку вансудског намирења и чињењем тог поступка бржим и економичнијим не може довести до занемаривања сигурности и интереса дужника, те Законом предвиђена посебна тужба којом залогодавац може заштити своја права при вансудском намирењу потраживања. Залогодавац наведену тужбу може поднети надлежном суду у року од 30 дана од дана уписа почетка намирења у Регистар залог, а дужан је да докаже да обезбеђено потраживање заложног повериоца или заложно право не постоји, да обезбеђено потраживање није доспело за наплату или да је дуг исплаћен. Подношење ове тужбе не спречава поступак намирења, осим ако залогодавац поднесе јавну исправу или приватну исправу оверену на законом прописан начин која садржи доказ да повериочево потраживање или заложно право не постоји, да потраживање није доспело за наплату или да је дуг исплаћен. У наведеном случају суд би могао донети решење о успостављању привремене мере којом би наложио прекид поступка вансудског намирења потраживања до правноснажног окончања спора.

²⁰ Тржишна цена предмета залог се одређује према цени по којој се иста или слична ствар редовно продаје под уобичајеним околностима на месту и у време продаје предмета заложног права. Уколико у месту и у време продаје предмета заложног права ствар нема тржишну цену, узима се у обзир цена на најближем тржишту. Берзанска цена представља цену по којој се исте или сличне ствари продају на најближој берзи.

По намирењу потраживања код судске продаје суд ће решењем одредити брисање заложног права из Регистра залогe, односно заложни поверилац ће код вансудске продаје издати исправу на основу које ће залогодавац или нови власник предмета залогe захтевати брисање заложног права из Регистра залогe, а ово доводи до коначног престанка заложног права.

V. Закључна разматрања

Право обезбеђења у правном систему Републике Србије доживљава велики напредак усвајањем института регистроване залогe која се може успоставити на широко постављеном кругу предмета, без предаје предмета у државину заложном повериоцу. Ово је олакшало пословање и утицало на раст кредитне способности заложних дужника који, и након залагања предмета залогe, могу да наставе да га користе, те тиме и да лакше и брже испуне своју новчану обавезу према заложном повериоцу. На овај начин су разрешени и проблеми који су били уочљиви у примени традиционалне ручне залогe. Осим тога, кроз ефикасно уређење поступка намирења, као и кроз обезбеђење једноставног поступка уписа, кратких рокова за одлучивање о регистрационим пријавама и објављивање података, овај институт је увећао сигурност како заложних повериоца да ће њихово потраживање бити успешно намирено, тако и трећих лица, која би евентуално била заинтересована за стицање одређеног права на предмету залогe. Иако су уочљиви и одређени недостаци овог правног института, сматрам да је његова примена на узлазној путањи, те да ће се даљим законским уређењем, као и даљим формирањем праксе, пронаћи целисходна решења за уклањање недостатака.

Maја Mladenović

attorney at law in Belgrade,

PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade

SETTLEMENT OF THE RECEIVABLES SECURED BY REGISTERED PLEDGE

Summary

Proper fulfillment of obligations and successful settlement of receivables are the ultimate goal of legal entities in established legal relations and certainty in the fulfillment of the debtor's obligation is the basis for building a modern legal and economic system. In order to facilitate the realization of the stated goal and higher security, even in the Babylonian law, we come across institutes that ensure the

orderly settlement of receivables. In parallel with the development of society, the collateral claims throughout history change their forms, adapt to the economic needs of legal entities and in modern legal systems continue to search for mechanisms that eliminate the shortcomings of traditional types of pledges. In this article we will limit ourselves to the procedure, advantages and disadvantages of the receivables secured by the registered pledge. In addition to the analysis of the institute of the registered pledge, procedure of activation, settlement of receivables from the subject of registered pledge, the article also presents an analysis of data contained in the Pledge Register, as an indicator of the position of this institute in practice.

Key words: registered pledge, securing claims, settlement of receivables

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

UDK:

Јелена Милутиновић
адвокат у Београду

НАПОМЕНЕ О УСКЛАЂЕНОСТИ ПРОПИСА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ О ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ СА ПРОПИСИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сажетак:

У тексту се разматра усклађеност законодавства Републике Србије са правном регулативом Европске уније у области заштите животне средине и климатских промена. Ауторка, на основу извештаја органа Европске уније, те примера из поступака доношења прописа и њихове примене, закључује да су прописи у одређеној мери хармонизовани са комунитарним правом, али да су организација система, административни капацитети и пракса још далеко од задовољавајућих стандарда.

Кључне речи: заштита животне средине, климатске промене, комунитарно право, приступни преговори, европске интеграције, хармонизација права

I. Уводне напомене

Пре скоро 30 година, тачније 1993. године, министри заштите животне средине чланица Европске уније су, на другој Министарској конференцији „Животна средина за Европу” у Луцерну у Швајцарској,

покренули израду Прегледа стања животне средине за земље у транзицији, који су уврштени у редован програм Европске комисије. За Републику Србију Комисија је до сада три пута израђивала Преглед стања животне средине – и то први 2002. године, када је Србија била део СР Југославије, затим 2007. године и последњи 2015. године.

Од 2002. до 2015. године Република Србија је поново успоставила Министарство заштите животне средине – дакле, јасно је исказала жељу да се овој области посвети посебна пажња. У септембру 2006. године, Република Србија је усвојила Устав који у члану 74. предвиђа следеће:

„Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању.

Сви су, посебно Република Србија и Аутономна Покрајина, одговорни за заштиту животне средине.

Свако је дужан да штити и унапређује животну средину проглашава право сваког грађанина на здраву животну средину и право на тачну и благовремену информацију о стању животне средине.”

Споразумом о стабилизацији и придруживању,¹ који је ступио на снагу 1. септембра 2013. године, Србија је преузела, као једну од најважнијих обавеза, обавезу усклађивање законодавства са правом Европске уније.²

Од доношења Устава и закључења ССП-а Србија је усвојила низ закона, подзаконских аката и стратегија у области животне средине. У овом тексту се разматра само усаглашеност правне регулативе Републике Србије са законодавством Европске уније у процесу придруживања, а не и проблеми који су настали у самом доношењу релевантних законских и подзаконских аката, или у њиховом спровођењу у пракси, а који су бројни и на које и Европска унија указује.

Право Европске уније садржи одредбе којима се уређује борба против климатских промена, затим одредбе које се тичу квалитета воде и ваздуха, управљање отпадом, који уређују заштиту природе, индустријско загађење, хемикалије, буку и цивилну заштиту. Европска унија је посвећена очувању, увећању и заштити природног капитала ЕУ, те здрављу и добробити грађана и спречавању ризика повезаних са животном средином. Ово је навела Европска комисија у свом Саопштењу од

¹ Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, с друге стране – ССП, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 83/2008.

² ССП, чл. 72.

11. децембра 2019. године којим је представила Европски зелени договор Европском парламенту, Европском савету, Савету ЕУ, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона. Овим Договором Комисија је исказала преданост Европске уније да се суочи са изазовима у области климе и животне средине. Навела је, такође, да се сваке године атмосфера све више загрева, а клима мења. Многе биљне и животињске врсте на планети су угрожене, шуме и океани се загађују и уништавају. Европски зелени договор представља нову стратегију раста која настоји да ЕУ трансформише у праведно и просперитетно друштво са модерном, конкурентном привредом заснованој на ефикасној потрошњи ресурса, где 2050. године неће бити нето емисија гасова са ефектом стаклене баште и где привредни раст није повезан с потрошњом ресурса. Иако је Европска комисија ово Саопштење представила органима држава чланица, истакла је и да се ова амбиција Европског зеленог договора неће остварити самосталним деловањем Европе, с обзиром на то да су проблеми који се тичу климатских промена, животне средине и очувања биолошке разноврсности глобалног карактера и да се не могу сместити унутар националних граница.

Проблематика области животне средине и климатских промена, те усаглашеност са законодавством ЕУ, смештена је у приступним преговорима између Европске уније и Републике Србије у поглавље бр. 27. Последњи извештај Европске комисије, који се односи и на ово поглавље, је годишњи извештај за 2020. годину, у којем је констатован незнатан напредак Србије у заштити животне средине.

II. Особености правне регулативе у области заштите животне средине

Правна регулатива у области заштите животне средине Европске уније, а последично и Србије, врло је комплексна и садржана је у више различитих правних извора.

1. Уговор о Енергетској заједници

Република Србија је 2006. године, заједно са скоро свим државама у региону, и то са Албанијом, Бугарском, Босном и Херцеговином, Хрватском, Бившом Југословенском Републиком Македонијом (сада Северна Македонија), Црном Гором, Румунијом, Привременом Мисијом Уједињених нација на Косову (у складу са Резолуцијом 1244 Савета без-

бедности Уједињених нација), са једне стране, и са Европском заједницом, са друге стране, закључила Уговор о оснивању Енергетске заједнице.³

Задатак Енергетске заједнице је, према одредбама Уговора, да уреди односе између уговорних страна и да створи правни и економски оквир за тзв. „мрежну енергију” да би се, између осталог, унапредило стање животне средине у погледу мрежне енергије и са њом повезаном енергетском ефикасношћу, подстицало коришћење обновљивих извора енергије и утврдили услови за трговину енергијом на јединственом регулаторном простору,

Мрежна енергија обухвата, сходно члану 2. Уговора, секторе електричне енергије и гаса који су обухваћени применом Директива Европске уније бр. 2003/54/ES и 2003/55/ES.

Активности Енергетске заједнице обухватају:

- а) спровођење релевантног *acquis communautaire* о енергетици, заштити животне средине, конкуренцији и обнављању извора са стране уговорница, како је прописано у члану 2. овог Уговора, прилагођено како институционалном оквиру Енергетске заједнице, тако и специфичној ситуацији сваке уговорне стране;
- б) успостављање посебног регулаторног оквира који ће омогућити ефикасно функционисање тржишта мрежне енергије широм територије уговорних страна и делом територије Европске заједнице, укључујући и стварање јединственог механизма прекограничног преноса односно транспорта мрежне енергије и надгледање једностраних мера заштите;
- ц) стварање тржишта мрежне енергије без унутрашњих граница за све стране уговорнице, укључујући координацију уживања испомоћи у случају озбиљних поремећаја у енергетским мрежама или спољних поремећаја, а које може обухватити и остварити заједничке спољне трговинске политике у енергетици.

„*Acquis communautaire* о заштити животне средине”, за потребе овог Уговора, обухвата пре свега: (а) Директиву Савета 85/337/EES од 27. јуна 1985. године о процени утицаја одређених јавних и приватних пројеката на животну средину, са изменама и допунама из Директиве Савета

³ Закон о ратификацији Уговора о оснивању Енергетске заједнице између Европске заједнице и Републике Албаније, Републике Бугарске, Босне и Херцеговине, Републике Хрватске, Бивше Југословенске Републике Македоније, Републике Црне Горе, Румуније, Републике Србије и Привремене Мисије Уједињених нација на Косову у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација, *Службени гласник РС*, бр. 62/2006.

97/11/ES од 3. марта 1997. године и Директиве 2003/35/ES Европског парламента и Савета од 26. маја 2003. године; (б) Директиву Савета 1999/32/ES од 26. априла 1999. године која се односи на смањење садржаја сумпора у појединим течним горивима и која мења и допуњује Директиву 93/12/EEС; (в) Директиву 2001/80/ES Европског парламента и Савета од 23. октобра 2001. године о ограничењу емисија одређених загађивача у ваздух из великих ложишта; и (г) члан 4 (2) Директиве Савета 79/409/EEС од 2. априла 1979. године о очувању дивљих птица.

Овим није исцрпљен списак прописа Европске уније који се тичу области заштите животне средине, које у своје законодавство треба да унесе Србија и да делотворно примени.

2. Преговарачка позиција Србије – Поглавље 27

Као што је већ наведено, поглавље које се односи на заштиту животне средине, а које је Република Србија отворила приликом отпочињања приступних преговора са Европском унијом је Поглавље 27. Од отпочињања приступних преговора, па све до сада, Србија је извршила велики број измена постојећих законских, подзаконских аката, те донела нове прописе из ове области. Међутим, да ли због бројне регулативе⁴ или неспремности администрације да суштински приступи овој теми, Република Србија, према ставу надлежних институција Европске уније, и даље није у потпуности отклонила све проблеме који су специфични за ову област. Тако да су у 2020. години поновљене следеће препоруке Европске уније из 2019. године:

„Србија би нарочито требало да значајно повећа амбиције у области постизања зелене транзиције, те да настави да се концентрише на:

- повећавање административних и финансијских капацитета републичких и локалних институција и органа, нарочито Агенције за заштиту животне средине и инспекције за заштиту животне средине, вршење расподеле и коришћење средстава приходованих од накнада за заштиту и унапређење животне средине у сврхе заштите животне средине, изградњу делотворног институционалног оквира управљања инвестицијама у области заштите животне средине и веће унапређење међуинституционалне координације, нарочито међу институцијама на републичком и локалном нивоу;

⁴ Само у 2021. години, и то у периоду јануар–март, Европска унија је, на пример, усвојила 28 нових прописа у области заштите животне средине.

- појачавање рада на спровођењу и извршавању, где, између осталог, спада затварање неусловних депонија које нису у складу са правним прописима, инвестирање у мере за смањење количине отпада, разврставање и рециклажа отпада, побољшање праћења (мониторинга) квалитета ваздуха, побољшање управљања речним сливовима и припрема активности везаних за мрежу Натура 2000;
- спровођење Споразума о клими из Париза, између осталог, усвајањем свеобухватне стратегије климатских промена која би била усклађена са оквиром ЕУ за климатску и енергетску политику за период до 2030. године и ваљано интегрисана у све релевантне секторе, те изградом Националног енергетског и климатског плана у складу са обавезама које прописује Енергетска заједница.”

Посебна околност која је отежала затварање овог поглавља у приступним преговорима и подробније бављење заштитом животне средине је пандемија корона вируса која је задесила целу планету почетком 2020. године. Како је то утицало на животну средину и њено унапређивање у Републици Србији? Наиме, 2016. године, Република Србија је основала Зелени фонд ради евидентирања средстава намењених финансирању припреме, спровођења и развоја програма, пројеката и других активности у области *очувања, одрживој коришћења, заштите и унапређивања животне средине*, и то за:

- 1) заштиту, очување и побољшање квалитета ваздуха, воде, земљишта и шума, као и смањење утицаја климатских промена и предузимање мера адаптације, укључујући заштиту озонског омотача;
- 2) санацију одлагалишта отпада, смањење настајања отпада, поновну употребу, третман, односно поновно искоришћење и одлагање отпада;
- 3) програме, пројекте и друге инвестиционе и оперативне активности из области управљања отпадом, у складу са законом којим се уређује управљање отпадом;
- 4) увођење чистије производње за рад постројења и обављање активности, као и за прилагођавање захтевима заштите животне средине;
- 5) технологије и производе који смањују оптерећење и загађење животне средине;
- 6) заштиту и очување биодиверзитета, збрињавање повређених, болесних, одузетих или заплених примерака дивље флоре и фауне, укључујући активне мере заштите као што су реинтродукција, репулација и одржавање станишта;
- 7) подстицање одрживог коришћења заштићених подручја;

- 8) унапређивање и изградњу инфраструктуре за заштиту животне средине, посебно за заштиту од буке, као и за израду стратешких карата буке и акционих планова;
- 9) подстицање коришћења обновљивих ресурса;
- 10) подстицање еколошки прихватљивог вида транспорта;
- 11) подстицање одрживог развоја, осим пројеката унапређења енергетске ефикасности;
- 12) оперативни рад и даљи развој мониторинга и информационог система;
- 13) унапређење система информисања о стању животне средине, праћење и оцењивање стања животне средине, као и увођење система управљања животном средином;
- 14) подстицање образовних, истраживачких и развојних студија, програма, пројеката и других активности у области заштите животне средине, укључујући и демонстрационе активности;
- 15) финансирање превентивних мера ради спречавања удеса;
- 16) финансирање интервентних мера у ванредним околностима загађивања животне средине, рекултивацију и санацију загађеног простора у складу са чланом 66. закона којим се уређује заштита животне средине;
- 17) уклањање извора јонизујућих зрачења из радиоактивних громобрана и збрињавање напуштених извора јонизујућих зрачења непознатог власника, односно корисника;
- 18) унапређивање и изградњу инфраструктуре за заштиту од јонизујућих и нејонизујућих зрачења;
- 19) рекултивацију и санацију историјског загађења (јаловишта, индустријске депоније и сл.);
- 20) финансирање програма еколошког образовања и јачања јавне свести о питањима очувања животне средине и одрживог развоја;
- 21) суфинансирање пројеката који се финансирају из претприступне помоћи Европске уније, међународне развојне помоћи и других финансијских извора који захтевају суфинансирање;
- 22) финансирање националних контрибуција у складу са ратификованим међународним конвенцијама и протоколима;
- 23) развој јавно-приватног партнерства у активностима заштите и унапређивања животне средине;
- 24) финансирање других активности у складу са законом.

Међутим, према преговарачкој позицији коју је Република Србија доставила Европској унији у јануару 2020. године, Зелени фонд још увек

није оперативан, средства планирана за 2019. годину нису у потпуности искоришћена, а буџет фонда за 2020. годину је смањен за 25% како би се тим средствима финансирале новонастале потребе изазване избијањем пандемије *COVID-19*.

Да ли је Србија до 2021. године, дакле 8 година од ступања на снагу, а више од 13 година од потписивања ССП-а, ускладила своје законодавство са законодавством Европске уније? На ово питање одговор је још увек негативан. Ово се може илустровати, поред оцена органа Европске уније, и неким конкретним примерима.

Тако је у јуну 2021. године објављен је нацрт Закона о заштити од буке у животној средини. Предвиђене измене закона,⁵ како је то наведено у образложењу нацрта, имају за циљ потпуно усклађивање ове области са Директивом Европског парламента и Савета 2002/49/ЕЦ о процени и заштити од буке у животној средини. Међутим, одређено је да јавна расправа о овом важном сегменту заштите животне средине траје у јуну 2021. године, краће од месец дана.

Измене Закона о заштите природе⁶ су, у форми нацрта, објављене још 2019. године, али се још нису нашле у процедури пред Народном скупштином.

Приход остварен од накнада за заштиту и унапређење животне средине не планира се и не расподељује за финансирање заштите животне средине, већ се средства преусмеравају у друге сврхе.

Србија нема делотворан институционални оквир за управљање инвестицијама у животну средину – дакле, нема ни план, нити делотворан програм пројеката који имају најзначајнији утицај на животну средину. Такође, што се нарочито показало код улагања, односно подстицања изградње мини хидроелектрана, одлуке о улагању се не заснивају на студијама изводљивости и техничким пројектима у складу са праксом Европске уније. Србији су од стране Европске уније замерени и нетранспарентни поступци јавних набавки.

У овом погледу треба подсетити и на недавно донету Уредбу о критеријумима за одређивање активности које утичу на животну средину према степену негативног утицаја на животну средину који настаје обављањем активности, износима накнада,⁷ којом је прописана обавеза

⁵ Сада је на снази Закон о заштити од буке у животној средини, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009 и 88/2010.

⁶ Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010 – испр., 14/2016 и 95/2018 – др. закон.

⁷ Уредба о критеријумима за одређивање активности које утичу на животну средину према степену негативног утицаја на животну средину који настаје

плаћања такозване еко-таксе. Један број предузетника поднео је иницијативу Уставном суду за оцену сагласности са законом односно Уставом ове Уредбе. Као разлог за укидање наведене таксе у овој иницијативи се, између осталог, наводи и да сви будући намети намењени екологији треба да буду усклађени са законима и да се мора предвидети независно контролно тело сачињено од представника еколошких организација које ће контролисати да ли се средства намењена за екологију троше искључиво наменски, јер то сада није случај.

Преговарачка позиција Србије се, према извештајима Европске комисије о поглављу 27, заснива на провери усаглашености права, посебно у областима квалитета ваздуха, управљања отпадом, квалитета воде, заштити природе, индустријског загађења и управљања ризиком, области хемикалија, буке, цивилне заштите и климатских промена.

Извештајем Европске комисије за 2020. годину замерено је непостојање адекватног административног капацитета (непостојање релевантних инспекцијских служби), како на републичком, тако и на локалном нивоу, и предложено, између осталог, побољшање израде закона, омогућавање довољно времена за консултације у процесу израде прописа и закона и обезбеђење квалитета јавних расправа. Законе у области процене утицаја на животну средину, Европска унија наглашава, треба додатно ускладити и побољшати њихово спровођење.

Нарочито је, према Европској унији, проблематичан Закон о планирању и изградњи у делу у којем је прописано да се процена утицаја на животну средину врши након издавања грађевинске дозволе, што је у супротности са њеним прописима.

Треба подвући да је Србија у области квалитета ваздуха постигла добар ниво усклађености с правним тековинама ЕУ. Додуше, оно што је посебно истакнуто у извештају, јесте и споро спровођење закона у овој области, а затим и непостојање односно неспровођење планова квалитета ваздуха (у 2018. години је, на пример, у 12 градова премашена граница толеранције у погледу одступања од стандарда).

Област управљања отпадом је, према оценама ЕУ, усклађена са њеним законодавством, али је констатовано да је спровођење националног законодавства у овој области за сада без резултата, с обзиром на рану фазу спровођења тек донетих прописа.

За област квалитета воде је оцењено да је постигнута умерена усклађеност законских прописа, али да није начињен напредак, на при-

мер, у раду на Акционом плану за спровођење Стратегије управљања водама. Затим су изнете бројне примедбе, између осталог, и поводом ризика од поплава, за који Србија, упркос поплавама из 2014. године, није израдила чак ни мапу опасности од поплава и ризика од поплава за сва релевантна подручја.

Иста је ситуација и са заштитом природе, у којој области се, како је наведено, измене закона очекују већ две године, као и са индустријским загађењем и управљањем тим ризиком, са заштитом од ризика хемикалија, буке и у погледу цивилне заштите и климатских промена.

Дана 10. новембра 2020 године, у Софији, на Самиту Западног Балкана, у којем је учествовала и Србија, у оквиру иницијативе Берлинског конгреса, потписана је Декларација о Зеленој агенди за Западни Балкан, којом је утврђена посвећеност деловању у следећих пет области:

1. клима, енергетика, мобилност;
2. циркуларна економија;
3. смањење загађења;
4. одржива пољопривредна и прехранбена производња;
5. биодиверзитет.

На истом састанку лидери земаља Западног Балкана су се обавезали да ће заједно са ЕУ радити на постизању угљеничне неутралности континента до 2050. године, да су посвећени процесу преласка са линеарне на циркуларну економију, да ће смањити загађење ваздуха, воде и земљишта на Западно Балкану, да ће радити на обезбеђењу трансформације пољопривредног сектора, минимизирању његовог негативног утицаја на животну средину и климу, те да ће радити на дефинисању оквира за биодиверзитет после 2020. године и на развоју дугорочне стратегије заштите и обнављања екосистема и богатог биодиверзитета.

Посебно је подвучена обавеза *повећања административних капацитета* за спровођење Зелене агенде за Западни Балкан у погледу праћења, унапређења и усклађивања са обавезама у области заштите животне средине, те за обезбеђивање ефективних механизма за учешће јавности, приступ информацијама, приступ правди у области заштите животне средине и извештавање о животној средини.

Србија није једина држава, па ни једина држава у региону, која се бори са проблемима у овој области. Но, све указује да је проблеме у стварању одговарајућег правног оквира, те ефикасно спровођење прописа у пракси могуће превазићи подробним, конструктивним, посве-

ћеним бављењем овом темом од стране државних органа и свих релевантних друштвених фактора. Заштита животне средине је први и основни услов за одрживи развој друштва.

III. Уместо закључка

Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању – то је цивилизацијско достигнуће. Државе у остваривању овог људског права имај посебну одговорност. У овом погледу су и Република Србија и аутономна покрајина, и локалне самоуправе одговорне за заштиту животне средине. Ово излагање се односи искључиво на усклађеност права Републике Србије са законодавством ЕУ. Но, аутор сматра да је, управо ради будуће усклађености та два правна система, али и остваривања прокламованих циљева Републике Србије и ЕУ, неопходно истаћи следеће: у складу са уставном обавезом, Република Србија мора да омогући стручњацима из области заштите животне средине да активно учествују у поступку израде прописа у овој области, али и да обични грађани и њихова удружења суштински учествују у јавним расправама о законима, за које ће бити предвиђен одговарајући, дужи временски оквир (уместо досадашњег од две или три недеље). Просто преписивање прописа ЕУ, њихова пука, формална трансплантација у српски правни систем, без суштинске, подробне анализе постојећег стања, потреба и циљева који треба да буду испуњени, неће омогућити пуну, суштинску усаглашеност са законодавством ЕУ. Србија нема делотворан институционални оквир за управљање инвестицијама у животну средину и то је неопходно израдити што пре. Још горе од немогућности или застоја у усаглашавању два права је само формално, а не и фактичко усаглашавање, што може имати за последицу катастрофалне ефекте по животну средину и климатске промене. Најбоље време за отпочињање истинског, како правног односно формалног, тако и фактичког усаглашавања права и правог приступа заштити животне средине је давно прошло, а следеће најбоље време је управо садашње.

Jelena Milutinović

attorney at law in Belgrade

NOTES ON HARMONIZATION OF LAWS OF THE REPUBLIC OF SERBIA WITH
EU REGULATIONS FRAMING PROTECTION OF ENVIRONMENT

Summary:

The paper considers degree of harmonization of Serbian laws with EU regulations in the field of environmental protection and climate changes. The author concludes, on the basis of EU reports and insight in domestic procedure in promulgation of laws and their implementation, that Serbian laws, to certain extent, correspond to laws of EU, but that organization of system, administrative capacities and application of laws in practice are far behind the acceptable standards.

Key words: environmental protection, climate changes, community law, *acquis communautaire*, accession negotiations, European integrations, harmonization of laws

UDK

Петар Учајев

адвокат из Београда

КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗАЗИВАЊЕ ПАНИКЕ И НЕРЕДА – ПРИМЕНА ЧЛАНА 343 КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА У ПРАКСИ

Сажетак:

У прилогу се анализира кривично дело *изазивања панике и нереда* из члана 343 Кривичног законика. На конкретном примеру из праксе, на основу ставова из оптужног предлога, припреме бранилаца за одбрану, навода из првостепене и другостепене пресуде, те навода тужилаца изнетих у жалби на првостепену пресуду и одговора на жалбу, приказано је како треба истражити да ли постоји кривична одговорност односно како ваља тумачити када радње учиниоца (изношење и проношење лажних вести и тврдњи) доводе до инкриминисаних последица (изазивање панике, теже нарушавање јавног реда или мира, или осујећење или значајније ометање спровођење одлука и мера државних органа или организација које врше јавна овлашћења); исто је учињено и у погледу тежег облика кривичног дела (када је дело учињено путем средстава јавног информисања или сличних средстава или на јавном скупу). Аутор закључује да су ставови које су судови заузели у конкретном случају посебно значајни у времену пандемије изазване вирусом *Covid 12*, када се у јавности проносе разне вести и гласине чија је веродостојност под знаком питања.

Кључне речи: паника, нереди, медији, Кривични законик

І. Увод

„Није књиговодство, али је битно! Београђани!!! Немојте пити воду са чесме наредна два дана. Просуо се метан грешком пун канцерогених честица. Сад ми јавила другарица јер јој муж ради у Водоводу.”

Овако је гласила порука коју је окривљена Д.М. 13. јуна 2018. године у 20.15 часова послала са свог мобилног телефона на *Фејсбук* групу „Књиговодство-рачуноводство”. За ову поруку је Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминал у завршној речи дана 29. септембра

2020. године тражило да се окривљеној изрекне условна осуда са утврђеном казном затвора у трајању од шест месеци која се неће извршити уколико у року проверавања од две године не изврши ново кривично дело, те предложило изрицање мере безбедности одузимања мобилног телефона као предмета којим је дело извршено.

Претходно је, дана 18. марта 2019. године, Више јавно тужилаштво у Београду, Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминал, поднело оптужни предлог против Д.М. стављајући јој на терет да је слањем наведене поруке на Фејсбук групу „Књиговодство-рачуноводство” која броји 16.400 чланова (од којих је њих око 200 активно), извршила кривично дело *изазивање панике и нереда* из члана 343 став 2. у вези са ставом 1 Кривичног законика. Образлажући разлоге оптужног предлога Тужилаштво је тврдило да је због таквог објављивања вести, односно њеног проношења настала паника у ЈКП „Београдски водовод и канализација”, те да су сви запослени морали да подносе додатне извештаје, те да је настала паника и међу становништвом будући да су се грађани и институције у великом броју обраћали овом Предузећу уплашени за своје здравље и безбедност.

На наведене околности предложено је саслушање запослених у ЈКП „Београдски водовод и канализација”, а посебно директора Сектора безбедности.

На „страни” тужилаштва налазила се и јавност, односно околност да је Д.М. у средствима јавног информисања унапред осуђена без суда и пресуде, називана људским олошем и бројним погрдним изразима, док се њено име повезивало и са изазивањем протеста због поскупљења горива који су се догодили пре инкриминисаног догађаја (са којима она, наравно, није имала никакве везе). Подсетимо се и чињенице да је таква вест била и на телевизији, и то на свим вестима, те да је, чак, тадашњи заменик градоначелника Града Београда јавно пио воду из бокала и са чесме у тоалету.

II. Ставови тужилаштва, одбране и суда

1. Елементи кривичног дела

Одбрана окривљене (мајка малолетног детета, неосуђивана) је конципирана тако да она није творац поруке, да није имала намеру (нема умишљаја) да изазове или покуша да изазове панику, већ да је све стицај несрећних околности, те да је поруку добила путем *вибера* од другарице

чији муж ради у Водоводу, да је веровала тој особи која, по њеној процени, није имала разлога да износи неистине, да се по пријему поруке уплашила, да је најпре обавестили своје малолетно дете да не пије воду из чесме, те да је инстинктивно реаговала, да је ухватила паника, иако себе не сматра паничарком, да је, ради заштите здравља што већег броја људи, одмах проследила ту поруку на Фејсбук групу „Књиговодство-рачуноводство” чији је члан, као и да је након проверавања информација на вестима исту поруку обрисала са групе.

Одредбом из члана 343 Кривичног законика¹ прописано је кривично дело против јавног реда и мира „Изазивање панике и нерета” које гласи:

„Ко изношењем или проношењем лажних вести или тврђења изазове панику, или теже нарушавање јавног реда или мира или осујети или значајније омете спровођење одлука и мера државних органа или организација које врше јавна овлашћења, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Ако је дело из става 1. овог члана учињено путем средстава јавног информисања или сличних средстава или на јавном скупу, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.”.

Тумачећи први став наведене одредбе може се закључити да се кривично дело састоји из два дела, односно из:

- (1) радње учиниоца која се састоји у *изношењу или проношењу лажних вести или тврђења, и*
- (2) *проузроковања последице* у виду изазивања:
 - панике, или
 - тежег нарушавања јавног реда или мира, или
 - осујећења или значајнијег ометања спровођење одлука и мера државних органа или организација које врше јавна овлашћења.

Из анализе другог става наведене одредбе произилази да он говори о тежем облику кривичног дела у ситуацији када је дело учињено путем средстава јавног информисања или сличних средстава или на јавном скупу.

Дакле, за извршење овог кривичног дела потребно је да кумулативно буду испуњена два услова: изношење или проношење лажних вести или тврђења (*радња извршења*), те да такво понашање изазове панику или нарушавање јавног реда или мира или да осујети или значајније омета спровођење одлука и мера државних органа или организација (*нашту-*

¹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.

дела последица „*in concreto*“), односно да је дело учињено путем средстава јавног информисања или сличних средстава или на јавном скупу.

2. Дефинисање панике и утврђивање других елемената кривичног дела

Имајући у виду наведене чињенице, као и формулацију оптужног предлога, за одбрану окривљене било је неколико изазова, а највећи је био дефинисати панику, односно утврдити како панику треба тумачити у конкретном случају, да ли је до ње заиста и дошло, као и шта представља теже нарушавање јавног мира и да ли је до њега дошло.

Даље, изазов је представљало и то што је тужилаштво упорно доказивало да је окривљена поступала са умишљајем, односно да је хтела извршење дела, свесна да је исто забрањено.

Што се тиче осујећења или значајнијег ометања спровођење одлука и мера државних органа или организација које врше јавна овлашћења (а ЈКП „Београдски водовод и канализација“ представља организацију која врши јавна овлашћења), велики део правне теорије и колега који се баве кривичним правом би се већ на први поглед могао сложити да до тога није дошло.

Пре постављања одбране извршена је претрага судске праксе која није била од помоћи, јер није била обимна, односно није дефинисала панику, нити је пронађена слична ситуација која би се могла подвести под описано чињенично стање. У правној теорији је пронађено неколико уопштених дефиниција, које се такође нису могле применити на конкретан случај.

Оно што је одбрани представљало делимични ослонац био је чланак доктора медицине Зорана Миливојевића, психотерапеута који је у дневном листу „Политика“ од 6. априла 2012. године навео да се

„успаничени људи понашају хаотично, не размишљајући. Оно што у ствари раде је да у то мало времена колико мисле да имају, пробају што више различитих понашања – по систему ‘покушај-грешка’ – како би можда открили оно одређено понашање које ће успешно довести до тога да побегну или се заштите. Разумљиво је да овакво реаговање ретко доводи до успеха.”

Преведено на конкретан случај, паника би представљала изненадан и јак страх појединца или групе људи да им је живот угрожен, где би се исти понашали хаотично, не размишљајући, и то без икакве самоконтроле.

У конкретном случају, одбрана је тврдила да тужилаштво није доказало ниједан елемент кривичног дела који је окривљеној стављено на терет, да није постојао умишљај окривљене, да она није имала никакав мотив да, седећи у свом стану након напорног дана проведеног на послу и радећи посао који није стигла да заврши, ширењем лажних вести изазива панику; даље је наведено да окривљена посебно није имала свест да чини нешто забрањено нити је схватала последице свог дела и желела њихово наступање, већ је у датом тренутку поступила у складу са људском природом, да није знала нити морала знати да је вест лажна, да није желела да изазове панику, односно да никаква паника није настала, те да, последично, никаква последица није ни наступила.

Одбрана је оспорила наводе из образложења оптужног предлога – да је због извршења дела ЈКП „Београдски водовод и канализација” морало да одговара на питања, да подноси извештаје, те да је настала и паника међу становништвом, јер су се грађани Предузећу у великом броју обраћали уплашени за своје здравље и безбедност – будући да све што је наведено представља, мање или више, редовну или ванредну дужност запослених, при јавним комуналним предузећима.

Директор Сектора безбедности ЈКП „Београдски водовод и канализација” је на саслушању изнео да је, због проношења наведене поруке, настао „хаос” у том Предузећу, а чак је и само његово држање било веома неповољно и „осуђујуће” према окривљеној.

У току поступка, иако на почетку није тако изгледало, поставило се за одбрану као озбиљно и питање како оспорити тежи облик кривичног дела, односно како доказати да наведена вест није „пронета” путем средстава јавног информисања или сличних средстава.

У анализи шта се сматра средствима јавног информисања или „сличним средствима” одбрана је пошла од Закона о јавном информисању и медијима.² Према овом Закону, „*медиј је средство јавној обавештавања које речима, сликом, односно звуком преноси уреднички обликоване информације, идеје и мишљења и друге садржаје намењене јавној дистрибуцији и неодређеном броју корисника*”.³ Под медијима Закон нарочито подразумева „*дневне и периодичне новине, сервис новинске агенције, радио-програма и телевизијски програма и електронска издања тих медија, као и самостална електронска издања (уреднички обликоване интернет страни-*

² Закон о јавном информисању и медијима, *Службени гласник РС*, бр. 83/2014 и 12/2016 – аутентично тумачење.

³ Закон о јавном информисању и медијима, чл. 28 ст. 1, са насловом „Појам медија” (*подвлачење догађаја*).

нице или интернет иоршали) ..."⁴ Неспорно је да Фејсбук не потпада под ову дефиницију медија односно да не преноси уреднички обликоване информације намењене јавној дистрибуцији и неодређеном броју корисника. Отуда је истакнуто да наведена Фејсбук група „Рачуноводство-књиговодство” није медиј према законској дефиницији, па самим тим није средство јавног информисања.

Имајући све у виду Виши суд у Београду је у првостепеном поступку, након извођења свих доказа, ослободио оптужбе Д.М. налазећи да не постоји умишљај окривљене, јер није доказано да је она била свесна да проноси лажну вест, као и да није несумњиво доказано да је тиме хтела да изазове панику. Што се тиче исказа сведока оптужбе, односно директора за Сектор безбедности ЈКП „Београдски водовод и канализација”, првостепени суд је истом поверовао, али је нашао да нису значајније ометене мере и одлуке тог Предузећа, те да су сви запослени поступали у оквиру сопствених радних овлашћења и задатака, односно да није дошло до узнемирења јаког интензитета и тежег нарушавања јавног реда и мира, те знатнијег отежавања спровођења одлука и мера тог јавног комуналног предузећа.

Интересантно је да се суд у првостепеној пресуди није бавио последицом, односно питањем да ли је паника наступила или не (чак се из образложења пресуде стиче утисак да је паника наступила), нити се упуштао у оцену да ли се ради о тежем или основном облику кривичног дела.

Више јавно тужилаштво је изјавило жалбу на првостепену одлуку због битне повреде одредаба кривичног поступка и погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, а жалбу је подржао и Апелациони јавни тужилац (сходно одредби из члана 445 став 3 Законика о кривичном поступку), са предлогом да се првостепена пресуда укине и предмет врати на поновно суђење. Разлози којима се руководило Јавно тужилаштво су се налазили у тврдњи да је Д.М. поступала са умишљајем јер је требало да, ако се успаничила како је навела, користи друге канале комуникације а не Фејсбук, те да је требало и да претходно провери истинитост поруке коју је примила, односно, ако се заиста уплашила за своје здравље и безбедност, није требало да поруку проследи на 16.400 непознатих људи, већ само себи блиским пријатељима, односно уском окружењу.

Одбрана је одговорила на жалбу и поново образложила да није било умишљаја, да окривљена није знала нити могла знати да је вест лажна,

⁴ Закон о јавном информисању и медијима, чл. 28 ст. 2 (неишребно изостављено).

да последица није наступила, те да је поступање окривљене у датим околностима реално, животно, односно очекивано.

Апелациони суд у Београду је Пресудом Кж1. ПОЗ 32/2020 од 8. јануара 2020. године одбио жалбу Тужилаштва и потврдио првостепену пресуду дајући образложење и дефиницију панике у потпуности усвајајући став одбране; у наведеној пресуди се наводи:

„... паника представља изненадни и јак страх јединке или целе групе када је живот јединке или целе групе доведен у питање, то и по оцени овог суда, једна од последица дејства панике јесте и наглашени страх као реакција организма на реалну животну опасност која настаје нагло и манифестује се на начин да човек покушава да опасност избегне или да је савлада, па је стога реакције окривљене на вест о загађености воде логична као и њени поступци спорном приликом, и то да одмах детету саопшти да не пије воду, а затим и да информацију поделу на фејсбук групи у оквиру које је сарађивала са људима који су корисници исте, без претходне провере истинитости информације, јер је њен субјективни осећај у таквом стању – успаничености, да одмах реагује и спашава шта се спасити може. Код оваквог стања ствари неосновано је очекивати рационалност у поступању да окривљена прво провери информацију па је тек онда објави.”

Такође, у пресуди се наводи да *„изазивање панике у ЈКП „Београдски водовод и канализација” није наведено као законом прописана последица”*, због чега је Апелациони суд у Београду сматрао да ни последица у виду панике или чега другог прописаног чланом 343 Кривичног законика није наступила.

За крај увек остаје нешто неразјашњено, а овде се намеће питање због чега није оптужена и процесуирана пријатељица окривљене Д.М. (чији муж иначе ради у ЈКП „Београдском водоводу и канализацији”) која је послала поруку окривљеној, будући да за ово дело одговара како аутор тако и проносилац. Некако се логично намеће да се најпре процесуира аутор, односно „извор” неистините информације, а не и наивни „гласник”. Но, не верујем да одговор на ово питање ико зна.

III. Закључак

Током пандемије изазване вирусом *Covid 19*, па и ванредног стања, многе вести су се појављивале као спорне, будући да је начин извештавања новинара и те како претио да изазове панику.

Може се слободно рећи да је исходовање анализираних ослобађајућих пресуде и оваквог става судова довело до дефинисања панике у кривично-правном смислу; одлука је представљала парадигму за каснија поступања тужилаштва и судова у сличним ситуацијама.

Petar Učajev

attorney at law in Belgrade

**CRIMINAL OFFENCE CAUSING PANIC AND DISORDER –
IMPLEMENTATION OF ARTICLE 343 OF CRIMINAL CODE IN PRACTICE****Summary:**

Criminal offence *causing panic and disorder*, regulated by Article 343 of Criminal Code, is analyzed in the paper. Author comments one recent case where standards for application of elements of this criminal offence are set. He finds that this example may serve as practical guide for course of action in situations, frequent in period of *Corona* virus pandemic, where false information and rumors are circulated in public.

Key words: panic, disorder, media, Criminal Code

Владимир Марић

директор Завода за интелектуалну својину Републике Србије

СТО ГОДИНА ЗАВОДА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНУ СВОЈИНУ

Сажетак:

У 2020. години навршило се сто година постојања и рада Завода за интелектуалну својину Републике Србије. У чланку се приказују околности у којима је настала ова важна национална институција, њен стогодишњи развој и значај за српско друштво. Аутор одаје признање истакнутим посленицима у области заштите интелектуалне својине, који су посебно обележили историју Завода. Рад истиче допринос Завода усклађивању српског права интелектуалне својине са правом Европске уније, осветљава садашњу мисију и широк мандат Завода и приказује његове основне програмске задатке.

Кључне речи: Завод за интелектуалну својину, права интелектуалне својине

Петнаестог новембра 2020. године Завод за интелектуалну својину Републике Србије прославио је стоту годишњицу свог постојања и рада. Тај изванредан јубилеј служи на понос овом народу и овој земљи. Читав један век Србија на уређен, институционалан начин, штити права интелектуалне својине.

Биле су потребне стотине, па и хиљаде година, стотине и хиљаде проналазака, књижевних и уметничких дела, да у људској свести сазри мисао о потреби награђивања човековог стваралаштва. Један од најважнијих корака у правцу изградње система међународне заштите

индустријске својине било је доношење Париске конвенције 20. марта 1883. године. Париска конвенција била је темељ међународног права индустријске својине, а Краљевина Србија је заједно са још 10 других земаља учествовала у постављању тог темеља. Већ наредне, 1884. године, Краљевина Србија је донела прве прописе из области знакова разликовања. Ипак, на оснивање Управе за заштиту индустријске својине наша земља чекала је још 36 година. У међувремену, преживала је два Балканска рата и Први светски рат. Сен-жерменским уговором о миру окончан је Велики рат, а један део тог споразума, чак дванаест његових чланова, било је посвећено заштити индустријске својине. Из тог Уговора, поред осталог, проистекла је обавеза за све земље потписнице, па тако и за новостворену европску краљевину – Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, да формирају посебну управу за заштиту индустријске својине. Петнаестог новембра 1920. године, основана је Управа за заштиту индустријске својине Краљевине, а доктор Јанко Шуман је постављен за њеног првог председника.

Словенац по рођењу, бечки ђак и доктор права, врхунски интелектуалац свог времена, Јанко Шуман био је поданик Краља Александра I Карађорђевића по чијој је наредби и основао Управу за заштиту индустријске својине. Доктор Шуман био је главни аутор нашег првог Закона о индустријској својини из 1922. године. Такође, био је и главни правник у изради нашег првог Закона о сузбијању нелојалне конкуренције из 1929. године и посебно Закона о ауторском праву из 1930. године. Први коментар Закона о ауторском праву икада написан на овим просторима дело је управо доктора Шумана. Под његовим вођством Управа је стекла велики углед и врло брзо постала позната у читавој Европи.

Рад Управе није увек наилазио на разумевање носилаца власти у Краљевини, па су се над њеном судбином врло брзо, већ 1923. године, надвили тамни облаци. Тадашњи министар трговине и индустрије, Драгутин Којић, сматрао је да рад Управе изискује велике трошкове за Краљевину, које она не може да поднесе и да Управу стога треба укинути. Јанко Шуман је у једном дугачком и елоквентном допису покушао да убеди министра Којића да промени одлуку. Бранећи своја уверења он је, поред осталог, указао министру са колико су се хвале о раду наше управе изражавале Народна скупштина и судови, али и неке стране земље. Цитирам: „*Румунија се директно обраћала овој ујрави ради дејственијих података о организацији Ујраве, пошто има намеру да организује ујраву по нашем примеру*”. Такође, званични гласник Међународног бироа у Берну у то време пише: „*Не можемо а да не изразимо наше дивљење према новом југословенском закону. Суштински базиран на*

аустријском закону, који је побољшан и уједињен у погледу многих њиховања, могао би да послужи као швајцарски закон.” У извештају Светске организације за интелектуалну својину из 1923. године, поступак заштите жига који је увела наша Управа оцењен је као најсавршенији, па је препоручено да и друге установе у Европи и свету почну да примењују такав поступак, данас познат као *Refus provisoir* – прво одбијање жига. *Refus provisoir* примењује се и дан данас.

Нема сумње, Управа је, и поред бројних тешкоћа које су пратиле њен рад, напредовала зачуђујућом брзином и то се једино може објаснити чињеницом да је од почетка била вођена руком стручног, марљивог и искусног професионалца. Пре него што је добио надлежност председника Управе, Јанко Шуман је 17 година радио у аустријском Патентном заводу где је и стекао основе из ове области да би их касније успешно пренео на рад Управе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. То је једноставан и делотворан рецепт за успех било које институције: да је воде стручни, марљиви, поштени и способни људи.

У једном периоду за привременог члана Управе био је именован и један од највећих српских научника свих времена, Милутин Миланковић. Био је ренесансни ум, научник, проналазач, грађевински инжењер и писац. Миланковић, кога је НАСА сврстала међу 15 најзначајнијих научника свих времена када је реч о проучавању наше планете, оставио је неизбрисив траг на пољу астрономије и климатологије. Као што, претпостављам, Заводу за интелектуалну својину у Берну импонује чињеница да је Алберт Ајнштајн седам година радио у тој институцији као патентни инжењер, тако и ми увек са поносом истичемо да је у историју нашег Завода уписано, поред осталих, и име Милутина Миланковића.

У почетку, Управа се бавила заштитом индустријске својине: патентна, жигова и индустријског дизајна. Први патент регистрован код наше Управе био је „Казан за печење ракије” који је пријавио Милан Т. Јовановић, казанџија из Новог Сада. Тај патент био је пренет из Мађарског краљевског патентног завода у Будимпешти. Први патент који је одобрила сама Управа регистрован је под редним бројем 7 и звао се „Сама себе љуљајућа колевка”, гласио је на име Адема Субашића, сајџије из Сарајева.

Већ почетком двадесетих година двадесетог века, све значајније светске компаније штите своје жигове у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. *Мерцедес*, *Форд*, *ИБМ*, *Кока Кола* и *Жилет*, само су неки од њих. Приметан је и велики број домаћих жигова подносилаца из Србије, затим данашње Хрватске и Словеније. На жалост, од домаћих жигова регистро-

ваних у тим првим деценијама рада Управе ниједан више није у важности. Најстарији домаћи жиг који је и данас у важности је „Јекодерм“ из 1953. године, фармацеутске компаније *Галеника*, из Београда.

Никада за ових 100 година Завод није престајао да ради. Завод је, истина у ограниченом обиму и са смањеним бројем службеника радио чак и у периоду Другог светског рата, под руководством још једног врсног интелектуалца, Андрије Богдановића. Андрија Богдановић био је школовани правник и француски ђак, успео је да сачува идентитет ове институције за време тешких ратних година, био је један од најбољих познавалаца ове материје у социјалистичкој Југославији, а наставио је да ради у Заводу све до пензионисања, 1960. године.

Са окончањем Другог светског рата, наступиле су за Југославију нове идеолошке, друштвене и економске околности. Монархија је укинута, а власт у земљи припала је Комунистичкој партији Југославије, на челу са Јосипом Брозом Титом. Социјализам, као нови идеолошки образац, донео је Југославији радикалне промене у свим сферама њеног друштвено-политичког живота, у њеној култури и њеној економији. Јасно, промене су наступиле и за интелектуалну својину и Управу за заштиту индустријске својине. У складу са оном латинском – „име је знак“ – прво се раскрстило са називом Управе. За нову власт реч „својина“, која је била садржана у називу Управе, звучала је декадентно и превише капиталистички. Тако је настала „Савезна управа за патенте“. Али не би било поштено нити у складу са историјском истином рећи да је послератни период означио време стагнације или назадовања у интелектуалној својини. То је било бурно и тешко време, бременито проблемима и искушењима, али исто тако, то је било и време наде и напретка. Земља се убрзано развијала, а интелектуална својина је наставила да живи, истина, са извесним идеолошким предзнацима, али независно од тога – њена суштина је била сачувана. У периоду од 1945–1950. године у Југославији је било регистровано више од 150.000 домаћих и међународних жигова. Вреди истаћи да је Југославија у то време наставила живу и успешну међународну сарадњу са различитим међународним институцијама, пре свега са Међународним бироом у Берну, у Швајцарској. Из ове перспективе гледано, можемо слободно да кажемо да се Завод током своје дуге историје показао у великој мери имун на идеолошке и политичке промене кроз које су ова земља и ово друштво деценијама пролазили. Два су разлога за то. Прво, наша земља је била, (и још увек је!) потписница неколико важних међународних уговора које је морала да поштује, па промена политичког система на обавезе преузете пре Другог светског рата није имала никакав утицај.

Стуб те међународне сарадње био је управо Завод за интелектуалну својину. Други разлог је још важнији. Заштита интелектуалне својине један је од аксиома економског развоја сваког модерног, просперитетног друштва. Истина је: интелектуална својина педесетих и шездесетих година прошлог века није имала ни близу такав значај какав има данас, али се није смела ни игнорисати и то су нови носиоци власти изгледа добро разумели. Зато је и Завод био неопходан.

Свега неколико година после Другог светског рата, Југославија је почела да гради такозвани „меки социјализам”. Већ почетком педесетих година прошлог века, у нашој земљи долази до интензивнијег продора западне културе, пре свега у музичкој и филмској уметности. Непосредно после рата цез музика је код нас била називана „заклетим непријатељем Југославије” и „капиталистичком пропагандом”, а већ 1953. године на стадиону Партизана у Београду, пред 10.000 слушалаца, одржано је „Јесење такмичење цез оркестара”. Југословенска музичка сцена, у том периоду, израста у једну од најплодоноснијих и најквалитетнијих на свету, док значај ауторског права све више расте.

У то време Завод је био корифеј прогресивних промена у интелектуалној својини. Осамдесетих година прошлог века стручњаци Завода започињу опсежну модернизацију нашег патентног права, а носилац тих важних промена био је дугогодишњи директор Завода, недавно преминули Благота Жарковић. Измене патентног закона с краја осамдесетих означиле су његов дефинитиван раскид са социјалистичким наслеђем, усклађивање са Европском патентном конвенцијом и прилагођавање нашег патентног права захтевима тржишне привреде. Захваљујући тим изменама, наша земља је касније постала чланица Европске патентне организације. Трагични догађаји из деведесетих година спречили су да Југославија постане чланица Европске патентне организације 1991. године како је било планирано, али рад Благоте Жарковића није био узалудан. Темељ који је он поставио доградила је Бранка Тотих, такође дугогодишња директорка Завода која је својом истрајном политиком сталне модернизације Завода и својом способношћу да добро разуме захтеве свог времена, заједно са својим сарадницима, пресудно допринела да Србија 2010. године постане чланица ове важне регионалне организације – Европске патентне организације.

Последњих двадесет година историје Завода било је време интензивне модернизације ове институције, јачања наших техничких и људских капацитета, хармонизације нашег правног система са европским и јачања наше међународне сарадње у овој области.

Већим делом своје историје Завод је хронично патио од недостатка простора и школованих кадрова, што данас није случај. Завод сада има заиста фантастичне услове за рад и када би моји претходници, Јанко Шуман, Радмило Цукавац, Андрија Богдановић, Стојан Претнар, Миленко Јаковљевић или Драгутин Бошковић могли којим чудом да завире у наше време и виде како данас изгледа Завод, верујем да би били одушевљени. Наша генерација то треба да цени и да разуме да таква привилегија обавезује на вредан и пожртвован рад.

Завод је данас модерна и ефикасна државна институција у којој раде стручни и посвећени људи. Све поступке заштите патената, жигова, индустријског дизајна и ознака географског порекла Завод води у електронском облику. На *сајту* Завода налазе се изузетно вредне и богате базе патената, жигова, индустријског дизајна, ознака географског порекла. Завод је развио и услугу електронског подношења пријава индустријске својине. Чак 72% пријава патената, жигова и дизајна нам долази *онлајн*, као и преко 57% поднесака. Од скора, развили смо и услугу *e* доставе, тако да одређени део наших одлука шаљемо нашим странкама преко портала *E управе*.

У околностима када у Србији расте значај креативних индустрија, па самим тим и значај интелектуалне својине, улога Завода постаје све важнија и важнија. Према последњим показатељима, у Европи, индустрије које интензивно користе интелектуалну својину доприносе са 45% бруто домаћег производа Европске уније. Такође, оне стварају 39% од свих радних места у Европској унији. Вреди споменути и значај интелектуалне својине за такозване креативне индустрије – индустрије које у потпуности почивају на ауторском и сродним правима, попут ИТ индустрије, филмске и музичке индустрије, издавања књига и часописа, итд. У нашој земљи, те индустрије доприносе са више од 5% у стварању бруто домаћег производа и запошљавају више од 115.000 радника, претежно младих људи.

Велику пажњу Завод је последњих година поклањао систему колективног остваривања ауторског и сродних права у Србији и то је нешто на шта смо посебно поносни. Дубоко верујем – треба међу људима ширити културу поштовања ауторског и сродних права, треба неговати тај систем и настојати, на сваки начин, да помогнемо нашим ауторима и носиоцима сродних права да достојанствено живе од свог рада.

Завод за интелектуалну својину, који руководи преговарачком групом за поглавље 7, пресудно је допринео да Србија усклади свој правни систем у области интелектуалне својине са оним у Европској унији. Европска комисија је у свом прошлогодишњем извештају похвалила напредак Србије у овој области.

Поред своје редовне делатности да штити права индустријске својине, Завод за интелектуалну својину Србије све више улаже напоре у оно што чини будућност модерних завода у Европи и свету: у едукацију у области интелектуалне својине. Више од десет година траје мисија Завода за интелектуалну својину у ширењу свести о значају интелектуалне својине за нашу економију и културу, при чему смо посебну пажњу посветили нашим малим и средњим предузећима. До сада смо их посетили 435 широм Србије.

Наша искуства говоре да мали системи, са малим бројем запослених, углавном немају довољно капацитета да се посвете питањима интелектуалне својине и то није случај само у Србији, већ и широм света. Према извештају Светске организације за интелектуалну својину, мала и средња предузећа најчешће не знају да поседују интелектуалну својину, а још мање знају колико она вреди. Стручњаци Завода пружају помоћ нашим предузетницима, као и малим и средњим предузећима да заштите свој патент, жиг, дизајн или ауторско дело, као и да их касније правилно користе. Из досадашњег рада приметили смо да мала и средња предузећа размишљају о интелектуалној својини тек када неко повреди њихова права или када им неки конкретан посао зависи од интелектуалне својине. Истраживања већ одавно показују да је привредник, када је свестан права интелектуалне својине, када их штити и правилно користи, и успешнији. Стога је заиста важно, пре свега осталог, саопштити нашим привредницима какве им користи доноси интелектуална својина, уверити их да за релативно мале накнаде добијају огромне практичне користи и велику предност на тржишту. Интелектуална својина значи виши степен правне сигурности за свог титулара, јер не постоји ништа што човек може да уради, а да други то не могу да копирају. И што сте успешнији, то је и опасност већа. Користити знак у промету а не штитити га жигом, исто је као и паркирати крај прометне улице нов, откључан аутомобил, са кључевима у брави. Не мора ништа да се деси, али зашто би ико ризиковао са тим? Исто је и са интелектуалном својином која, успут само, најчешће далеко више вреди од новог аутомобила.

Сви кључни кораци у напретку ове земље у области интелектуалне својине, од доношења првих националних закона који су уређивали материју патената, ауторског права или пословне тајне, преко модернизације нашег патентног система, па све до пријема наше земље у неке кључне међународне организације као што су Светска организација за интелектуалну својину (*World Intellectual Property Organization – WIPO*) и Европска патентна организација (*European Patent Organization – EPO*),

сав тај напредак почивао је пре свега на памети и радним способностима службеника Завода. Тако је било некада, тако је и данас. Стога бих на крају овог текста желео да истакнем значај који за успех једне институције, па и државе у целини, има добар, стручан, поштен и марљив државни службеник. Држава почива на институцијама, а институције на људима. Непрестани развој модерних технологија разлог је зашто се и интелектуална својина тако динамично и брзо мења. Њена комплексност и њен значај за опстанак и развој савремених економија, захтевају само добро обучен кадар. Зато је најважнија одлука коју један руководилац може да донесе – одлука о пријему нових људи у радни однос. Истина је, о будућности Завода одлучиваће генерације које долазе, али се без обзира на све, пре свега, мора улагати у људе, у њихово образовање, њихову технолошку поткованост и учење страних језика. Мандат Завода за интелектуалну својину одавно је изашао из оквира традиционалне управне организације. Улога Завода све више је едукативног карактера, у служби наше привреде и академске заједнице који стварају иновације и друга интелектуална добра. Свет се променио и донео нове изазове. Да бисмо били у стању да одговоримо на те изазове, највећу пажњу морамо да поклонимо избору само најбољих кадрова. Без њих ништа неће бити могуће.

Vladimir Marić

Director of Intellectual Property Office of the Republic of Serbia

HUNDRED YEARS OF INTELLECTUAL PROPERTY OFFICE

In 2020 hundred years of existence of Intellectual Property Office of the Republic of Serbia was celebrated. The paper presents circumstances in which this important national institution was established and developed and underlines its importance for Serbian society. The author praises distinguished persons, active in the field of protection of intellectual property rights, who particularly marked the history of the Office. The article emphasizes contribution of the Office in harmonization of Serbian laws with European Union laws regulating intellectual property rights, explains today's mission and broad mandate of the Office and lists main tasks in its agenda for the future.

Key words: Intellectual Property Office, intellectual property rights

UDK

Др Мирослав Пауновић

адвокат у Београду

ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО

*Приказ Приручника за припрему правосудног испита
Ненада Војновића*

Адвокатска комора Србије, преко своје Адвокатске академије, већ неколико година организује бесплатне семинаре за припрему адвокатских приправника за полагање правосудног испита. Семинари су, поред Београда, одржавани у Чачку, Нишу и Бујановцу.

Адвокатска комора Србије је наставила да објављује приручнике за полагање правосудног испита, намењене адвокатским приправницима.

У јуну 2021. године Адвокатска комора Србије објавила је приручник за предмет Облигационо право. Аутор приручника је Ненад Војновић, адвокат из Београда, један од предавача на Адвокатској академији.

Приручник у свему испуњава основну намену – даје битна упутства за припрему адвокатских приправника за полагање правосудног испита. У приручнику се, у девет поглавља, обрађују: – начела облигационог права, – учесници облигационих односа, – извори облигација (уговори, проузроковање штете, стицање без основа, пословодство без налога, једнострана изјава воље, закон), – дејства облигација, – престанак облигација; пажња у приручнику је посвећена и: – посебним институтима (уговорна казна, право задржавања, застарелост), као и – појединим именованим уговорима. Систематизација приручника одговара прописаном програму за полагање правосудног испита из области облигационог права.

Посебна вредност приручника, коју треба нарочито истаћи, је што младим колегама озбиљну материју Облигационог права приближава на приступачан начин, без сувишних фраза и пуког препричавања законског текста, са одговарајућим илустрацијама и примерима из праксе; при том се, ни једног тренутка, материја не банализује нити своди на упрошћени приказ. Приручник управо, на сврсисходан начин, комбинује

теоријски приступ са потребним практичним захтевима и тиме испуњава оно што би требало да буде основни циљ обуке за правосудни испит – провера практичне оспособљености за улазак у правосудне професије, за вршење позива адвоката и за рад у привредним друштвима, органима управе и сл. (а што не произилази увек из захтева који се пред кандидате постављају на самом испиту).

Приручник, поред основне намене (припрема испита из предмета Облигационо право), својом ширином, приступом и начином обраде материје сигурно даје основ и за припрему за полагање осталих предмета из тзв. привато-правне групе предмета на правосудном испиту.

Приручник је, како је наведено, намењен адвокатским приправницима као помоћ у припреми за полагање правосудног испита. Међутим, због својих квалитета, може да буде веома корисно штиво и за ширу правничку јавност, за правнике – практичаре, као подсетник и испомоћ у свакодневном раду.

Miroslav Paunović, PhD
attorney at law in Belgrade

OBLIGATION LAW

Review of Handbook for preparation of bar examination, by Nenad Vojnović
The review presents instruction manual for preparation of bar examination in the matter of Law on Obligations. Manual is published by Bar Association of Serbia, *i.e.* by its Bar Academy and offered to apprentices in law preparing for bar exam. The textbook is written by Nenad Vojnović, attorney at law in Belgrade, lecturer at Bar Academy.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Уређивачки одобр часописа „Бранич” моли своје сараднике да текстове за објављивање достављају уважавајући следеће напомене:

I. Текстови не би требало да буду дужи од 16 страница. Страница треба да има 28 редова са око 66 словних знакова у реду, односно укупно око 29.500 знакова, фонт *Times New Roman* 12 pt.

1. Текст треба да буде писан на српском језику, ћирилицом, осим страних речи и речи на латинском језику, које се пишу латиницом и курзивом (коса слова, *Italik*).

2. Текст треба да садржи резиме (сажетак) испод наслова, са основним садржајем и резултатима рада, као и кључне речи (не више од 7 речи) на српском језику, а на крају такође резиме на једном од светских језика, са кључним речима на том језику. Резиме на српском и резиме на страном језику не треба да буду дужи од 20 редова.

3. **Наслов рада** пише се на средини, великим словима (фонт 14). **Наслови унутар рада** треба да имају следећи формат:

1) *Први ниво наслова* – на средини; нумерација: римски број (на пример, I, II, III, итд.); прво слово велико, а остала мала.

2) *Други ниво наслова* – на средини; нумерација: арапски број са тачком (на пример: 1, 2, 3. итд.); прво слово велико, а остала мала.

3) *Трећи ниво наслова* – на средини, курзив; нумерација: мало слово азбуке са затвореном заградом [на пример: а), б), в), итд.]; прво слово велико, а остала мала.

4) *Четврти ниво наслова*: на средини; нумерација: арапски број са затвореном заградом [на пример: 1), 2), 3), итд.]; прво слово велико, а остала мала.

Пример:

I. Напомене о ...

1. Основне поставке ...

а) Основни појмови ...

1) Терминологија ...

4. Име, презиме, академска титула и занимање аутора наводе се у левом углу прве странице изнад наслова; у пропратној фусноти, која се означава звездицом, наводи се организација у којој је аутор запослен и звање аутора.

5. Рад се предаје у електронском облику. Уз рад треба доставити поштанску адресу аутора, електронску адресу и телефон за контакт.
6. Уређивачки одбор задржава право да рад прилагоди јединственим стандардима уређивања и правописним правилима српског језика (односно страног језика на ком је сачињен сажетак рада).
7. Објављени и необјављени радови се не враћају.

II. Правила цитирања:

1) **Књиге** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, наслов дела наведен курзивом, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране (без додатака попут стр., ст. и сл.); уколико се наводи име издавача, пише се пре места издања.

Примери:

Марко Марковић, *Право ...*, 2. издање, Београд, 2017, 101.

John Johnson, *Law on ...*, 2nd edition, London, 2016, 101.

Када се цитира књига више аутора, њихова имена и презимена раздвајају се запетом.

Књига коју је неко лице приредило као уредник цитира се тако што се након његовог имена и презимена у загради наводи ознака „уредник”, односно одговарајућа ознака на језику на коме је књига објављена.

Код поновљеног цитата књиге наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме, након чега се додаје број стране.

Пример: М. Марковић, 102.

Када се цитира више књига истог аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, а потом се у загради ставља година издања, те број стране.

Пример: М. Марковић (2010), 202.

2) **Чланци** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив часописа курзивом, број, година издања, број стране:

Примери:

Марко Марковић, „О неким питањима”, *Бранич*, бр. 3–4/2013, 69.

John Johnson, „Legal aspects of”, *Law Journal of ...*, Vol. 3, 2017, 101.

Када се цитира чланак више аутора, њихова имена и презимена се раздвајају запетом.

Чланак објављен у оквиру зборника радова или књиге, коју је неко друго лице приредило као уредник, цитира се на следећи начин: име и пре-

зиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив зборника радова односно књиге курзивом, у загради ознака „уредник”, „редактор” и сл. (или одговарајућа ознака на страном језику – „editor” и сл.), име и презиме уредника, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране.

Када се цитира један чланак одређеног аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена аутора са тачком и презиме, а потом број стране.

Када се цитира више чланака истог аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена са тачком, презиме, потом се у заграду ставља година издања, те број стране.

3) **Прописи** се цитирају на следећи начин: пун назив прописа, гласило у коме је пропис објављен курзивом, број гласила и година објављивања, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” и број одредбе.

Пример: Закон о ..., *Службени гласник РС*, бр. 11/2017, 10/2018, чл. 15 ст. 2
Ако ће наведени пропис бити поново цитиран у раду, приликом првог цитирања се, после назива прописа, наводи скраћеница под којом ће се он даље наводити.

Пример:

Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени листи РС*, ...

Члан, став и тачка прописа означавају се скраћеницама: „чл.”, „ст.”, „тач.”, а параграф скраћеницом „пар.”.

Прописи на страном језику цитирају се на следећи начин: пун назив прописа преведен на српски језик, година доношења односно објављивања, отворена заграда, пун назив прописа на оригиналном језику курзивом, евентуално скраћеница под којим ће се пропис даље наводити, затворена заграда, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” или „пар.” и број одредбе.

4) **Извори са Интернета** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора односно организације која је припремила, назив текста, евентуално место и година објављивања, адреса Интернет странице курзивом, датум приступа страници, те број стране.

Приликом поновољеног цитирања извора са Интернета наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме аутора односно назив организација која је припремила текст, назив текста и број стране.

5) Уколико се цитира податак са исте стране из истог дела као и у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница *Ibidem*, курзивом, с тачком на крају (или реч *Истио*).

Пример: Ibid. (или: Истио.)

Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али су различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.* (или реч *Истио*), наводи се број стране и ставља тачка на крају.

Пример: (Ibid., 21. (или: Истио, 21.)

6) Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после које следи тачка. Уколико се цитира текст са више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву наведену страну наводи се „и даље” с тачком на крају.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.9

БРАНИЧ : часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије =
Branich : Journal of Legal Theory and Practice of the Bar Association of Serbia
/ главни и одговорни уредник Мирослав Пауновић. – Н.с., год. 1, бр. 1
(јан.–март 1991)– . – Београд : Адвокатска комора Србије, 1991– (Београд :
Службени гласник). – 24 см

Тромесечно.
ISSN 0353–9644 = Бранич (1991)
COBISS.SR-ID 20883970
